



TC.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

ARAP BAHARI SONRASI SURİYE VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI
AÇISINDAN TÜRKİYE -SURIYE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim AKKAN

145150103

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Volkan TATAR

İstanbul – 2016



TC.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**ARAP BAHARI SONRASI SURİYE VE TÜRK DIŞ
POLİTİKASI AÇISINDAN TÜRKİYE -SURİYE
İLİŞKİLERİ**

Tezi Hazırlayan: **İbrahim AKKAN**

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

14/07/2016

Enstitümüz Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans programı öğrencilerinden **145150103** numaralı **İbrahim AKKAN** "İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**ARAP BAHARI SONRASI SURIYE VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN TÜRKİYE-SURIYE İLİŞKİLERİ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun **20.06.2016** tarih ve **2016/10** sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 48. maddesi gereğince (???) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 1 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

YRD.DOÇ.DR. VOLKAN TATAR



ÜYE

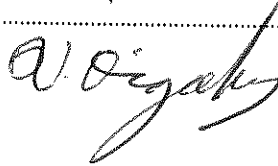
DOÇ.DR. CÜNEYT AKALIN



ÜYE

DOÇ.DR. UĞUR ÖZGÖKER

Tutanağı Tanzim Eden
Jüri Başkanı



Not 1: Jüri üyeleri söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç 1 ay içinde toplanarak öğrenciyi tez sınavına alır. Tez sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru cevap bölümünden oluşur. Sınav süresi en az 45, en çok 90 dakikadır.

Not 2: Tez sınavının tamamlanmasından sonra, jüri tez hakkında salt çoğunlukla (kabul), (red) veya (düzeltme) kararı verir. Bu karar ilgili anabilim dalı başkanlığınca tez sınavını izleyen 3 gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç 3 ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Arap Baharı Sonrası Suriye Ve Türk Dış Politikası Açısından Türkiye -Suriye İlişkileri” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/07/2016

İbrahim AKKAN

ONAY

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

14/07/2016

İbrahim AKKAN

ÖZET

ARAP BAHARI SONRASI SURIYE VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN TÜRKİYE -SURIYE İLİŞKİLERİ

İbrahim AKKAN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Volkan TATAR

Haziran, 2016 – 104 sayfa

I. Dünya Savaşı sona ererken geriye yıkılmış bir Osmanlı ve parçalanmış bir Ortadoğu coğrafyası kalmıştır. Burada suni sınırlarla oluşturulmuş devletler, günümüze kadar kaos içinde varlığını sürdürmüştür. Savaşlar, darbeler, isyanlar ve entrikalar eksik olmamış ve milyonlarca insan bunlardan etkilenmiştir. Özellikle 2010 yılında başlayıp hala devam eden *Arap Baharı*, Ortadoğu'nun en sancılı süreci olmuştur. Bölgeyi topyekûn içine alan bu isyan dalgası milyonların ölmesine veya göç etmesine sebep olmuştur. Ancak Arap Baharı'ndan en zararlı çıkan ülke, şüphesiz, Suriye'dir. Diğer Arap ülkelerinde süreç, kısmen ya da tamamen atlatılmış olsa da, Suriye'de protestoların dönüştüğü iç savaş hala devam etmektedir. Kazananın olmadığı bu çok aktörlü savaşta her gün yeni gruplar ortaya çıkmakta ve taraflar *Yıpratma Savaşı* ile birbirlerinin enerji ve kaynaklarını tüketmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada Suriye'nin tarihi, demografik yapısı ve coğrafi özellikleri göz önüne alınarak Arap Baharı'nın; çıkma sebepleri, Suriye'deki genişlemesi ve bunun sonucu başlayan iç savaşın etkileri araştırılmıştır. Savaşın tarafları ele alınarak yaşanan süreçler incelenmiştir. Türk Dış Politikası tarihsel çizgide değerlendirilmiş ve bu perspektiften Suriye savaşının Türkiye'nin güvenliğine olan etkisi ile sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Suriye, İç Savaş, Türk Dış Politikası

ABSTRACT

THE STATE IN SYRIA AFTER THE ARAB SPRING AND THE TURKISH-SYRIAN RELATIONS IN TERMS OF TURKISH FOREIGN POLICY

Ibrahim AKKAN

Master's Thesis, Department of International Relations

Advisor: Assist. Prof. Dr. Volkan Tatar

June 2016 - 104 pages

The year that World War 1 came to the end, we saw a collapsed Ottoman Empire and fragmented Middle East. The states which are created by artificial boundaries there has gone through a chaos environment up to now. They repeatedly face with wars, coups, revolts and intrigues and millions of people have been affected by these. In particular, *The Arab Spring*, which started in 2010 and still-continuing, has been the most painful process in the Middle East. This full-scale rebellion wave caused the death or migration of millions. However, it is surely beyond doubt that the most effected country in the Arab Spring is Syria. Though the other Arab counties overcame the process partially or totally, the civil war in Syria, which was formerly protests, is still going on. In this multi-actor war which has no winner, each day, new groups emerge and the conflicting parties try to consume each other's energy and resources with *War of Attrition*. In this study, having regard to the history and the demographic and geographic characteristics of Syria; the causes of the Arab Spring, its expansion in Syria, the effects of the civil war caused by the Arab Spring are investigated. Turkish foreign policy is evaluated in historical line and from this perspective, besides war's effects on the security of Turkey; its political, economic, social and cultural impacts were emphasized.

Keywords: Arab Spring, Syria, Turkish Foreign Policy, Civil War, Refugees.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada bana yol gösteren ve benimle sürekli ilgilenen kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Volkan TATAR'A teşekkürü bir borç bilirim. Anneme, Nezafet ve Emine Ablalarım; Ali, Mehmet, Cuma, Yusuf, İdris ve Mahmut abilerime ve ailemin her bir ferdine, beni hiçbir koşulda yalnız bırakmadıkları, varlıklarıyla bana güç verdikleri, kısacası gerçek bir aile olmamızı sağladıkları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İyi günde de kötü günde de yanımda olan ve beni hayatlarından eksik etmeyen kuzenlerim Cihan AKKAN ve Kadir KARACA ile değerli dostlarım Yusuf ÖZTÜRK, Nuh SÜNME, Abdurrahim BULUT ve adını sayamadığım tüm dostlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET -----	V
ABSTRACT -----	VI
ÖNSÖZ -----	VII
İÇİNDEKİLER-----	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ -----	XII
TABLolar LİSTESİ -----	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ -----	XIV
ARAŞTIRMANIN PROBLEMATİĞİ-----	XV
ARAŞTIRMANIN HEDEFİ-----	XVI
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI -----	XVII
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİLERİN TOPLANMASI VE YORUMLANMASI-----	VIII
KAYNAKÇA-----	97

GİRİŞ

1. BÖLÜM

ORTADOĞU VE SURİYE

1.1. Ortadoğu'nun Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yapısı-----	5
1.2. Suriye Tarihine Kısa Bakış -----	6
1.3. Suriye'nin Sosyal Yapısı-----	8
1.3.1. Dini ve Etnik Yapı-----	8
1.3.2. Demografik Özellikler-----	10
1.3.3. Ekonomik Durum-----	10
1.4. Suriye'nin Fiziki Özellikleri-----	11
1.4.1. Stratejik Konum-----	11
1.4.2. Fiziki özellikler-----	11
1.5. Suriye'de Siyasi Durum-----	11

1.5.1. İktidar-----	11
1.5.1.1. Hafız Esad İktidarı-----	12
1.5.1.2. Beşar Esad İktidarı -----	13
1.5.2. Muhalefet ve Baskı Grupları-----	14
1.5.3. Mevcut Rejim, Güç Dengesi ve Siyasal Katılım-----	17
1.5.4. Yönetim Yapısı-----	18

2. BÖLÜM

ARAP BAHARI'NIN SURIYE'YE ETKİLERİ

2.1. Arap Baharı-----	20
2.1.1. Arap Baharının Sebepleri-----	21
2.1.1.1. Tarihsel Nedenler-----	21
2.1.1.2. Ekonomik nedenler-----	23
2.1.1.3. Mezhep ve Irk Faktörü-----	23
2.1.2. Arap Baharı Süreci-----	24
2.2. Arap Baharının Etkilediği Ülkelerde Yaşanan Gelişmeler-----	25
2.2.1. Tunus-----	26
2.2.2. Mısır-----	28
2.2.3. Libya-----	30
2.2.4. Yemen -----	33
2.2.5. Diğer ülkeler-----	34
2.3. Suriye'de Arap Baharı'nın Etkisiyle Olayların Çıkması ve İç Savaşa Dönüşmesi-----	36
2.3.1. İç Savaşın Nedenleri-----	37
2.3.2. Protestoların İç Savaşa Dönüşmesi-----	38
2.4. Suriye İç Savaşının Tarafları-----	40
2.4.1. Suriye Muhalifleri-----	41
2.4.1.1. Suriye Muhalefetinin Siyasi Yapısı-----	41
2.4.1.2. Suriye Muhalefetinin Askeri Yapısı-----	42

2.4.1.3.	Başlıca Muhalif Gruplar-----	44
2.4.1.3.1.	Özgür Suriye Ordusu-----	44
2.4.1.3.2.	Özgür Suriye Ordusu İle Bağlantılı Gruplar--	45
2.4.1.3.3.	Özgür Suriye Ordusuna Yakın Bağımsız Gruplar-----	45
2.4.1.3.4.	İslam Cephesi-----	46
2.4.1.3.5.	Şam Cephesi-----	46
2.4.1.3.6.	Ensaru'd-Din-----	47
2.4.2.	Suriye İktidarı-Esad Rejimi-----	47
2.4.2.1.	Suriye Rejim Ordusu-----	47
2.4.2.2.	Esad'a Bağlı Diğer Birlikler-----	48
2.4.2.3.	Esad Rejiminin Saflarında Savaşan Milisler----	49
2.4.3.	Suriye'de Kürtler-----	50
2.4.3.1.	Kürt Muhaliflerin Siyasal Yapılanması -----	51
2.4.3.2.	Kürtlerin Muhalefetin Askeri Yapılanması-----	51
2.4.4.	Suriye'de Radikal İslami Gruplar-----	53
2.4.4.1.	El-Nusra Cephesi-----	53
2.4.4.2.	Irak Şam İslam Devleti-----	54

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN TÜRKİYE -SURİYE İLİŞKİLERİ

3.1.	Türk Dış Politikası-----	57
3.2.	Türk Dış Politikasının Öncelikleri ve Kuruluşundan Bu Yana Geçirdiği Evreler-----	58
3.2.1.	Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1920-1938)-----	59
3.2.1.1.	Türk İngiliz İlişkileri-----	59
3.2.1.2.	Türk Fransız İlişkileri-----	60
3.2.1.3.	Türk İtalyan İlişkileri -----	61
3.2.1.4.	Türkiye Yunan İlişkileri-----	62
3.2.1.5.	Türkiye'nin Diğer Ülkelerle İlişkileri-----	63

3.2.2.	İkinci Dünya Savaşı Dönemi-----	63
3.2.2.1.	Savaşın Nedenleri, Süreci ve Sonuçları-----	64
3.2.2.2.	İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye-----	65
3.2.3.	Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası -----	66
3.2.4.	Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası-----	69
3.2.5.	Son Dönem Türk Dış Politikası ve Komşularla Yaşanan Sorunlar-----	72
3.3.	Türkiye Suriye İlişkileri-----	75
3.3.1.	Hafız Esad Döneminde İlişkiler-----	75
3.3.2.	Beşar Esad Döneminde İlişkiler-----	76
3.3.3.	Arap Baharı Sonrası Değişen Suriye Politikası ve Yaşanan Krizlerle Yükselen Tansiyon-----	78
3.3.3.1.	Suriye Uçağının İndirilmesi -----	79
3.3.3.2.	Türk Uçağının Düşürülmesi-----	79
3.3.3.3.	Cilvegözü Sınır Kapısı Saldırısı-----	79
3.3.3.4.	Reyhanlı'daki Patlamalar-----	80
3.3.3.5.	Suriye Uçağının Düşürülmesi-----	80
3.4.	Türk Dış Politikası Açısından Suriye Krizi-----	81
3.4.1.	Suriye Krizinin Türkiye'ye Siyasi Etkileri-----	81
3.4.2.	Suriye Krizinin Ekonomik Sonuçları-----	83
3.4.3.	Suriyeli Mülteci Sorunu ve Türkiye'ye Etkileri-----	86

SONUÇ

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	:Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BBC	:İngiliz Radyo Televizyon Kurumu (İngilizce: British Broadcasting Corporation)
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Genel Konseyi
BOP	:Büyük Ortadoğu Projesi
GAP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
İİD	:Irak İslam Devleti
İŞİD	:Irak-Şam İslam Devleti
KCK	:Kürdistan Topluluklar Birliği (Kürtçe: Koma Civakên Kurdistan)
KUK	:Kürt Ulusal Konseyi
NATO	:Kuzey Atlantik İttifakı (İngilizce: North Atlantic Trade Organisation)
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü(İngilizce: Organisation for Economic Co-operation and Development)
ORSAM	:Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
PKK	:Kürdistan İşçi Partisi (Kürtçe: Partiya Karkeran Kürdistan)
PYD	:Demokratik Birlik Partisi (Kürtçe: Partiya Yekitiya Demokrat)
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDP	:Türk Dış Politikası
YPG	:Halk Savunma Birlikleri (Kürtçe: Yekitiya Parastina Gel)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Cilvegözü Sınır Kapısından Geçiş Yapan Lojistik Araçları-----	85
Tablo 3.2. Türkiye’de Barınma Merkezleri Dışında Yaşayan Suriyeliler (İlk 10 Şehir)-----	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Sykes-Picot Antlaşması sonrası Ortadoğu'nun durumu-----	7
Şekil 1.2. Bölgesel Yoğunluğa Göre Suriye'nin Mezhep Dağılımı-----	9
Şekil 2.1. Arap Baharı'nın simgesine dönüşen Mısır'ın Tahrir Meydanı'ndaki demokrasi gösterileri-----	20
Şekil 2.2. Arap Baharının Etkilediği Ülkeler-----	25
Şekil: 2.3. Yeni İş İmkânları ve İşgücü Piyasasına Girenlerin Sayısı-----	27
Şekil 2.4. OECD üyeleri, Latin Amerika ülkeleri, Uzak Doğu ülkeleri, Sahra-altı Afrika ülkeleri ile Arap ülkelerinde demokrasi kıyaslaması-----	27
Şekil: 2.5. Mısır Haritası-----	28
Şekil:2.6. Libya'nın Ülke Künyesi-----	31
Şekil 2.7. Libya Haritası -----	31
Şekil 2.8. Yemen Ülke Künyesi-----	34
Şekil 2.9. Suriye'de Savaşan Grupların Etkili Olduğu Bölgeler -----	40
Şekil 2.10. Suriye'de İlçeler ve Nahiyeler Bazında Kürt Nüfusu-----	50
Şekil 2.11. Koalisyon Güçlerinin Hava Saldırıları ve Türkiye Sınırında Oluşturulmaya Çalışılan Kürt Koridoru (Sarı ile belirtilmiştir)-----	52
Şekil 2.12. Örgütün Teşkilat Şeması -----	55
Şekil 3.1. Yakın Tarihte Musul-----	60
Şekil 3.2. Hatay Devleti'nin Meclisi (1938)-----	61
Şekil 3.3 Nüfus Mübadelesi (1930)-----	62
Şekil 3.4. 1941'de ve 1945'te Almanya'nın Egemenliği Altındaki Topraklar--	65
Şekil 3.5. Türk Dünyası Haritası-----	71

ARAŞTIRMANIN PROBLEMATİĞİ

Ortadoğu binlerce yıldır çatıŐmanın merkezi olmuştur. İslamiyet'in bÖlgede yayılmasıyla bu çatışmalarda mezhepler etkili olmuş ve yer yer kanlı savaŐlara sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte bu coğrafyalara huzur ve g¼ven gelse de 1. D¼nya Savaşı'nda Osmanlı'nın dağılması sonucu buralar tekrar savaş alanına d¼nm¼Őt¼r. Yıllarca Avrupalı devletlerin s¼m¼rgesi altında kalan bu topraklar farklı yıllarda bağımsızlıklarını kazandıysa da, uzun yıllar diktat¼rler tarafından y¼netilmiŐtir. 2011 yılında bu dikta y¼netimlere karşı 'Arap Baharı' olarak adlandırılan ve sosyal medya üzerinden organize edilen bir isyan dalgası başlamış ve bir¼ok diktat¼r devrilmiştir.

Suriye'de Beşar Esad y¼netimi bu isyanlara direnmiŐ ve çatışmalar kısa s¼re i¼inde bir i¼ savaşa d¼n¼Őm¼Őt¼r. Esad y¼netimine karşı muhalifler birleŐemeyip h¼k¼meti deviremediği i¼in savaş ¼lkenin her noktasını alev topuna ¼evirmiŐtir. Hala devam etmekte olan savaşta ¼ocuk, yaşlı, kadın demeden y¼z binlerce insan hayatını kaybetmiştir

T¼rkiye'nin en uzun sınır komşusu olması nispetiyle Suriye'deki bu olaylar ¼lkemizi derinden etkilemiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı boyunca Esad ile geliştirilen ilişkiler, savaşın başlamasıyla birlikte ani bir kopuŐ yaşamıştır. Ankara H¼k¼meti, s¼rekli iktidarı bırakma ¼aĐrısı yapılan Esad Y¼netimi'yle her t¼rl¼ diplomatik iliŐkisini sıfır seviyesine indirmiştir.

2011'den bu yana bu savaş, başta g¼venlik olmak ¼zere diplomatik, ekonomik, sosyal gibi bir¼ok a¼ıdan T¼rkiye'yi olumsuz etkilemiştir. ¼lkemizi savaşa sokmak amacıyla ¼eŐitli kıŐkırtmalara baŐvurulmuŐ ve bağımsızlık alanımız a¼ık bir Şekilde tehdit edilmiştir. Bu tez ¼alıŐmasında ¼lkemize y¼nelik ger¼ekleŐtirilen tehditlerden ve bunların ¼lkemizde meydana getirdiği g¼venlik problemlerinden bahsedilmiŐtir. Ayrıca savaş boyunca Suriye'den ka¼an m¼ltecilerin T¼rkiye'de sebep olduğu ekonomik ve sosyal sorunlara değinilmiştir.

ARAŞTIRMANIN HEDEFİ

Bu alıőmada Türkiye-Suriye iliőkerinin incelenmesinin sebebi, yakın tarihte ve günümüzde Türk Dış Politikasını en çok ilgilendiren ve etkileyen ülkelerin başında Suriye'nin gelmesidir. Özellikle savaşın başlamasından sonra defalarca bizi savaşın eőiőine getirmiştir. Günümüzde dahi Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ana maddeyi Suriye konusu teşkil etmekte ve buna çözümler aranmaktadır.

Kuruluşundan beri Suriye ile genelde olumsuz seyreden iliőkerimiz, Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Őaőırtıcı derecede dzelmıőtir. İki lke lideri iyi iliőker geliőtirmıőt ve ortak politikalar içinde yer almıőtir. Öyle ki, Suriye, kısa bir sürede en çok ticaret yaptığımız ülkelerden biri haline gelmiştir. Ancak bu hülya fazla uzun srmemiőt ve Arap Baharı'nın başlaması ile iliőker tekrar bozulmuőtir. Hatta defalarca bağımsızlık alanları ihlal edilmiőt ve savaşın eőiőine dahi gelinmiőtir.

Özellikle son dönemlerde, Türkiye ve pek çok ülkede yaptığı kanlı eylemlerle dünyada en çok konuőulan dinci terör rgt İŞİD'in, Suriye'de etkin olması beni bu alanda çalışmaya itmiştir.

Bu tez çalışmasında, "Suriye'de Arap Baharında demokrasi talebiyle başlayan halk hareketlerinin, anti-demokratik yollarla bastırılmaya çalıőılması sonucu ortaya çıkan karmaőanın iç savaşa, daha sonra da çok taraflı bir kaosa dönüşmesi, Türkiye'yi nasıl etkilemiştir? " sorusundan yola çıkararak, iki komşu arasında bu süreçte yaşanan problemler analiz edilerek gelecekte yaşanması muhtemel senaryolar hakkında farkındalık oluşturulması amalanmıőtir.

Bu konu hakkında literatür taraması yapılmıőt ve realist bir bakış açısıyla olaylar açıklanmaya alıőılmıőtir. Teorik altyapı sürekli dile getirilmese de çalışmanın genelinde faydalanılmıőtir. Dolayısıyla bu tez, Türkiye-Suriye iliőkerinde realizmin önemini ortaya koymasından önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

- a. Tez, Suriye'nin sosyo-kültürel özellikleri Arap Baharı'nın Ortadoğu ülkelerine etkileri ve Arap Baharı sonrası Türkiye-Suriye ilişkilerini kapsamaktadır.
- b. Çalışmanın yürütüldüğü tarihlerde, bu iki ülke arasında yaşanan gelişmeler 30 Mayıs 2016 tarihine kadar alınmış, bu tarihten sonrası çalışmaya dâhil edilmemiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİLERİN TOPLANMASI VE YORUMLANMASI

Araştırmaya başlarken “Arap Baharı sonrası Suriye-Türkiye gerginliğinin temel parametreleri nelerdir? İleriki yıllarda bizi nasıl bir tablo beklemektedir?” gibi sorularla yola çıkılmıştır. Bu amaçlarla kullanılan “Literatür Taraması” metoduyla kitap ve makaleler incelenmiş, “Gözlem ve Mülakat” metotlarıyla Suriyeli mülteciler incelenmiş ve durumları hakkında daha geniş bilgi edinilmiştir.

Çalışmaya başlarken yapılan literatür incelemesinde, internet üzerinden arama motorunda “Turkey-Syria Relations”, “Arab Spring vs Syria”, “ISIL” gibi başlıklarla yapılan taramalarda bulunan kitap ve makaleler ile bu makalelerin referans bölümlerindeki kaynaklar kullanılmıştır. Yazılı kaynaklar için ağırlıklı olarak T.C. İstanbul Arel Üniversitesi Kütüphanesi'nden faydalanılmıştır.

Çalışmada toplanan kaynaklar ayrı ayrı incelenerek konu ile ilgili bölümlerden faydalanılmıştır. Bu bulgular ışığında, baştaki sorulardan sapmadan Türkiye-Suriye ilişkileri incelenmiş, ayrıca yorum ve analizler eklenmiştir.

GİRİŞ

Asıl adı Suriye Arap Cumhuriyeti olan Suriye, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Gerek iklimi ve coğrafi yapısı gerekse stratejik konumu sayesinde yaşamaya elverişli olduğu için farklı topluluklar tarafından tercih edilmiştir. Bu sebeple çeşitli ırk, din ve mezheplerin bir arada yaşamasına olanak tanımıştır. Büyük imparatorlukların egemenliği altına girse de 1946 yılında Fransız mandasından kurtulup bağımsızlığını kazanmıştır. Ülke, Hafız Esad'ın 1970 yılında darbeyle başa gelene kadar iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. Hafız Esad 30 yıl boyunca Suriye'yi demir yumrukla yönetmiş ve yaklaşık %80 olan Sünni nüfusu baskı altında tutmuştur. Onun 2000 yılında ölmesiyle yerine geçen oğlu Beşar başlarda daha özgürlükçü bir görüntü çizerken, sonralarda babasından daha baskıcı olmuştur. Başta Müslüman Kardeşler olmak üzere muhalif grupları ve baskı gruplarını kontrol altına almış ve onlara söz hakkı tanımamıştır. Seçimle iktidara gelen Esad cumhuriyet yönetimini teoride benimserken, pratikte ülkeyi monarşiyle yönetmiştir. Siyasal katılımın çok düşük olduğu ülkede güç dengesiz bir şekilde dağılmış ve %10 civarındaki Nusayri nüfusun lehinde seyretmiştir. Bu olumsuzluklar göz önüne alınarak 2010 yılında meydana gelen Arap Baharının ülkeyi ne denli etkilediği üzerinde durulmuştur.

Arap baharı Ortadoğu'daki ve Kuzey Afrika'daki Arap ülkelerini etkileyen bir isyan dalgasıdır. Demokrasi, özgürlük, eşitlik, adalet talepleri olarak da niteleyebiliriz. Çoğu Arap ülkesinde monarşik veya oligarşik bir yönetim görülmektedir. Tek adam ya da bir aile tarafından yönetilen bu ülkelerdeki petrol gelirleri toplumun küçük bir kesimini milyoner yaparken, halkın büyük çoğunluğunu açlık, işsizlik ve sefalet içinde bırakmıştır. Yolsuzluğun ve adaletsizliğin yıllardır alenen yapılması halkı bezdirmiştir.

Tunus'ta sokak satıcısı olan Muhammet Buazizi'nin güvenlik güçleri tarafından kötü bir muameleye maruz kalınca kendini yakması halkın içindeki nefret duygularını körüklemiştir. Sokağa dökülen halk Başbakan Zeynel Abidin bin Âli'yi görevinden etmiştir. Tunus'un ardından olayların büyümesiyle Mısır'da Hüsnü Mübarek, Libya'da Muammer Kaddafi, Yemen'de Abdullah

Salih iktidarlıklarını bırakmak zorunda kalmışlardır. Diğer Arap ülkelerinde ise yöneticilerin reform yapmasını zorunlu kılmıştır.

Olaylar Suriye'ye sıçrayınca Esad protestocuları sert bir şekilde önlemeye çalışmış ve daha olayların başında yüzlerce kişinin ölümüne sebep olmuştur. Yaşananlara daha da kinlenen halk, örgütlenmeye başlamıştır. Başlarda iktidar karşısında tek bir güç gibi savaştan muhalefet, sonralarda fikir ve ideoloji ayrılığından dolayı çeşitli gruplara ayrılmıştır. Esad Rejimiyle birlikte Muhalifler, PYD ve IŞİD'den oluşan dört temel taraf olmuştur.

Humus, Hama, Lazkiye, Tartus ve Şam gibi önemli merkezleri elinde bulunduran Rejim ordusu, Rusya ve İran'ın desteğini alarak her geçen gün kendini toparlamakta ve güç kazanmaktadır. PYD Suriye'de etkin olan bütün Kürt partilerini bir araya getirmiştir. Türkiye sınırındaki Haseke, Kamışlı, Afrin ve Kobani'yi elinde bulunduran PYD, Cerablus'u da alarak burada bir *Kürt Koridoru* oluşturmayı ve Türkiye'yi çevrelemeyi planlamaktadır. IŞİD'e karşı saldırılarda ABD'nin bölgedeki temsilcisi olmuştur. ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin hava desteğiyle IŞİD'e saldırmakta ve bazı bölgelerini almaktadır. ABD bölgede kendi güdümünde bir Kürt yönetimi kurmak istemektedir. İki tarafında bu konuda anlaşma içinde olduğunu düşünülmektedir.

Kanlı saldırılar ve suikastlarla tanınan IŞİD, Suriye'de Rakka, Deyr-i Zor ve Halep'in bir kısmını alarak geniş bir coğrafyayı elinde bulundurmaktadır. Ancak son dönemde ABD'nin saldırılarıyla yara almıştır. Palmira Antik Kenti'nin bulunduğu Tedmur şehrini Esad'a kaptırması ve bunu en büyük kayıp olarak görmüştür.

Demokrasi talebiyle yola çıkan muhalifler ise daha çok ordudan ayrılan askerler ve sivil halktan oluşmaktadır. Özgür Suriye Ordusu, İslam Cephesi gibi ılımlı İslami grupları barındırmaktadır. Ancak son dönemlerde radikal grupların muhaliflere katılmasıyla biraz şekil değiştirmiştir. Başlarda etkili olsalar da uluslararası desteği yitirdiğinden güç kaybetmektedir.

Türkiye, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan itibaren benimsediği egemenlik, eşitlik, hukuka saygı, ittifaklara katılma, demokratikleşme, batılılaşma ve *Yurtta Sulh Cihanda Sulh* gibi ilkeler temelinde gerçekçi

stratejiler izleyerek varlığını sürdürmüştür. Atatürk döneminde, Cumhuriyetin ilan edilmesi ile bağımsızlık kazanılmış, ancak yeni ülke olmanın getirdiği zorluklar ve Osmanlı'nın bıraktığı sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde, İngiltere ile Musul Sorunu aleyhte sonuçlanmıştır. Fransa ile Yabancı Okullar, Bozkurt-Lotus Sorunu, Osmanlı Borçları ve Hatay Sorunu'nu çözüme kavuşturmuştur. Yunanistan'la Nüfus Mübadelesi ve Patrikhane Sorunu, İtalyanlarla 12 Ada'nın silahlandırılması gibi problemlerin çözümü uzun yıllar almıştır.

1939'da Almanya yayılcılığının sebep olduğu savaş, bütün Avrupa Ülkelerinin dâhil olduğu II. Dünya Savaşına dönüşmüştür. Hem Müttefikler hem de Mihver devletler, özellikle jeostratejik konumundan ve *denge unsuru* olabileceğinden dolayı Türkiye'yi yanına çekmeye çalışmışlardır. Ülkemiz tarafsız kalmaya çalışmış ve bunun için mücadele etmiştir. Başlarda savaşın dışında kalsa da, yapılan birçok konferanstan sonra, savaşın sonlarına doğru Almanya'ya savaş ilan etmiş ve Müttefiklerin yanında olduğunu göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güçlenen iki ülke ABD ve SSCB arasında *İki Kutuplu Dünya Düzeni* oluşmasına sebep olan Soğuk Savaş başlamıştır. 45 yıl süren bu savaşta Türkiye, ABD tarafında kalmış ve onun bölgedeki en büyük silahı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa Birliği dönüşüm yaşamış ve Maastrich Antlaşmasıyla güçlenmiştir. Türkiye uzun yıllar bu topluluğa üye olmaya çalışmış, özellikle bu dönemden sonra üyeliği, dış politikadaki en büyük hedef haline getirmiştir. Ak parti döneminde de bu hedefini sürdüren Türkiye, özellikle Ahmet Davutoğlu'nun *Komşularla Sıfır Sorun* ve *Stratejik Derinlik* gibi söylemlerinden sonra Ortadoğu'yla ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Ancak Arap Baharının başlamasıyla birlikte işler istenildiği gibi gitmemiş ve Arap ülkeleriyle ilişkilerimiz bozulmaya başlamıştır. Bunun en açık örneği Suriye ile olan ilişkilerimizdir. 2011'den sonra Suriye Hükümeti ile iletişimi koparan Ankara, Esad karşısında muhalifleri desteklemiştir.

Türkiye bu savaştan en çok etkilenen ülke olmuştur. IŞİD ve PYD gibi gruplar Türkiye'deki etkinliğini arttırmış ve gerçekleştirdikleri eylemlerle ülkemizde kaosa neden olmuştur. Esad ile birçok diplomatik sorun yaşanmıştır.

Savaştan önce bölgedeki en büyük ticari ortağımız olan Suriye ile aramızın açılması, ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Muhalifleri desteklememiz, ekonomimize extra bir yük getirmiştir. Savaşın büyümesiyle Suriye halkı başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Günümüzde 3 milyondan fazla Suriyelinin Türkiye’de mülteci konumunda olduğu raporlarla belirlenmiştir. Bu insanların ülkemize siyasi, maddi, manevi ve kültürel etkileri olmuştur.

Tüm bunlar tez çalışmasında ayrıntılı bir şekilde anlatılmış. Farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler yorumlanarak yazılmıştır. Asıl konumuz olan Türkiye Suriye ilişkilerine girmeden önce, Suriye hakkında genel bilgiler verilmiş, Arap Baharı ayrıntılı bir şekilde işlenmiş ve savaşın seyri ile tarafları anlatılmıştır.

1. BÖLÜM

ORTADOĞU VE SURIYE

1.1. Ortadoğu'nun Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yapısı

Coğrafi bir kavramdan ziyade siyasi bir içeriğe sahip olan Orta Doğu kavramını ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz tarihçisi ve stratejist Alfred Thayer Mahan, Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır. (Çelik ve Gürtuna, 2005). Orta Doğu, İstanbul ile Kahire, Aden ile Tahran arasındaki devlet ve memleketler; coğrafi ve politik bakımdan eski ismi ile Ön Doğu olarak tanımlanan bu saha, (Mutuk, b.t: 81) eski bir tarihe, farklı kültürlere ve zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Bunun yanında üç büyük din olan İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudiliğin merkezlerinin burada olması, tarih boyunca bölgeyi cazibe merkezi haline getirmiştir. Çoğunluğu Arap olan bölgede Türkler, Acemler, İbraniler gibi birçok millet bir arada yaşayabilmiştir. Uzun yıllar Bağdat, Şam, Kahire ve birçok şehir; bilim, kültür ve edebiyat merkezleri olmuş, buralar Osmanlı İmparatorluğu döneminde daha da gelişmiştir. Batının savaşlarla ve cehaletlerle boğuştuğu dönemlerde, Ortadoğu bilimin ve barışın sembolü olmuştur.

20. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti zor günler yaşamaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ittifak devletleri safında yer alan Osmanlı savaştan yenik çıkmıştır. Savaş sırasında İngiltere, Fransa ve Rusya başta olmak üzere, birçok devlet arasında gizli anlaşmalar imzalanmıştır. Bunların en önemlisi olan Sykes-Picot Antlaşması'nın göre Osmanlı parçalanacak ve Ortadoğu'da yapay sınırlarla çizilmiş, Avrupa ülkelerinin himayesinde küçük devletler kurulacaktır. Nitekim savaş bittikten sonra bu anlaşma gerçeğe dönüşmüş ve Ortadoğu'daki Osmanlı topraklarında birçok devlet kurulmuştur. Bu ülkelerin arasına çekilen suni sınırlar aynı ırk ve dinden olan insanları, hatta kardeşleri birbirinden ayırmıştır. Kendini savunamayacak kadar güçsüz devletler oluşturulmuş ve Ortadoğu, üzerinde politik, ekonomik ve stratejik menfaatlerin

çarpıştığı gerginlikler bölgesi haline getirilmiştir. (a.g.e, 81). Suriye, Irak, Ürdün, Mısır gibi bu dönemde kurulan Arap ülkelerinin yanında, sonraki yıllarda Ortadoğu'nun daha da karışmasına sebep olacak başka bir etken meydana gelmiştir.

Büyük İsrail'in yıkılmasından sonra *Kutsal Toprak* olarak bildikleri Kudüs'e geri gelme ve burada tekrar Büyük İsrail'i ihya etme hayalini kuran Yahudiler uzun yıllar boyunca bu topraklara göç etmiş ve 1948 yılında İsrail'i kurmuştur (Ben-Haim, 2008: 95). Özellikle bu dönemden sonra bu ülkenin varlığını kabullenemeyen Arap devletleri ve daha fazla toprak ile güç peşinde olan İsrail arasında sürekli çatışmalar meydana gelmiştir. Amerika'daki lobileri sayesinde büyük bir güce sahip olan İsrail, Arap ülkeleri ile giriştiği hemen her mücadele başarılı olmuştur. Günümüzde kısmen devam eden bu güç mücadelesi, Arap Baharının başlamasıyla birlikte arka planda kalmıştır. Çünkü bu süreçte devletler, kendi varlıklarını sürdürebilme; liderler, koltuklarını koruyabilme ve halk, özgürlüklerine kavuşabilme mücadelesi vermiştir.

Her ülke için farklı anlamlar ifade eden Arap Baharı süreci, kimi ülkelerde demokrasinin inşa edilmesi için alt yapı oluşturmuş olsa da, kimilerinde yıkıma sebep olmuştur. Bu çalışmada, bu yıkımın en tipik örneği olan Suriye Devleti incelenmiştir.

1.2. Suriye Tarihine Kısa Bakış

Suriye tarih boyunca birçok medeniyetin egemenliği altına girmiş ve değişik kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. 634 yılında İslamiyet'in etkisiyle farklı bir boyut kazanmıştır. 1118 yılında Eyyubiler dönemi yaşanmış ve 1260'ta bölgenin Moğol işgaline uğramasıyla buralarda katliamlar meydana gelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1516'da bölgeyi fethetmesiyle 20. yüzyıla kadar Osmanlı egemenliğinde kalmıştır (Dağ, 2013:15-18). Bu dönemde özellikle Halep ile Şam gibi bölgeler bilim ve kültürün merkezi haline gelmiştir.

1916'da I. Dünya Savaşı devam ederken Sykes-Picot adıyla imzalanan gizli anlaşmada Suriye Fransa'ya verilmiştir (Arı, 2012:133-134). 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasında bu karar uygulanmış ve başta

İngilizlere, daha sonra da Fransızlara bırakılmıştır. Fransız işgali zamanında Halep, Şam, Lazkiye, Cebel-i Druz ve İskenderun'da özerk yönetimler kurulmuştur (Abuhasan, 2013:6). 1920'de işgal ile başlayan süreç, birçok isyan ve mücadele sonunda 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığı ile sonuçlanmıştır. Böylece 25 yıllık Fransız manda yönetimi sona gelmiştir (Dağ, 2013:19-20). Bu yıldan itibaren ülke, karışık bir siyasi yönetim altında devam etmek zorunda kalmıştır. Devlet mevcuttu ancak hala homojen bir millet yoktu.

Şekil 1.1. Sykes-Picot Antlaşması Sonrası Ortadoğu'nun Durumu



Kaynak:

<http://www.aljazeera.com/focus/arabunity/2008/02/200852518563324466.html>

Gelenek haline gelecek olan darbelerin ilki 1949'da Albay Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirilmiş ve bundan sonra kısa aralıklarla birçok darbe meydana gelmiştir ki; 1966'da gerçekleşen son darbeye kadarki sürece "Darbeler Dönemi" denmiştir (Arı 2012:137-142). Bu son darbede Hafız Esad'ın içinde bulunduğu bir grup subay 13. ve en kanlı darbeyi gerçekleştirdiler. 1970'te iktidara gelen Esad birçok dış politika problemi ve içteki kargaşayla mücadele etmek zorunda kaldı. Bunun için yaşadığı süre boyunca olağanüstü hal durumunu kaldırmamış ve ülkede baskıcı bir yönetim kurmuştur. 2000 yılında ölünce yerine oğlu Beşar geçmiştir (Dağ, 2013:29-63).

Beşar Esad iktidara geldiği 2001'den itibaren halka reformlar vadetmiştir. Bu vaatler, hem ülke içindeki muhalif grupların hem bölge ülkelerinin hem de uluslararası camianın hoşnutluğunu kazanmıştır. İlk yıllarında özgürlükçü bir imaj çizmeye çalışsa da, babası gibi kısa sürede baskıcı bir yönetim benimsemesi ve vadettiği reformların kaplumbağa hızıyla (Aksu,

2011:81) gitmesi sonucu 2011 yılında halk Arap Baharı sürecinde ayaklanmış ve bu ayaklanma iki tarafında kaybettiği bir iç savaşa dönüşmüştür.

1.3. Suriye'nin Sosyal Yapısı

Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçramasıyla burada kanlı eylemler yaşanmış ve durum, hâlihazırda çok taraflı bir iç savaş olarak seyretmiştir. Diğer ülkelerdeki ayaklanmalar, iktidarın devrilmesi veya demokratik açılımlarla sonlanırken, Suriye'de bu denli bir kaosa dönüşmesinin belli başlı sebepleri vardır. Bu sebeplerin en önemlisi, şüphesiz, ülkenin farklı dini ve etnik kimliklerden oluşan demografik yapısıdır (Şenzeybek, 2013). Suriye Devleti'nin nüfusu 22,5 milyon civarındadır. Majör etnik grup %90.3 ile Araplardır, popülasyonun %9.7'sini ise Kürt, Ermeni ve diğer gruplar oluşturmaktadır. (Gülşen, 2014)

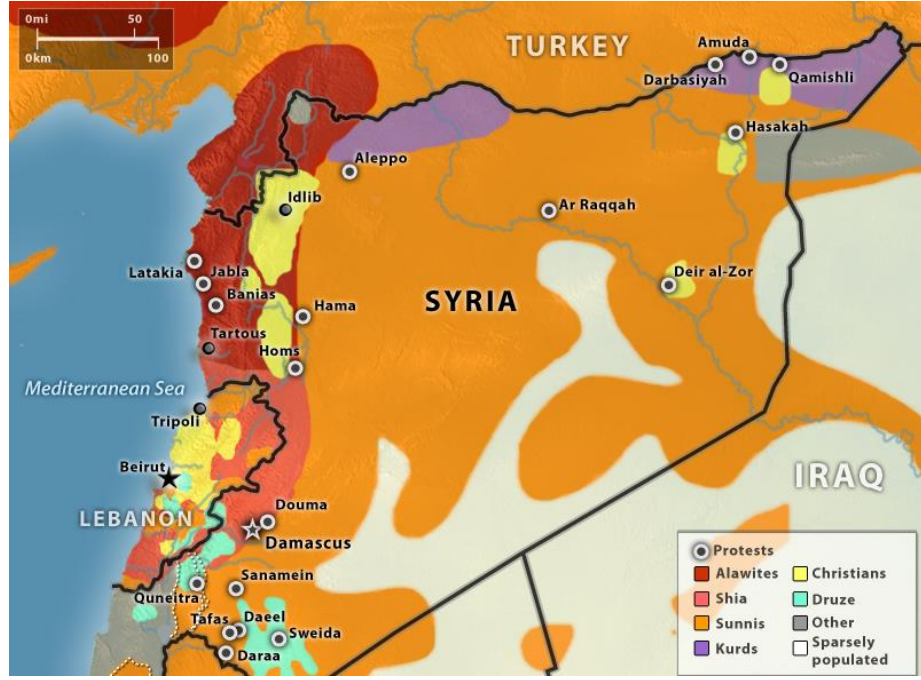
1.3.1. Dini ve Etnik Yapı

Dini bakımdan %86 ağırlığı olan Müslümanlar, %74 Sünni ve %12 Şii olarak ayrılmaktadır. Hristiyanların oranı %10, Dürzilerin oranı %3'tür. Şiiiler kendi içlerinde önce Onikiler ve Yediler kollarına ayrılarak bugünkü adıyla Mütevelliler ve İsmaililer olarak ikiye ayrılırlar. Hristiyan gruplarda kendi içlerinde Doğu Ortodoksları, Grek ve Suriye kollarına ayrılır. Katolikler de beş kiliseye ayrılmışlardır. Grekler, Suriyeliler, Ermeniler, Keldaniler (Nasturiler) ve Maruniler. Diğer Hristiyanlar ise Ermeni Kilisesine bağlı Ermeniler, Asuriler ve Protestanlardan oluşur. Ayrıca Yahudiler de vardır (Ataman, 2012; Abuhasan, 2013:9-10; Gülşen, 2014; Dağ, 2013:71; Arı, 2012).

Bu şekildeki dini ve etnik dağılıma sahip olan Suriye'de iktidar mücadelesi genel olarak din, mezhep ve bölge temelli olmuştur. Fransız mandası altındayken mezhep farklılıkları ön plana çıkarılmış ve Nusayri, Dürzi ile İsmailiye gibi azınlıkta bulunan mezheplerin söz sahibi olması sağlanmıştır. (Şenzeybek, 2013). İslami ve Araplık bilinçleri gelişmiş olan Sünniler Ba'as Rejimine kadar ülkedeki en önemli siyasi ve ekonomik aktör olarak ön planda kalmıştır. Dinsel ve kültürel bir grup oluşturan Nusayriler ise, daha önceleri dağlık bölgelerde yaşayan köylü kesimler olmalarına rağmen, Ba'as Rejimiyle

birlikte ülke siyasetinin hâkimi olmuştur. Nusayriler, Ba'as Rejiminin imkânlarını kullanarak, ordu başta olmak üzere, bürokraside etkili bir güç elde etmiş; önemli bir kesimi de ekonomik alanda söz sahibi olmuştur.

Şekil 1.2. Bölgesel Yoğunluğa Göre Suriye'nin Mezhep Dağılımı



Kaynak: <https://www.stratfor.com/sample/image/sectarian-look-syrian-unrest>

Şekil 2.2.'de görüldüğü gibi Nusayriler coğrafik avantajlarını kullanarak liman ticaretini ellerine bulundurmuş ve maddi güç elde etmiştir. Ülkenin diğer önemli dini grubu olan Dürziler, Ba'as döneminde siyaset ve ekonomide güçlenme imkânı bulmuştur. Ancak önemli bir kesimi özerkliklerini muhafaza edebilecekleri bölgelerden çıkmamayı tercih etmiştir. (Ataman, 2012). Ülke nüfusunun içinde azınlıkta bulunmalarına rağmen bu grupların devletin kilit noktalarında bulunması, makam sahibi olup orantısız bir şekilde zenginleşmesi; diğer taraftan nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünnilerin arka plana itilip pasifleştirilerek fakirleştirilmesi, günümüzdeki olayların neden bu denli kanlı olduğunu anlamak açısından önem arz etmektedir.

1.3.2. Demografik Özellikler

Ülkenin demografik yapısına baktığımızda genç ve hızla büyüyen bir toplum olduğunu görürüz. Ancak iç savaşın başlamasıyla ölümler ve göçler meydana gelmiş, nüfustaki dengeler altüst olmuş; kadın-erkek, genç-yaşlı oranı ciddi bir şekilde değişmiştir. Elimizdeki Birleşmiş Milletler verileri savaşın ilk yıllarına kadarki durumu yansıtırsa da, günümüzde bu oranlar hızla değişmeye devam etmektedir. 2010 itibariyle 22 milyon olan nüfusta kadın-erkek oranı hemen hemen aynıdır. Aynı verilere göre doğum oranı 1980'lerde kadın başına yaklaşık 6 çocukken, 2010'da 3'e kadar düşmüştür. Kentleşme oranı son yıllarda artış gösterse de, istenen seviyede değildir. 40 yaş altı nüfus, yaklaşık olarak toplumun %70'ini oluşturmaktadır (BM, 2012).

1.3.3. Ekonomik Durum

Tarım bakımından bölgenin en şanslı ülkelerinden biri olan, topraklarında petrol gibi doğal kaynaklar barındıran ve köklü bir ticaret geleneğine sahip olan Suriye, bu olumlu yönlerine rağmen ekonomik kalkınma sürecinde pek başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın temel nedenlerinin başında hükümet kararlarındaki isabetsizlik ile bölgedeki siyasal istikrarsızlık gelmektedir. Fransız sömürsünden kurtulduğu andan itibaren bağımsızlığını tam gerçekleştirmek amacıyla ekonomik kalkınma üzerinde durmuştur. Baas Partisi'nin sosyalist düşüncelerine ters düşmeyecek bir devletçilik politikası uygulamış ancak zora düştüğü zamanlarda "İnfitah" olarak bilinen liberal politika uygulanmaya çalışılmıştır. Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra liberalleşme çalışmaları hız kazanmış, Sovyetlerin yerine AB ülkeleri ile ekonomik ilişkiler geliştirmiştir (Ataman, 2012). Beşar Esad döneminde dışa açılmayı ve ekonomiyi serbestleştirmeyi hızlandırırsa da; dış borçlar, işsizlik, yolsuzluklar, yatırım azlığı, aile tekelleri, aşırı devletçi kanunlar gibi nedenlerden dolayı ekonomi bir türlü kendini toparlamamış ve sonuçta halkın ayaklanmasına sebep olmuştur.

1.4. Suriye'nin Fiziki Özellikleri

1.4.1. Stratejik Konum

Suriye, kadim çağlardan günümüze kadar insanlık tarihi bakımından en önemli bölgelerden biri olagelmıştır. Birçok imparatorluğa ve medeniyete ev sahipliği yapan bölge her zaman mücadelenin merkezi olmuştur. Suriye'nin coğrafi olarak çok stratejik bir konumda bulunmasının iki ana nedeni vardır. Bunlardan birincisi, kuzeyden güneye Türkiye ve petrolce zengin Arap yarımadası arasındaki başlıca bağlantıyı teşkil etmesi ve doğudan batıya ise, Irak ile Mısır arasındaki doğal koridoru meydana getirmesidir. İkinci neden ise; Arap ve İslam Dünyasında, dini, kültürel ve entelektüel bir merkez ve politik fikir ile akımların kaynağı olmasıdır (Ayrancı, 2006:8-10).

1.4.2. Fiziki Özellikler

Suriye'nin büyük bölümü çöllerle kaplı olmasına rağmen, yüzey şekilleri bakımından çeşitli bölgelere ayrılır. Bunlar kıyı şeridi, dağlık bölge ve Suriye Çölü'dür. 185.180 kilometrekarelik yüzölçümüne sahiptir. Bunun %28'i ekilebilir alanken ancak %4'ünden sürekli ürün alınabilmektedir. Sürekli mera veya çayır oranı %43, ormanların kapladığı alan %3 ve diğer coğrafi bölümler kalan %22'lik bölümü kapsamaktadır (Akbaba, 2009). Başlıca önemli şehirleri sırasıyla Şam, Halep, Lazkiye, Hama ve Humus'tur. Ayrıca İsrail işgali altında 1,295 kilometrekarelik toprağı bulunmaktadır. Karasuları 1.130 kilometrekaredir ve Akdeniz'e 193 kilometrelik kıyısı bulunmaktadır (Erciyes, 2004:15). En uzun sınır komşusu 911 km sınırla Türkiye'dir (DSİ, 2014)

1.5.Suriye'de Siyasi Durum

1.5.1. İktidar

Fransa'nın 1946 da Suriye'den tamamen çekilmesi ile başlayan iktidar mücadelesi günümüze kadar devam etmiştir. Bağımsızlık sonrası güç Sünni grupların elindeydi. Tabanlarını Sünni bir çoğunluğun oluşturduğu Ulusal Parti

ve Halk Partisi farklı meslek grupları tarafından destekleniyordu. Ancak bu partiler hem kendi aralarındaki sorunları çözemedikleri, hem de dış problemlere odaklandıkları için iktidarı yakalama da başarısız oldular. Bu süre zarfında, 1970 Hafız Esad iktidarına kadar içten ve dıştan desteklenen birçok darbe gerçekleşmiştir (Ataman, 2012).

Ülke, başkanlık sistemi ve parlamentar sistemin karışımı olan *Yarı Başkanlık Sistemi* ile yönetilmektedir. Yürütme gücü halk tarafından seçilen devlet başkanı ile meclis güvenine dayanan hükümet başkanı arasında paylaşılır. Fiili olarak ise yürütmenin başı devlet başkanıdır. Ülke 14 Mart 1973'te yürürlüğe giren anayasayla yönetilmektedir. Anayasa devlet başkanına geniş yetkiler vermektedir. Anayasa ülkenin yönetim şeklini "Sosyalist Halk Demokrasisi" olarak niteler. Yasama yetkisi üyeleri seçimle belirlenen 250 üyeli bir parlamentoya verilmiştir (Yolcu, bt.). Ancak iktidardaki Baas Partisi'nin sürekli parlamentoda ezici üstünlüğe sahip olması seçim sisteminin hileli olduğunu ortaya koymaktadır.

1.5.1.1.Hafız Esad İktidarı

1963 de iktidara gelen Ba'as Partisi radikal İslamcılarını tasfiye etmeye başladı. Başlarda parti içinde yaşanan güç mücadelesi 1970'te Nusayri bir aileden gelen Hafız Esad'ın liderlik koltuğuna oturmasıyla sonuçlandı. 1971 de devlet başkanı olan Esad 1973'te kendisine her konuda en üst yetkileri tanıyan kişisel bir başkanlık sistemi getiren anayasa hazırlattı. Yasama, yürütme ve orduda son merci haline geldi. Genel sekreter olarak partiyi, genel başkan olarak idari yapıyı, silahlı kuvvetler başkumandanı olarak da tüm orduyu kontrol altına aldı (a.g.e)

Esad, gücü sayesinde Aleviler başta olmak üzere birçok grubu yanına çekmeyi başarmıştır. Hristiyanlar, Aleviler, İsmaililer, Caferiler baskıdan korktuklarından dolayı Esad'ın devrilmesini istemiyorlardı. İktidarın merkezindeki bu gruplar, olası bir Sünni hâkimiyetinde topyekûn bir baskı altında olacaklarını biliyorlardı. Bu yüzden Rejimin devrilmemesi için ellerinden geleni yapıyorlardı.(Ayhan-Dilek, 2012). Birçok sıradan Alevi'ye ve politikacıya göre Esad Rejimi Alevi azınlığın, Alevi olmayan çoğunluğa olan

hükümü olarak algılanıyordu (Shaery, 2011). Tüm bu gruplar, hatta zengin Sünniler dahi sahip olduklarını kaybetmemek için Nusayrilerin, yani Ba'as Partisi'nin yanında yer almıştır. Ülke Ba'as Parti Devleti haline gelmiş ve 50 yıl boyunca Ba'as Partisi'nin belirlediği politikalar geçerli olmuştur (Ataman, 2012). 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Beşar el-Esad geçmiştir.

1.5.1.2.Beşar Esad İktidarı

Beşar'ın izleyeceği politikalar, Suriye'nin Ortadoğu'nun birçok meselesinde kilit rol oynaması nedeniyle büyük önem arz etmekteydi. Babasına oranla daha farklı bir ortamda yetişen ve yurtdışı tecrübesi sayesinde liberal eğilimlere sahip olan Beşar, liderliğinin ilk yıllarında demokratik reformlar adına bazı ümit verici adımlar atmış (Salık, 2011), halkla ilişkilerini geliştirmiş ve kendini olumlu bir kişilik olarak tanıtmıştır. Reformlar yaparak ülkeyi bayram havasına çevirmiş, hatta buna “Şam Baharı” denmiştir. Aynı zamanda muhalif kişiler veya Esad'a engel olabilecek kişiler bertaraf edilmiştir (Ataman, 2012). Ancak birtakım iç ve dış sebeplerden dolayı beklenen reform hamlesini bir türlü gerçekleştirememiştir. İktidarının ilk yıllarında ABD ve AB ile iyi ilişkiler geliştirme politikası güden ve ekonomik liberalleşme yolu ile küresel kapitalist sisteme entegre olarak Suriye ekonomisini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Beşar'ın özellikle ülkesinin güvenliğini temin için kurduğu pragmatik ittifaklar ve Esad Rejiminin elinde halen iktidarını sürdürmek için kullanabileceği İran ve Lübnan Hizbullah'ı gibi unsurların olması bile kendi halkıyla arasındaki mesafelerin açılmasını engelleyememiştir (Salık, 2011). Babasından devraldığı baskıcı Rejimi sürdürdüğünü gören Suriye halkı, Baas Partisinin yapısı, yönetim anlayışı ve dünya görüşünün kendi inanç ve beklentilerine uymadığını anlamıştır (Zisser, 2011). Öyle ki, halka uyum sağlama yerine onlar üstünde otorite kumuş ve halkla arasına duvarlar örmüştür.

Diğer bir problem ise Suriye'nin İsrail politikasıdır. İsrail'le 1991 yılında başlayan barış görüşmelerinin 2000 yılında çökmesinden sonra İsrail'e karşı Rejimin güvenliğinin sağlanması ve uygun bir barış anlaşması ile Golan

Tepeleri'nin geri alınması Beşar Esad'ın en önemli dış politika gündemi haline gelmiştir. İsrail'in Rejimin güvenliğine karşı tehdidi, Esad'ın ekonomik liberalleşme ve yolsuzluklarla mücadele için öngördüğü reformları hayata geçirmesini engellemiş, bunun sonucunda özellikle petrol zengini ülkelerden Suriye'ye gelmesi beklenen ekonomik kaynakların elde edilmesinin önü tıkanmıştır (Salık, 2011). İsrail karşıtı politikaya odaklanması ve ülke içinde muhalefetin olmamasından dolayı etkilenmeyeceği düşünülmüştür (Ataman, 2012). Hatta İsrail ile problemlere o kadar odaklanmıştı ki, ülkenin içinde yaşanan sorunların farkında değildi. Mısırda halkın sokağa dökülmesinin ve Hüsnü Mübarek iktidarının devrilmesinin İsrail'le yaptığı barış anlaşmasından kaynaklandığını dile getirmiştir. Wall Street Journal gazetesine verdiği bir röportajda, kendisinin bu şekilde davranmayacağını ve dolayısıyla iktidarının popülaritesini koruyabileceğini düşünüyordu (Zisser, 2011). Ancak bu konuşmadan birkaç hafta sonra halk meydana inmiş ve özgürlük taleplerinde bulunmuştur.

1.5.2. Muhalefet ve Baskı Grupları

Bağımsızlıktan, 1970'te Hafız Esad 'in iktidara geldiği güne kadar ülke sürekli darbe hükümetlerince yönetilmiştir. Bu yüzden etkili bir muhalefetten bahsetmek mümkün değildir (Ataman, 2012). Bu darbelerin en önemlilerinden biri, Suriye'nin 1958 de Mısır ile birleşmesi ve Nasır'ın iktidarı altına girmesinden sonra, 1961'de Birleşik Arap Cumhuriyetini dağıtan, Sünni subayların yaptığı darbedir. Sünnilerin iktidarda olduğu son darbe olmasından dolayı önem arz etmektedir. Ancak bu subayların kendi aralarında bir mücadeleye girmesi sonucu başarısız oldular (Ayhan-Dilek, 2012). Alevi subayların gerçekleştirdiği darbede Rejim, kendini korumak adına sıkı bir yönetim uygulamıştır. Özellikle uygulamalar ilk yıllarda, güvenlik önlemleri adı altında ülke terörizmine dönüştüğü için, halk birleşip muhalefet edememiştir. Ancak, Esad'ın bu tutumundan sonra gelen olumlu ve reformist havadan cesaret alan muhalif gruplar seslerini daha rahat çıkartmaya, siyasi parti ve sivil toplum örgütleri kurmaya başlamışlardır. Bunların başında Siyasi İslam'ın en büyük temsilcilerinden Müslüman Kardeşler yer almaktaydı (Ataman, 2012). Rejim

bütün muhalif gruplara karşı baskıcı bir politika izlese de Müslüman Kardeşler'e karşı yürüttüğü politika diğerlerinden daha sert ve kanlı olmuştur. 1963 yılında Müslüman Kardeşler'in siyasi faaliyetleri yasaklanmıştır. İki taraf arasında 1970'li yıllarda devam eden çatışmalar 1982 yılında çoğunluğu Müslüman Kardeşler üyesi yaklaşık otuz bin insanın Hama şehrinde Rejim tarafından öldürülmesi ve yöneticilerinin Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu katliamın bütün muhalif gruplar üzerinde çok olumsuz etkileri olmuş, sesi zaten çok kısık olan muhalefetin iktidar karşısında örgütlenme cesareti iyice kırılmıştır. Hama katliamından sonra Alevi Sünni ayrımı derinleşmiş ve muhalefete olan güvensizlikten dolayı ordunun %90'ı Alevi olmuştur (Ulutaş-Bölme, 2012).

Haziran 2000'de Hafız Esad' in ölümü Suriye'de değişim umudu doğurmuştur. Siyasi tartışmaların ve Rejime karşı eleştirilerin artmasına sebep olan bu olayın başlattığı süreç, 2001 yazına kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Farklı siyasi fikirlere sahip aktivistlerin ve diasporadaki entelektüellerin fikirlerini ve eleştirilerini alenen dile getirdikleri, tartışmaların yapılmasına daha fazla imkân sağlayan sivil toplum kuruluşları kurdukları bu kısa dönem Şam Baharı'dır. Bu süreci başlatan olay, Rejim muhalifi 99 entelektüel, sanatkâr ve meslek erbabının bir araya gelerek Eylül 2000'de *99'lar Bildirgesi*'ni yayınlaması olmuştur. Bildirgede Esad Rejimine karşı direkt bir eleştiri getirilmeden, gecikmiş olduğuna inanılan siyasi reformların bir an önce hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Takip eden süreçte, *99'lar Bildirgesi*'nin devamı niteliğinde olan *1.000'ler Bildirgesi* yayımlanmıştır. 9 Ocak 2001'de yayımlanan ve 1.000 kişi tarafından imzalanan manifesto, bir öncekindeki taleplerin ötesine giderek tek parti iktidarının sona erdirilerek çok partili demokrasiye geçilmesi gerektiğini savunmuştur. (Ulutaş-Bölme, 2012). Entelektüellerin bu reform taleplerini kendisine tehdit olarak algılayan Esad, bu muhaliflerden etkili olanları tutuklamış ve reformlar askıya alınmıştır. Muhaliflerin yayınları yasaklanmış ve toplantı yaptıkları salonlar kapatılmıştır (Ataman, 2012). Bu durum Şam Baharı'nın başarısız olduğu gibi algılansa da, ilk defa muhalifleri bir araya getirmesi açısından önemlidir.

Şam Baharı'na benzetilen ikinci süreç, Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesinin ardından Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesiyle

başlamıştır (Ulutaş-Bölme, 2012). 2005'te muhalif Arap ve Kürtler temel özgürlükler ve insan hakları savunması için *Ulusal Koordinasyon Komitesi* adıyla bir diyalog platformu oluşturmuş ve Müslüman Kardeşler dâhil farklı muhalif sesler bir arada yer almıştır (Ataman, 2012). Aynı yılın Nisan ayında *Sivil Toplumunu Canlandırma Komitesi*, muhalefetin bütün gruplarına diyalog çağrısı yapan bir belge yayımlamıştır. Bu çağrı Ekim 2005'te Çoğulculuk, Pasif Direniş, Muhalifler Arasında Birlik ve Demokratik Değişim ilkeleri üzerine inşa edilen *Şam Deklarasyonu*'nun yayımlanması ile sonuçlanmıştır. Beş siyasi parti ve dokuz öncü entelektüel tarafından imzalanan bildirge İslami Gruplar, Liberaller, Kürtler, Araplar ve Asurilerden geniş destek almıştır. Fakat Rejim, muhalefetin bu girişimlerine yine sert bir şekilde cevap vermiş ve muhalif avına çıkmıştır. 2005 yılının Aralık ayında Başkan Yardımcısı Abdulhalim Haddam, Suriye'yi Refik Hariri suikastına karışmakla suçlamıştır. Bu, Haddam'ın Suriye'yi terk ederek Paris'e yerleşmesi ve muhaliflerin safına geçmesine neden olmuştur. Haddam, Mart 2006'da Müslüman Kardeşler Örgütü ile beraber Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni kurmuştur (Ulutaş-Bölme, 2012).

Muhalefet ile üstü örtülü iktidar mücadelesi 2011 olaylarında gün yüzüne çıkmıştır (Ayhan-Dilek, 2012). Ortadoğu'yu saran isyan dalgası 2011 Mart'ında Suriye'ye ulaşmış, Rejimin halkın taleplerine şiddetle karşılık vermesi sonucunda dağınık halde olan Suriye Muhalefeti bir araya gelerek siyasi bir çözüm arayışına girmiştir. Reform vaatleriyle başlayan Esad'ın daha gösterilerin başında 800 kişiyi öldürmesi bu söylemleri etkisizleştirmiştir (a.g.e.). Bunun üzerine Türkiye'de toplantı yapan muhalifler, Suriye'de demokratik ve sivil bir iktidar kurulmasına ve bu yolda birlikte hareket edilmesine karar vermiştir. Suriye Ulusal Meclisi'ni oluşturan muhalefet, devrimi ve sonrasını karara bağlamıştır. Bu muhalifler arasında Müslüman Kardeşler, Kürtler, Arap aşiretler, Liberaller, Sosyalistler, Asuriler ve Bağımsızlar yer almaktadır. Bu derece farklı inanç ve ideolojiye sahip olmaları, muhaliflerin bir araya gelmesini zorlaştırmıştır. Bunun yanında batılı ülkelerin ve Esad karşıtı bölge ülkelerinin ekonomik sıkıntı içinde olması muhaliflerin etkisiz olmalarına sebep olmuştur. Müslüman Kardeşler, Kürtler ve seküler reformcular gibi grupların amacı baskıcı ve azınlık Ba'as iktidarını bitirmektir. İhvan karşıtı Avrupalıların olmasından dolayı gösterilerin başladığı ilk günlerde İhvan ortaya çıkmamış ve

daha sonra demokrasiden bahsederek sempati kazanmaya çalışmıştır. Ancak sürekli bastırılması ve ülke dışında muhalefet yapmasından dolayı gösterilerde etkili olamamıştır.

Muhalifler içinde önemli bir rolü olan Kürtler, Suriye’de yüzde 10’luk bir kesimi teşkil etmektedir. Onları asimile etmeye çalışan Hafız Esad’a karşı direnmişlerdir. Uzun yıllar vatandaşlık verilmemiş olan Kürtlere 2011 dönemi nevrüz kutlamalarında Esad vatandaşlık vereceğini söyleyerek safına çekmeye çalışmış ancak başaramamıştır (Ataman, 2012). Şu anda özellikle IŞİD’e karşı büyük zaferler kazanan Kürtlerin Suriye kolu olan PYD batılı devletlerce takdir edilmektedir.

1.5.3. Mevcut Rejim, Güç Dengesi ve Siyasal Katılım

Baas, kelime olarak *Rönesans, Diriliş, Yeniden Canlanma* anlamlarına gelir (Ellis, 2006:6-7; Göker, 2002). Bu, partiden öte bir düşünce sistemini temsil etmektedir. 1930’larda Suriyeli aydınların Avrupa’dan getirdikleri metinleri dolaşıma sokmasıyla başlamış ve daha sonra derneklerle resmileşmiştir. “Arap Rönesansı” anlamına gelen El-Baas El-Arabi adıyla kurdukları dernek eylemlerini genişleterek siyasileşmiştir. 1947 Suriyeli Hristiyanlardan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman Salah Bitar ile Zeki Arsuzi Şam’da ilk Baas Kongresini örgütlemesiyle hareket resmen partileşmiştir (Göker, 2002).

Baas Partisi, Arap halklarının ortak bir kültürel siyasi ve örgütsel yapıda birleştirilmesi, sömürgecilikten kurtulması ve ekonominin devlet eliyle yeniden-bölüşümcü bir yapıda düzenlenmesini hedeflemiştir (Göker, 2002). Birlik, özgürlük ve sosyalizm partinin temel prensipleri olmuştur (Ellis, 2006:6-7). Bu prensipler: Birlik; tüm Arap topluluklarını tek çatı altında toplamak, Özgürlük; Arap milletinin diğer güçlerden bağımsızlığı ve Sosyalizm; bağımsız bir Arap Sosyalizmini temsil etmektedir. Milliyetçiliğin yükseldiği yıllarda Baas Partisi askeri ve sivil olarak iki koldan oluşuyordu. Ancak daha sonraki yıllarda askeri kanat sivillere sızmayı başarmıştır. 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrası, Baasizm diğer devletlerde etkisini göstermeye başlamıştır (Gülşen, 2011).

İktidar mücadeleleri, iç ve dış politika anlayışları ve ilişkilerinin yanı sıra parti içindeki mücadeleler küçümsenmeyecek kadar politik entrika ve manevraların yaşanmasına neden olmuştur. Şöyle ki; Baas Partisinin babaları yani kurucuları Mişel Eflak ve Salah Bitar partiden dışlanmış ve Lübnan'a sürgüne gönderilmişlerdir. Hatta Mişel Eflak 1963 darbesi sonrası bir açıklamada “*Artık partimi tanıyamıyorum.*” demiştir (Gediklioğlu, 2013). Askeri Komitenin öncülüğünde gerçekleşen bu darbe sonucu Ulusal Devrimci Komuta Konseyi yönetime el koymuştur. Komite üç farklı partiden oluşuyordu. Bunlar Birleşik Arap Cephesi, Arap Ulusal Hareketi ve Sosyalist Birlik Hareketidir. Aynı yıl içinde bir grup Sünni subayın darbe yapma girişiminde bulunması ve çoğunluğu Alevi subaylar tarafından bastırılması, iktidarın Baas Partisinin eline geçmesine sebep olmuştur. Baas üyeleri kendi akraba ve çevresini partiye sokmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak ideoloji bir kenara bırakılmış ve Parti, bölgesel ile mezhepsel bloklardan oluşmaya başlamıştır. Aynı dönemde Sünnilerin birbirini yıpratmaya çalışması yüzünden başlarda etkisiz olan Alevi, Dürzi ve İsmaili subaylar ciddi bir etki alanına kavuşmuştur. 1966 yılında Salah Cedit ve Hafız Esad önderliğinde darbe yapmasından sonra Sünni subaylar tutuklanmış ve Parti tamamen kabuk değiştirmiştir (Gülşen, 2011).

1.5.4. Yönetim Yapısı

Suriye bir çeşit yarı başkanlıkla yönetiliyor. Teoride yasama, yürütme ve yargı erkleri kuvvetler ayrılığına bağlı kalır. Ancak pratikte bu prensibe pek uyulmadığı ve bu üç temel erkin başkanın kontrolünde olduğu açıktır. Başkan yedi yıllığına halk tarafından seçilir ve bakanlar kuruluna başkanlık eder (Pierret, 2014: 5). Vatandaşlar başkanlarını oy kullanarak seçseler de, onu değiştirme olanaklarına sahip değillerdir (Ellis, 2006:6-7). Başkan her şeyin başındadır. 30 bakandan oluşan kabineyi ve başbakanı atama yetkisine sahiptir. Yargı tamamen başkana bağlıdır. Üst düzey görevlileri yargılayan Yüksek Yargı Konseyi, Başkanın önderliğinde toplanır. Başkan, yargıçları atama ve görevden alma yetkisine de sahiptir. Anayasa mahkemesi üyeleri dâhil Başkan tarafından atanır. Esad'ın başa geldiği günden itibaren Baas Partisi ideolojisini kaybetmiş ve onu koruyan ve öven bir mekanizmaya dönüşmüştür (Söker, 2011). Esad

devlet başkanlığı, parti genel sekreterliği, silahlı kuvvetler genel komutanlığı ve yargının son karar merciiğini kendisinde toplayarak partiyi ve parti dışındaki herkesi sıfırlamış ve kendisine hadim etmiştir.

Anayasaya göre başkan, Müslüman olmak zorundadır. Ancak İslamiyet'i resmi din olarak belirtmemiştir. Diğer taraftan İslami kaideler yasama ve yürütme için temel kaynaklardır. Yargı dahi Osmanlı ve Fransız yargı sistemiyle beslenir, ama temelde İslami yargı geçerlidir (Ellis, 2006:6-7). 1973 Anayasasının 3. Maddesinde şöyle belirtilmiştir: "*Cumhurbaşkanının dini, İslam dini olmalıdır ve İslam hukuku yasamanın temel kaynağıdır.*" 8. Maddesi ise şöyledir: "*Tüm partiler, Baas egemenliğinde Arap milleti için çalışırlar.*" (Söker, 2011). Bununla Suriye'deki diğer partilerin dahi Baas egemenliğinde olduğu bildirilmiştir. Zaten Baas, tanım olarak tüm partilerin koalisyonları ile oluşmuştur. Muhalefet partileri yasal olarak kabul edilseler de pratikte tamamen etkisizdirler. Ancak Esad, iktidarının halk tarafından benimsenmesini sağlamak için akıllıca bir politika izlemiştir. Kendisi Alevi olmasına rağmen yardımcısını, Başbakanı ve Savunma Bakanını Sünnilerin arasından atar. Böylece toplumun yaklaşık %85 ini oluşturan Sünnilerin temsil edilmesini ve başkaldırmamasını sağlamıştır (Bingöl, 2012:3).

Beşar Esad döneminde de Sünni kesim reform yoluyla kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Hatta Sünnilerin büyük bir kısmıyla ittifaklar yaparak onları yönetime katmış ve yanına çekmeyi başarmıştır. Babası döneminde bir kenara itilen Sünni âlimlerle 2008 yılında, ekonomik liberalizasyon döneminde, daha yakın bir ilişki kurmuş ve onların desteğini almıştır (Pierret, 2014: 5). Ancak kilit noktaların Nusayrilerin elinde kalması, 2011 olaylarının çıkmasında önemli bir etken olmuştur.

2. BÖLÜM

A. ARAP BAHARI'NIN SURİYE'YE ETKİLERİ

2.1. Arap Baharı

2010 yılında Tunus'ta başlayarak Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yayılan, Arap Baharı olarak adlandırılan protestolar patlak vermiştir. Tunus, Mısır ve Libya'da hükümetlerin devrilmesine; Suriye'de ve Libya'da iç savaş ve dış müdahaleye; Cezayir, Fas, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelerde reformların yapılmasına neden olmuştur.

Şekil 2.1. Arap Baharı'nın Simgesi Haline Dönüşen Mısır'ın Tahrir Meydanı'ndaki Demokrasi Gösterileri



Kaynak:<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-baharini-yeniden-dusunmek>

Tunuslu bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi güvenlik güçlerinden kötü muamele görmesi sebebiyle protesto etmek amacıyla kendini ateşe vermesi olayların fitilini yakmıştır. Eğitimli işsiz gençler sosyal medya üzerinden hızla organize olmuş ve ayaklanmalar bir anda yayılmıştır. Arap Baharı denilen, günümüze kadar sonuçları devam eden bir isyan dalgası başlatmıştır. Yıkılmaz denilen iktidarlar teker teker yıkılmış ve güç halkın eline geçmeye başlamıştır. Bu bölgede değişmez kabul edilen dinamikleri altüst etmiştir (Oğuzlu, 2011). Olayların bu noktalara geleceğini tahmin edememiş olan liderler hazırlıksız

yakalanmıştır. Ülkelerde yaşanan değişimler tahmin edilenin çok ötesinde olmuştur. Bu değişimler gelişmiş ülkelere olumlu karşılanmış; Arap Baharı, Arap Uyanışı, Arap Devrimi, Arap İsyanı veya Arap Dönüşümü (Transformasyonu) şeklinde farklı isimlerle nitelenmiştir. (Bingöl, 2013:25).

Bu dönüşüm için üç temel başlık ele alınabilir. Kurulu Rejimden kurtulmak, demokrasiye geçiş yapmak ve demokrasinin pekiştirilmesi... Bu kesin bir model değildir, ancak politik yapının değişmesi için bir rehber niteliğindedir. Aslında transformasyon illaki devrimle olmak zorunda değil bazen yönetim halkın memnuniyetsizliğinin de reformlarla cevap verir. Arap Baharında bu dönüşümün bu iki örneğini görebiliyoruz (Rozsa, 2012: 2). Bazı ülkelerde yönetim değişikliğine gidilerek iktidar devrilmiş, bazılarındaysa reformlara başvurulmuştur.

2.1.1. Arap Baharının Sebepleri

2.1.1.1.Tarihsel Nedenler

Binlerce yıllık Ortadoğu tarihi özellikle ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra ciddi değişimler geçirmeye başlamıştır. Bölgede Arap-Arap olmayan ayrımının derinleşmesi, mezhep çatışmalarını arttırmıştır. Özellikle Soğuk Savaş dönemlerinde bu coğrafya ABD ile Rusya arasında bir satranç tahtası haline gelmiştir. İsrail'in kurulması bölgedeki liderlerin sonunu getirmiş ve ülkeler için kalıcı bir sorun haline dönüşmüştür. ABD 1957'de Eisenhower Doktrini'nde Ortadoğu'yu komünizmin etkisinden kurtarmayı hedeflemiştir. Bu dönemlerde Mısır hem komünizme hem de kapitalizme karşı güçlenmekte ve kendini kanıtlamaktaydı. Ancak 1967 İsrail mağlubiyeti, başta Mısır olmak üzere tüm Arapların itibar ve güç kaybetmesine sebep olmuştur (Bingöl, 2013:25-30). 1970'lerde petrol fiyatlarının artmasıyla Araplar söz sahibi olmuş ve İsrail'e yardım eden ülkelere petrol ambargosu yapmıştır.

1979'da İslam devrimini gerçekleştiren İran, Ortadoğu'da yükseliş kaydetmiş ve temel dinamiklerden biri olmuştur. Hizbullah'ın kurulmasına önyak olmuş, Filistin davasında söz sahibi olmuş ve Müslüman Arap ülkelerinin takdirini kazanmıştır. İran'ın bölgede güç kazanması, ideolojisini

ihraç etmesi ve ABD'yi düşman benimseyerek onunla iş birliği içinde olan Körfez ülkelerine gözdağı vermesi, İran'ın bölgedeki en büyük tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur (Oğuzlu, 2011). ABD bölgedeki en güçlü dostunu kaybettikten sonra siyasal İslam'ın önünü kesmek için Irak'ı bir kalkan gibi kullanmıştır. Bu durum Arap-Fars ayrımını derinleştirmiştir. Ancak ikinci Körfez savaşında Irak'ın Kuveyt'e saldırmasıyla Araplar arasında ilk defa ciddi bir ayrım yaşanmış ve bu hegemonya yarışında Irak yara almıştır. Bu iki savaşın yaşanması ABD'nin bölgeye daha çok dâhil olmasına sebep olmuş ve Ortadoğu'da kalıcı birliklerini buldurmasını sağlamıştır (Uslu, 1998:165).

11 Eylül saldırıları sonrası, Ortadoğu'daki varlığını gittikçe arttırırken günümüzde hala tartışılan Büyük Ortadoğu Projesini (BOP) ortaya atmıştır. 2002 yılından itibaren daha fazla konuşulmaya başlayan bu proje ile genel olarak bölge ülkelerinin demokratikleştirilmesi, ılımlı İslamcı yönetimler vasıtasıyla kapitalizmle bütünleştirilmesi, Batı ve ABD karşıtı radikal İslami hareketlerinin kontrol edilmesi amaçlanmıştır. Araplar BOP'ni genel olarak İslam düşmanlığı ve emperyalizmin gizli oyunları olarak görmüş; özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi konuları da bu gizli hedefin örtbas edilmesi amacıyla kullanıldığını düşünmüştür (Bingöl, 2013:30-34). Araplar bu konuda haklıydı çünkü bölge ülkeleri pasifleştirilmiş ve *kendi kaderlerini tayin etme hakları* (Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985) büyük ölçüde ellerinden alınmıştır. ABD bölge liderlerinin ve Rejimlerinin devamlılığını sağlarken, iktidarların halk gözünde meşruiyetleri iyice aşınmıştır. ABD'nin burada birçok hedefi vardır. İsrail'in bütünlüğünü ve egemenliğini korumak adına onunla ilişki kuran liderleri beslemiştir (Oğuzlu, 2011). Petrol'ün güvenli bir şekilde ve uygun fiyatlarla batıya satılması ve bölgede kendisi dışında başka güçlerin olmaması başlıca hedeflerindedir.

ABD, burada demokrasi inşa etme yerine, kendi güvenliğini sağlamak amacıyla statükodan yana bir denge kurmayı tercih etmiştir. Antidemokratik liderler Amerika'ya hizmet ettiği sürece desteklenmişlerdir. Bütün bunlar halkın daha çok Anti-Amerikan ve İsrail karşıtı görüşleri benimsemesine ve radikal İslam'ın güçlenmesine sebep olmuştur (Oğuzlu, 2011). Amerika bu düşmanlığı azaltmak adına bölgede çeşitli stratejiler uygulasa da, Hizbullah ve Hamas gibi radikal İslamcılarının iktidara gelmesi veya iktidarın bir parçası olması Amerika'nın bu düşüncesini boşa çıkarmıştır.

2.1.1.2.Ekonomik Nedenler

Kuzey Afrika ve Ortadoğu birçok büyük gücün siyasi ve ekonomik çıkarlarının bulunduğu stratejik bir konumdadır. Bu bölge yıllardır istikrarsızlık, ekonomik zorluklar, despot yönetimler, radikal akımlar ve zengin doğal kaynaklar ile telaffuz edilmekteydi. Ancak bu doğal kaynakların gelirleri belirli bir kesime aktarıldığı ve bu kesimlerin halkın taleplerini göz ardı ettiği için toplumsal gerilim oldukça yüksekti. Bazı kesimlerin lüks içinde yaşamalarına rağmen halk fakirlik ve sefalet içinde işsizlikle boğuşuyordu. (Gökçer-Çınar, 2014: 51).

Arap Baharı'nın arkasında; ekonomik zorluklar ve halkların demokrasi talepleri yer almaktadır. Söz konusu ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizlikler, yaygın fakirlik, yolsuzluklar, yozlaşmış yönetim sistemleri ciddi sorunlar arasındadır (Kılıç, 2012: 18). Ayrıca kayırmacılık, yönetimin babadan oğula geçmesi ve halkın ülke yönetiminde söz sahibi olamaması, sorunun diğer nedenlerini oluşturmaktadır (Arı, 2004: 365-366). Özellikle eğitilmiş gençler arasındaki yüksek işsizlik oranı, Tunus ve Mısır'da toplumsal gerilimlere neden olmuştur.

Mısır, Yemen, Tunus, Suriye ve Fas doğal kaynak yönünden, görece fakir ülkelerdir. 2008 küresel ekonomik krizinin de etkisiyle önemli ölçüde gelir kaybına uğrayan bu ülkelerde, 2010 yılında, gıda ve enerji fiyatlarının önemli ölçüde yükselmesi huzursuzluğu arttırmıştır (Öztürkler, 2012: 54). Suudi Arabistan, Libya ve Cezayir gibi ülkeler doğal kaynaklar açısından zengin olmasına karşın, bu kaynaklardan sağlanan gelirler, yönetime yakın çevreler arasında paylaşılırken, geniş kitleler bundan mahrum bırakılmıştır (Şensoy, 2012). Bu çerçevede geniş halk kitlelerinin yararlandığı alt yapı, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki eksikliklerin devam etmesi, toplumda yönetime karşı olumsuz duyguların pekişmesine neden olmuştur.

2.1.1.3.Mezhep ve Irk Faktörü

Arap Baharına mezhepsel açıdan bakıldığında, Sünni-Şii farklılığının ve gerginliğinin derinleştiği söylenebilir. Bu mezhep ayrımında, Şiiiler ve

Sünnilerin zıt siyasal oluşumlar oluştursa da, bunlar sağlam temellere dayanmamaktadır. Örneğin İran ve Suriye Şii çatısı altında birleşse de, İran Şeriat ile yönetilen İslam devletiyken, Suriye laik bir diktatörlüktür. Sünni ülkelerde de net bir ittifak yoktur. Arabistan İran'a karşı sert bir tavır içindeyken, Mısır diyalog yolunu tercih etmiştir. Kısacası mezhepçilik Ortadoğu için önemli bir kavramdır. Arap Baharı sürecinde rol oynamış, ancak tek başına Ortadoğu'yu şekillendirmek için yeterli olmamıştır.

Ayaklanmalar siyasal İslam'ın değişik kesimlerini de etkilemiştir. Siyasal İslami akımları; Radikal İslami Hareketler, Selefi Hareketler, İlimli İslami Akımlar ve Hizbullah gibi Şii radikal yapılar olarak dört ayırabiliriz. Radikal İslami hareketler başta El-Kaide olmak üzere, ayaklanmaları şiddet yoluyla körüklemiş, Arap Baharı'nın olumsuz etkilemiştir. Selefler doğrudan baskı ve tehdit gibi yöntemlere başvururlar Arap Baharı ile siyasete daha fazla girmişlerdir. Onları Radikal İslamcılardan ayıran en önemli özellik şiddet kullanmamalarıdır. İlimli İslam, Müslüman Kardeşlerle bağlantılı olarak birçok ülkede yükselişe geçmiştir. Mısır'da iktidarı ele geçirmiş Suriye'de muhalefet içinde lider, Libya'da Adalet ve İnşa Partisi parlamentoda ikinci büyük parti, Tunus'ta Nahsa Partisi etkin, Yemen de Islah Partisi 2014'ten sonra güç kazanmakta... (Bingöl, 2013: 30-35).

Arap Baharı'nı şekillendiren bir başka olgu ise Kürt dinamiğidir. Arap ülkeleri isyanlarda sarsılırken, Kürtler bölgesel bir güç elde etmiş, sosyal ekonomik ve çevresel bir ulus inşa etmeye, petrol ve doğalgaz kaynaklarına hâkim olmaya başlamıştır (a.g.e). PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD, güç boşluğunu doldurmuş ve günümüzde büyük bir sorun teşkil etmiştir.

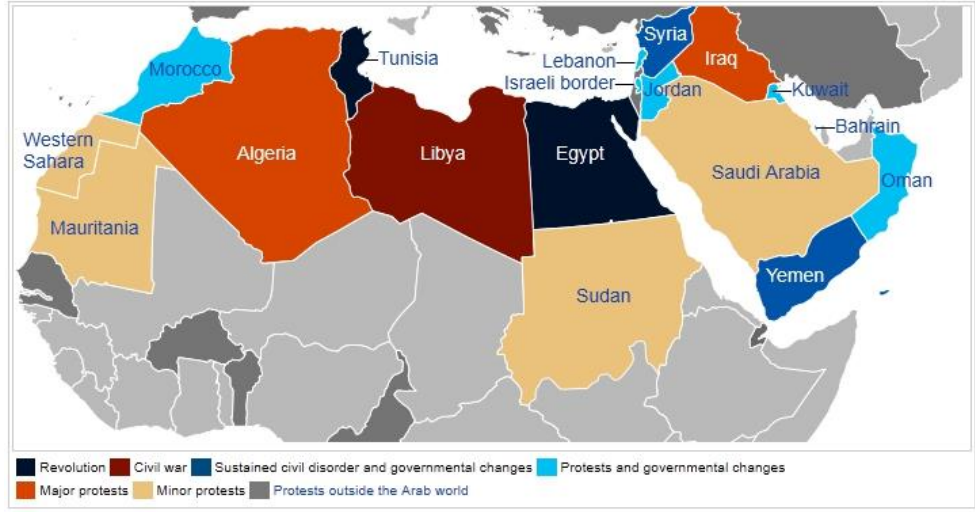
2.1.2. Arap Baharı Süreci

Wikileaks belgelerinde yer alan yolsuzluk iddialarının ortaya çıkmasıyla Tunus'ta başlayan protestolar, Mohammad Bouazizi'nin işsizlik yüzünden kendini 18 Aralık 2010'da yakmasıyla ve sosyal medyanın etkisiyle hızla yayılmıştır. 28 Aralık 2010'da Cezayir'de, 12 Ocak 2011'de Lübnan'da, 14 Ocak'ta Ürdün'de, 17 Ocak'ta Moritanya, Sudan ve Umman'da, 18 Ocak'ta Yemen'de, 21 Ocak'ta Suudi Arabistan'da, 25 Ocak'ta Mısır'da, 26 Ocak'ta Suriye'de, 28 Ocak'ta Cibuti'de, 30 Ocak'ta Fas'ta, 10 Şubat'ta Irak'ta, 14

Şubat'ta Bahreyn ve İran'da, 17 Şubat'ta Libya'da, 18 Şubat'ta Kuveyt'te ve 20 Şubat'ta Batı Sahra'da protesto ve yürüyüşler başlamıştır (The Guardian, 2011).

Şekil 2.2.'de gördüğümüz devletler Arap Baharı sürecinden etkilenmiştir. Bu ülkelerden Tunus, Mısır, Libya, Kuveyt, Yemen ve Ürdün'de ülke yönetimi el değiştirirken; Umman, Suudi Arabistan, Fas ve Bahreyn'de halka bir kısım ekonomik ve sosyal haklar verilmiştir (Emre, 2012). Suriye de ise iç savaş başlamış, Mayıs 2013'e kadar hayatını kaybedenlerin sayısı seksen bini aşmıştır

Şekil 2.2. Arap Baharının Etkilediği Ülkeler



Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arab_Spring_map.png

2.2. Arap Baharının Etkilediği Ülkelerde Yaşanan Gelişmeler

Arap Baharı ile ortaya çıkan yeni dinamikler temelde tarihi bir sürecin ürünüdür. İran başta batı yanlısı yönetimlerin yıkılarak kendisi gibi İslami yönetimlerin kurulacağını düşünerek desteklemiştir. Ancak Tunus, Mısır ve diğer ülkelerde kurulan yönetimler İran'ın beklentilerini karşılamamıştır (Bingöl, 2013: 35-41). Arap halkları monarşik Rejimleri devirerek ilk defa yönetimde söz sahibi olacakları bu kadar derin bir değişim yaşamıştır. Fas, Ürdün ve Körfez ülkelerindeki hanedanlıklar yerlerini temsili yönetimlere bırakmıştır. Ancak yıkılan iktidarların yerine meşru iktidarların gelmemesi ile kalıcı mezhepsel, siyasi ve etnik çatışmalar körüklenmiştir.

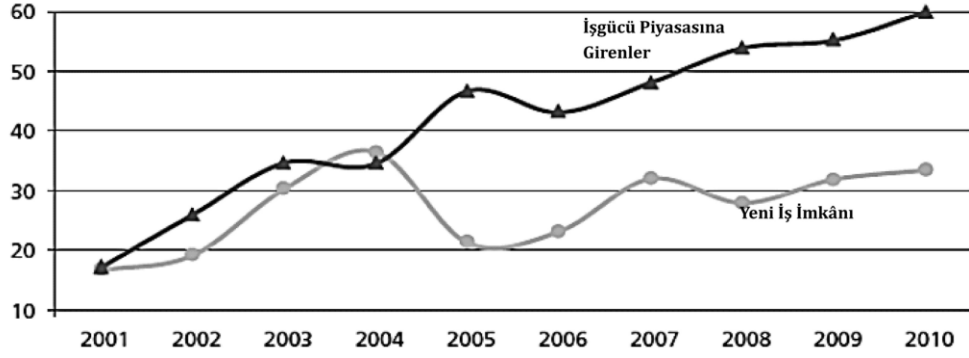
Bir önemli sonuç da yıllardır laik yönetimler tarafından baskı altında tutulan İslamcı ve liberal kesimlerin artık siyaset sahnesinde daha aktif rol alabilmeleridir (Oğuzlu, 2011). Devrimin hemen sonrasında Tunus'ta yapılan seçimde İslamcıların kazanması buna çok güzel bir örnektir. Arap Baharı'nın bölgeye getirdiği değişikliklerden biri de, devletlerin batı yanlısı veya karşıtı olmaları değil, ekonomik gelişmeye ve sosyal adalete önem vermeleri olmuştur (Bingöl, 2013: 35-41). Bu sebeple Amerika'nın bölgedeki etkisi azalmaya başlamış ve bölgedeki tartışmasız üstünlüğü zayıflamıştır. Sürecin etkili olduğu ülkeleri kısaca inceleyelim.

2.2.1. Tunus

1956 yılında bağımsızlığını elde eden Tunus'ta ilk cumhurbaşkanı Habib Burgiba, 1987 yılına kadar ülkeyi tek adam anlayışıyla yönetmiştir. 1987'de dönemin Başbakanı Zeynel Abidin bin Âli sivil darbeyle yönetimi ele geçirmiş, Aralık 2010 protestolarına kadar iktidarda kalmıştır. 17 Aralık 2010'da Muhammet Buazizi'nin kendisini yakması sonucu başlayan gösteriler zamanla iktidara yönelik bir isyan haline gelmiş, halk sokaklara dökülmüş ve Zeynel Abidin koltuğunu bırakmak zorunda kalmıştır. Başlarda Tunus'a özgü olan bu olay *Yasemin Devrimi* olarak adlandırılmış, ancak daha sonra diğer ülkelere yayılarak Arap Baharı olarak anılmaya başlamıştır. Bu ifade ilk olarak Foreign dergisinin yazarlarından Marc Lynch tarafından kullanılmıştır (Lynch, 2011).

Tunus, 1990 dan itibaren hızla gelişmiş ve ekonomisini güçlendirmiştir. Ekonomik büyüme yüzde 4-5 civarında seyrediyordu. Diğer Arap ülkelerine kıyasla insani kalkınma daha öndeydi. Kısacası Arap Baharı, burada kalkınmamışlığın aksine, kalkınmanın bir sonucu olarak *Arap Demokrasi Paradoksu* olarak nitelenmiştir. Ancak bu ekonomik büyümenin halka yansıdığı söylenemez. 2010 yılı verilerine göre gençler arasındaki işsizlik oranı çok yüksektir (Diriöz, 2011: 81). Üniversite mezunlarının bu ayaklanmalarda ön sıralarda yer almasının sebebi şudur: İşe girenlerin sayısı artarken iş imkânı aynı kalmakta ve gençler bundan faydalanamamaktaydı.

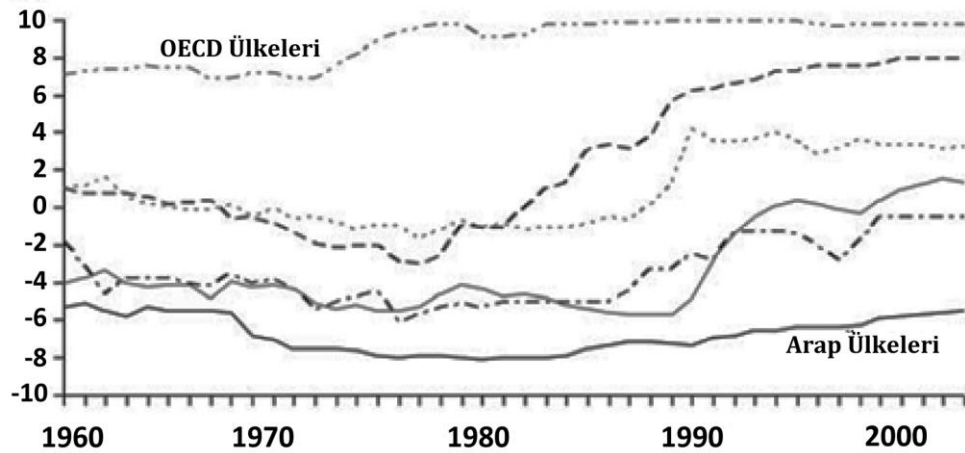
Şekil: 2.3. Yeni İş İmkânları ve İşgücü Piyasasına Girenlerin Sayısı



Kaynak: Haouas ve Diğerleri. (2012). Youth Unemployment in Tunisia: Characteristics and Policy Responses.” *Topics in Middle Eastern and African Economies* 14. 395-415.

Ekonomik göstergeler ülkenin büyüdüğünü gösterse de bu, halka yansımamış ve zengin fakir arasındaki ayırım, Şekil 2.3’de görüldüğü gibi, gittikçe artmıştır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik özellikle olayların patlak verdiği Sidi Buzid’in de bulunduğu güney kesimleridir. Bu ekonomik gelişmeye rağmen diğer Arap ülkeleri gibi Tunus’ta da demokratikleşme yönünden bir adım atılmamış hatta gerileme yaşanmıştır (Koçak, 2013: 32). Şekil 2.4.’te Arap ülkelerinin genel olarak bu yünde ne kadar geride olduğu açıkça grafikleştirilmiştir.

Şekil 2.4. OECD Üyeleri, Latin Amerika Ülkeleri, Uzak Doğu Ülkeleri, Sahra-Altı Afrika Ülkeleri İle Arap Ülkelerinde Demokrasi Kıyaslaması



Kaynak: (Elbadawi ve Diğerleri. (2011). “Explaining The Arab Democracy Deficit: The Role Of Oil And Conflicts.” *Democracy in The Arab World*.

Bin Âli darbeyle gelmiş olsa da ilk başlarda demokratik bir lider olarak algılanmıştır. Ancak, özellikle son yıllarda, koltuğunu sağlama almak adına yaptığı tutuklamalar ve baskılar halkı bezdirmiştir. İstifa edip Arabistan'a kaçtıktan sonra Demokratik Anayasal Birlik Partisi küçülmüş ve yasaklanarak tamamen kapatılmıştır. Üyelerine ise 10 yıl siyaset yapma yasağı getirilmiştir (Tanrıverdi 2011: 7). Birçok siyasi parti kurulmuş ve siyasetten uzak olan kesim yoğun bir şekilde politikaya girmiştir. Bu seçimde Tunus demokratikleşme yolunda önemli bir adım atmış ve diğer Arap ülkelerine örnek olmuştur. 2014 te yapılan seçimler sonucunda Nida Tunus Hareketi Partisi oyların yüzde 37'sini alarak iktidarı ele geçirmiştir. 2011'de yapılan geçici seçimlerde iktidar olan En-Nahda Hareketi Partisi bu seçimde oyların %27'sini alarak ikinci sırada kalmıştır (Uysal-Gökçen, 2015: 113).

2.2.2. Mısır

Arap Baharı'nın Tunus'ta başlamasına rağmen Mısır, özellikle Tahrir meydanı, olayların sembolü haline gelmiştir (Rozsa, 2012: 3-4). Ocak 2011'den itibaren Mısır halkı mevcut iktidara karşı birlik olmuş, protesto, sokak gösterileri ve sivil ayaklanmalarla Mısır Devrimini gerçekleştirmiştir (Elbistan, 2014). İşsizlik, olağanüstü halin devam etmesi, asgari ücretleri azaltma istekleri, yolsuzluk, yoksulluk, ifade özgürlüğü kısıtlaması ve kötü hayat şartları bu gösterilerin temel sebepleri arasında gösterilebilir.

Şekil: 2.5. Mısır Haritası



Kaynak: <http://www.operationworld.org/egyp>

Aralarında çiftçi gruplar, şehir ve varoş gençliği, profesyoneller ve özellikle Müslüman Kardeşler üyeleri bulunan toplumun birçok kesimi sokaklara dökülmüştür. Bu muhalif gruplar sosyal medya üzerinden toplanarak protestolara başlamışlardır. Devrim olaylarının sadece kişilerin kendi reflekslerinden veya toplumun hayatlarını şekillendirmeyi istemesinden kaynaklanmadığı oldukça açıktır (Popkin, 1991). Sosyal medya bu konuda çok etkili olmuştur. Muhalif kesimler internet üzerinden bilgi akışı sağlamıştır.

Üç faktör protestoların büyümesine sebep olmuştur. Birincisi, Mübarek Rejiminin politik özgürlükleri kısıtlaması ve zıt görüşlere sert bir şekilde müdahale etmesi... İkincisi 1950'de 21 milyon olan Mısır nüfusunun 83 milyona ulaşmış olması... Bu durum özellikle orta sınıf gençlerinin işsizlik, eşitsizlik, sağlık ile eğitimden yoksun olmasına sebep olmuştur. Üçüncü faktör ise Neo liberalizmin 20 yıldır topluma temel yaşam standartlarını garantileyememesidir (Rozsa, 2012: 3-4). Hüsnü Mübarek'in karşılık vermede gecikmesi ve tepkilere daha fazla dayanamaması, 11 Şubat 2011 tarihinde koltuğunu bırakmasına sebep olmuştur.

Ocak 2012'de yapılan seçimde Müslüman Kardeşler'in kurmuş olduğu Özgürlük ve Adalet Partisi oyların %47'sini almış ve Muhammet Mursi, Mısır'ın ilk seçilmiş lideri olmuştur. Selefî olan El- Nur grubu ise %24 oy almıştır. (a.g.e.). Mursi iktidara ilk geldiği günden itibaren iç ve dış politikada düzeni ve istikrarı sağlamak adına adımlar atmıştır. Mısır dış politikası temelde *Üçlü Sac Ayağı'na* (Özkan, 2013: 10) dayanmaktaydı. Mursi bu üçlüde (Afrika, Batı ve Ortadoğu) etki alanını genişletmeye çalışmıştır. Ancak iç politikada aynı şekilde başarılı olduğu söylenemez.

2013 yılına gelindiğinde bu kez Muhammed Mursi karşıtı protestolar, eylemler ve mitingler düzenlenmeye başlanmıştır. Mursi'nin istifasını isteyen muhaliflerin sokağa dökülüp Müslüman Kardeşler ile çatışma yaşamasından sonra, Mısır ordusu yönetime el koymuş, Genelkurmay başkanı olan Abdulfettah el-Sisi iktidara gelmiştir. İlk sivil lider olan Mursi ise halkı darbeye karşı koymaya çağırmıştır. Sisi yönetiminin yaptığı darbe sonrasında, Mursi karşıtı gruplar bunu büyük coşkuyla karşılamıştır. Mübarek'in devrilmesinin sembolü haline gelen Tahrir Meydanı bu sefer darbeyi coşkuyla karşılayan ve kendisiyle çelişen gruplarla dolmuştur. Mursi yandaşları ve muhalifler arasında çıkan

çatışmalarda binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Ordu Mursi ve onun en üst mevkideki yandaşlarını tutuklayarak, İslami Cepheye savaş açarak ve Müslüman Kardeşlere karşı ciddi yaptırımlarda bulunarak muhalif grupları ödüllendirmiştir (Brown, 2013: 45-46). Darbe yönetimi toplumun birçok kanadı tarafından desteklenmiş ve Bakanlar Kurulu, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı terör örgütü olarak ilan etmiştir (Elbistan, 2014).

Seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye karşı yapılan 3 Haziran 2013 askeri darbesi Mısır'da 2011'den beri demokrasi için yapılan bütün çabaların başarısızlığını açıkça göstermiştir. Demokrasi deneyiminin başarısızlığı kaçınılmaz değildi ancak bu, 2011'in demokrasi umudunu yok etmiş ve gelecekte ki demokratik gelişmelere çelme takmıştır. 30 ay boyunca -Şubat 2011'den Temmuz 2013'e kadar- atılan demokrasi adımı hiçe sayılmıştır. İki yıl içinde Mısır halkı defalarca seçime veya referanduma çağırılmış ancak bunların hiçbiri sorunun çözümünü sağlamamıştır (Brown, 2013: 45-46).

2014 yılında ise Muhammed Mursi yargılanmaya başlanmış ve Cumhurbaşkanlığı seçiminde Abdulfettah el-Sisi açık ara farkla kazanmıştır. Sisi kazanacağından o kadar emindir ki, cumhurbaşkanı adaylığına karar verdiği gün istifasını sunmuştur (Elbistan, 2014). Hala iktidarda olan Sisi, Müslüman Kardeşlerin tamamına yakını tasfiye etmiştir.

2.2.3. Libya

2010 yılında 6 milyon civarında nüfusu olduğu tahmin edilen Libya, yüzölçümü bakımından oldukça büyük bir ülkedir. 15 yaşın altındaki nüfus, ülke nüfusunun %33'ünü oluşturmaktadır. Araplar ve Berberiler ülkenin %97'sini oluşturmaktadır. %97'ye yakını da Sünni Müslümandır. Önemli petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahiptir. Bu doğalgaz kaynaklarına dayanarak kişi başı milli gelirin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil: 2.6. Libya'nın Ülke Künyesi

<i>Resmî Adı</i>	Libya Devleti
<i>Resmî Dil(ler)</i>	Arapça
<i>Yönetim Biçimi</i>	Cemahiriyeye
<i>Başkenti</i>	Trablus
<i>Nüfusu¹</i>	5.964.325
<i>Yüz Ölçümü</i>	1.759.540 km ²
<i>GSYİH¹</i>	62.3 milyar \$
<i>Kişi Başına Milli Gelir (sagp)¹</i>	17430
<i>İnsanî Gelişmişlik Sıralaması²</i>	64
<i>The Economist Demokrasi Sıralaması</i>	95 (hibrid rejim)
<i>Freedom House Özgürlük Notu</i>	Kısmen Özgür

KAYNAK: http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/99-118.pdf

Afrika'nın kuzeyinde yer alan Libya, Akdeniz üzerinde stratejik bir öneme sahiptir. Büyük bir coğrafyaya yayılmış, çoğunluğu düzlüklerden ve çöllerden oluşmaktadır. Karadan Afrika ülkelerine, denizden ise Avrupa ve Asya ülkelerine komşudur.

Şekil 2.7. Libya Haritası



Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/asiretler-ulkesi-libya>

1969 yılında askeri darbeye yönetime gelen Kaddafi, ülkeyi 2011 devrimine kadar çıkarları ve düşünceleri doğrultusunda tek adam sistemi ile yönetmiştir. Kaddafi kilit noktalara kendi adamlarını yerleştirmiş, yerel yönetimler üzerinde kontrol kurmuş ve muhalefeti sindirmiştir (Kuşoğlu, 2013: 102-107). 2010 yılında Tunus'ta başlayan halk hareketleri Mısır'dan sonra buraya da sıçramıştır.

Diğer ülkelerdeki gibi otoriter ve baskıcı yönetim, yolsuzluklar, gelir adaletsizliği ve işsizlik gibi nedenler, olayların başlamasına sebep olmuştur. Ancak Libya'daki protestolar Arap Baharı'ndaki diğer olaylara göre farklıydı. Bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz. Birincisi, hiç kimse Muammer Kaddafi'nin 42 yıllık iktidarının zorlanacağını tahmin etmemiştir. İki, olaylarda halka karşı savaştan ilk diktatördü. Üç, Arap Baharı süresince uluslararası toplumun askeri olarak müdahale ettiği ve Arap Ligi'nin müdahaleleri desteklediği tek olaydır. Dört, ayaklanmalar Muammer Kaddafi'nin vahşice öldürülmesiyle sonuçlanan bir sivil savaşa dönüşmüştür (Rozsa, 2012: 7-8).

Muhafif Avukat Fethi Terbil'in tutuklanmasıyla çatışma süreci Bingazi'de başlamıştır. Burası ayrıca Kaddafi'nin darbeye iktidara geldiği şehir olması açısından semboliktir (Ayhan 2011, 490). Kaddafi ilk başlarda sert bir şekilde müdahale etmiş, paralı askerler ve özel birlikler kullanarak olayları çatışmalara dönüştürmüştür. Tanklar, savaş uçakları ve ağır silahlarla halka saldırmıştır (Kuşoğlu, 2013: 102-107). Bunların yanında kabilelerin ona olan sadakatleri de düşmesini engellemiş ve daha rahat saldırmasına olanak vermiştir (Goldstone, 2011: 9). Olaylardan sonra birçok suikast gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Libya'ya silah ambargosu uygulamış ve uçuşa yasak bölge ilan etmiştir. NATO ise gözetleme operasyonu başlatmış. NATO'nun yürüttüğü askeri operasyon aralıklarla devam etmiş ve bu durum olaya uluslararası bir boyut kazandırmıştır. Fransız uçakları, Kaddafi güçlerini bombalamıştır (Uşul 2011, 6). Arap Ligi, Afrika Birliği, İslam Konferansı Örgütü gibi Uluslararası Örgütler çatışmaların bitmesi ve istikrarın sağlanması konusunda açıklamalar yapmışlardır.

Çağırın (2011) bu konuyu şu sözlerle özetlemektedir:

“Bu tür diktatörlüklerde diktatörün iktidarı sürdürme umudu kalmayınca bir başka ülkeye kaçmakta ve yönetim değişikliği daha az “maliyetle” gerçekleşmektedir. Libya yöneticilerine bu yolun kapanmış olması, Kaddafi’ye sonuna kadar direnmek ve her çareye başvurmaktan başka seçenek bırakmamaktadır.”

Kaddafi, ayaklanmalara daha fazla dayanamamış ve 20 Ekim 2011 yılında öldürülmüştür. Kasım 2011’de Kaddafi’nin oğlu Seyfelislam yakalanıp hapse kondu ve böylece Kaddafi iktidarının son üyesi yok oldu (Margo, 2012). Bu yaşananlarla birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Ancak bu yeni dönem oldukça zordur. Siyasi istikrarı sağlamak, sivillerin silahsızlandırılması, ekonomik ve siyasi reformların yerine getirilmesi, İslami ve Liberal kesimlerin eski üretim üyeleri ile isyancıların hangi konumda olacağı, organize suçlar ve kabile savaşları zorlukların başıdır (Rozsa, 2012: 7-8). Nitekim Libya, petrol rezervleri açısından dünyada 8. sırada, doğalgaz rezervlerinde ise dünya 22.’sidir (Doğan-Durgun, 2012: 83). Bu kaynaklardan farklı gruplar faydalanmak istemekte ve çatışmalar günümüzde de devam etmektedir.

7 Temmuz 2012 tarihinde gerçekleştirilen seçimleri, Mahmud Cibril önderliğindeki Ulusal Güçler İttifakı (Tehaluf Kuvel Vatanıyye) kazanmıştır. Müslüman Kardeşler ikinci sırada kalmıştır (Kuşoğlu, 2013: 102-107). Bir iktidar kurulmuş olsa da günümüzde de devam eden çatışmalar engellenememiştir. İç savaşın hala sürdüğü Libya’da, Selefilğin uzantıları olan IŞİD gibi gruplar etkinliğini arttırmakta ve her gün savaşa yeni aktörler katılmaktadır (Kekilli, 2015: 21). Libya, devrim öncesine göre çok daha kötü günler yaşamaktadır. Uluslararası güçlerin müdahale etmemesi durumunda bu olaylar, kısa sürede aşılacak gibi durmamaktadır.

2.2.4. Yemen

Coğrafik ve politik bir açıdan bakıldığında Yemen, Ortadoğu konferansında merkezi bir aktör olmaktan uzaktır (Rozsa, 2012). Yemen’deki protestoların sebepleri yine diğer ülkelerdeki gibi yoksulluk, işsizlik, baskı gibi nedenlerdir.

Şekil 2.8. Yemen Ülke Künyesi

<i>Resmî Adı</i>	Yemen Cumhuriyeti
<i>Resmî Dil(ler)</i>	Arapça
<i>Yönetim Biçimi</i>	Cumhuriyet
<i>Başkenti</i>	Sanaa
<i>Nüfusu¹</i>	23.852.409
<i>Yüz Ölçümü</i>	527.968km ²
<i>GSYİH¹</i>	35,6 milyar \$
<i>Kişi Başına Milli Gelir (sagp) ¹</i>	2310 ABD \$
<i>İnsanî Gelişmişlik Sıralaması²</i>	160
<i>The Economist Demokrasi Sıralaması</i>	140 (otoriter rejim)
<i>Freedom House Özgürlük Notu</i>	Özgür Değil

Kaynak: http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/119-140.pdf

En fakir ve internete erişimin en az olduğu Arap ülkesi olmasına rağmen, sosyal medya oldukça etkili olmuş ve olaylar yayılmıştır (Durac 2012, 14). Tunus ve Mısır'dan etkilenen Yemenli gençler hükümet karşıtı protestolara başlamış ve uzun süre iktidarda olan Abdullah Salih'i görevden almak istemişlerdir. Ancak Salih isyancılara sert karşılık vermiş ve keskin nişancılarla birçok silahsız sivili öldürmüştür. Bu yüzden isyanlar bir momentum kazanmıştır. Aynı zamanda karışıklıklara çözüm getirmek için çabalayan protestocular tarafından kontrol altına alınmıştır (Rozsa, 2012). Daha fazla dayanamayan Salih istifa etmiştir. Onun uzaklaşması sonucu El-Kaide ile bağlantılı olan Ansar Sharia Grubu güç kazanmış ve Yemen Hükümetine karşı önemli bir tehdit olmuştur. Yapılan seçimlerde Mansur Hadi başbakan olmuştur. Hala iktidarda olan Hadi, ülkenin içinde bulunduğu savaş ve terörizmden dolayı sorunlar yaşamaktadır. Şii Mezhebinin kollarından olan Zeydiler'in kurduğu Ensarallah hareketi, Yemen gençliğine karşı savaşta binlerce kişiyi öldürmüştür (Sharp, 2011: 1). Ülkede istikrarsızlık ve şiddet devam etmektedir.

2.2.5. Diğer Ülkeler

Buraya kadar Tunus, Mısır ve Libya'nın değişmez denen iktidarlari değişmiş ve tarihe gömülmüşlerdir (Aydın, 2011). Bu bölümde Bahreyn, Fas,

Ürdün gibi ülkelerin geçiş ve sancı sürecinden bahsedeceğiz. Ürdün, Suudi Arabistan, Bahreyn, Fas, Irak, İran, Umman, Kuveyt, Sudan, Moritanya, Cezayir ve Lübnan'da da genel hareketin bir parçası olarak protesto ve gösteriler düzenlenmiş ancak yönetim değişikliklerine yol açacak boyuta ulaşmamıştır (Orhan, 2013).

Mısır'dan esinlenen **Bahreyn**'deki gençler, politik özgürlük ve eşitlik için Şubat 2011'de protestolara başlamıştır. Bu küçük Körfez ülkesinde iktidar yıllardır bir muhalefetle karşı karşıya olmasına rağmen, Arap Baharı beklenilmeyen bir protesto dalgasına sebep olmuştur. Yüksek işsizlik, Şii halka karşı yapılan ayırım, demokratikleşmenin yavaş olması ve iktidara duyulan nefret on binlerce Bahreynliyi sokağa dökmüştür. Al-Halife iktidarı, protestoculara sert bir şekilde müdahale etmiş ve sokaklara tanklar ile askerler inmiştir. Bahreyn Kralı Hamed protestoları kışkırttığı ve içişlerine karıştığı için İran'ı suçlamıştır (Rozsa, 2012). Ancak bu protestolar diğer ülkelerden farklı olarak 2002'ye dayanmaktaydı. Şii-Sünni çatışması hep olagelmıştır. Arap Baharı ile gerilim iyice artmış ancak Halife ailesinin iktidarını kaybetmesine yetmemiştir (Öztürk, 2012: 394). 2013 yılında yapılan göstermelik seçimde yine Halife Ailesi iktidarda kalmıştır. Bunu boykot etmek amacıyla en etkili muhalif grup olan el-Vifak (Ulusal İslami Uzlaşma Cemiyeti), seçime katılmamıştır (Erboğa, 2014: 6-8). Bahreyn hala aynı aile tarafından yönetilmektedir.

Suud Ailesi tarafından yönetilen **Suudi Arabistan**'da Arap Baharı yumuşak geçmiştir. Suudi Arabistan'da Kral Abdullah ekonomik ve sosyal reformlar yaparak halkın sadakatini pekiştirmiştir. Ancak asıl olaylar Yemen ve Bahreyn gibi ülkelere dolaylı olarak İran'la çıkan Şii-Sünni çatışmasıdır. Bu olaylar daha eskiye dayanır ve temelde İran'ın nükleer programıyla alakalıdır. Protestolar bunu kışkırtmıştır.

Ürdün'de Haşemi Ailesinin monarşisi ve Kral II. Abdullah iktidarı değişmemiştir. Kral, Başbakan Samir Rifai'yi iktidardan almış ve 18 ayda 3 başbakan getirip birkaç reform yaparak halkı sakinleştirmiştir. Zaten sokaklara dökülenler, genelde saraya sadık kişilerden olmuştur.

Libya'daki iç savaştan etkilenen **Mali**'de Mart 2012'de ayaklanmalar başlamış ve askeri darbe sonucu hükümet devrilmiştir. Bundan güç bulan radikal

gruplardan Ansar, Mali de etkinliğini arttırmıştır. Yıllarca baskı altında yaşamaya zorlanmış Müslüman Kardeşler, Arap Baharı ile birlikte güç kazanmıştır. Birçok ülkede iktidara gelmişlerdir. Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'da bunu başaramasalar da, bu ülkeler ciddi şekilde endişelenmiş ve Mısır'dan uzaklaşmışlardır.

250.000 nüfuslu **Katar**, dünyanın milli geliri en yüksek ülkelerinden biridir. Bu durum onun için kalkan olmakta ve protestoların etkili olmasını engellemektedir. Bir diğer sebep de, Katar'ın bölgede güç ve söz sahibi olma isteğidir. Bu durum problemlere karşı yumuşak davranmaya itmektedir.

Arap Baharı'nın diğer bir dinamiği **Kürtler**dir. Irak Hükümeti isyanlarda uğraşırken, Kürt Yönetimi istikrarı sağlamaya ve üretime devam etmeye öncelik vermiştir. Suriye'de ülkenin kuzeyinde bulunan Kürt yoğunluğundan güç boşluğundan faydalanan PYD etkisini arttırmıştır (Bingöl, 2012).

2.3. Suriye'de Arap Baharı'nın Etkisiyle Olayların Çıkması ve İç Savaşa Dönüşmesi

Hafız Esad'ın darbeyle iktidara geldiği yıldan itibaren muhalifler tasfiye edilmiş demokratik görünümlü otoriter bir rejim kurulmuştur. Ülkenin stratejik konumlarında ailesinden ve mezhebinden kişileri yerleştiren Esad Ailesi, devamlılığını ölene kadar sağlamıştır. Öldükten sonra ise yerine oğlu gelmiş ve aynı zorbalığa devam etmiştir. Yeni iktidarla birlikte bazı çıkar gruplarının ve muhalif kesimlerin reform ümitleri ortaya çıksa da birkaç yıl içinde bunlar yok olmuştur. Tüm muhalif gruplar: Müslümanlar, Hristiyanlar, Kürtler ve Seküler Gruplar birleşerek 2005 yılında Şam Deklarasyonu'nu ilan etmiştir. Bunun üzerine Esad cephe almış ve bütün muhalifleri sindirmiştir (Şen, 2013: 57-59). Tunus'ta başlayan halk ayaklanmaları Suriye İktidarını endişelendirmiştir. Rejim, bu dalganın kendilerini etkilemeyeceğini savunmuş ve Suriye'nin diğer ülkelerden farklı olduğunu iddia etmiştir. Başkan, ülkenin yaşadığı ekonomik zorlukların ve siyasi çıkmazların halkı yıldırmayacağını, halkın dayanacak gücü

olduğunu, uluslararası alanda edindiği muhalif duruşunu halkının desteklediğini ve Arap Baharına dair milletçe ortak bir tavır içinde olduklarını savunmuştur (a.g.e. 60).

Mısır ve Tunus'taki otoriter Rejimlerin devrilmesinden sonra Mart 2011'de Suriye'nin Dera şehri ilk protestoya şahitlik etmiştir. Protestocular başta reformlar talep ederken, daha sonra başkan Beşar Esad'ın istifa etmesini istemişlerdir. Barış protestolarına şiddetli bir şekilde karşılık veren Suriye Ordusu nefreti arttırdı. Esad, muhalefeti silahlı suç çetelerine benzetmiş ve ülkenin heterojen nüfusunu kullanıp mezhep farklılıklarını azdırarak şiddete yönelmesi açısından suçlamıştır. Bu olayları 'komplo' olarak nitelendirmiştir (Rozsa, 2012: 11). Rejim, bu savaşı Suriye'nin dünya ile savaşı olarak görmüş ve ayaklanmaları şiddet kullanarak bastırmaya çalışmıştır.

Beşar Esad iktidara geldiği 2000 yılından 2011 yılına kadar sosyo-ekonomik yönde adımlar atmıştır. Fakat siyasi reformları ihmal etmiş ve muhalefeti baskı altında tutmaya devam etmiştir. Olayların başladığı Mart 2011'de reformlar gerçekleştirmeye çalışmış ve bu kapsamda 47 yıldır devam eden olağanüstü hal kaldırılmıştır. Ancak güvenlik güçlerinin baskı, keyfi tutuklama ve orantısız güç kullanımı azalmamıştır. Şubat 2012'de seçimler yapılmış ve muhalefet milletvekillerinin %10 olacak şekilde ilk defa meclise girebilmiş ama bu yeterli bir reform olarak görülmemiştir (Bingöl, 2012: 3-4)

2.3.1. İç Savaşın Nedenleri

Savaşın ekonomik ve sosyal nedenlerini şöyle özetleyebiliriz: Ülkenin parçalı bir etnik ve dini kimliğe sahip olması, ekonomik ve siyasi kaynakların toplumun yaklaşık %12'si olan Nusayrilerin elinde bulunması, büyük miktardaki askeri harcamalar ve ekonomik yolsuzluklar sebep olmuştur. Ülke sanayileşmeye yönelik yatırım ve reform yapacağı yerde bankacılık, turizm ve ticaret gibi hizmet sektörleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ülkede kayırmacılık had safhaya ulaşmış ve sistem eş-dost kapitalizmine dönüşmüştür (Şen, 2013: 60-63). Tüm bunlar orta ve alt sınıfın daha da fakirleşmesine ve bir çıkmaza sürüklenmesine sebep olmuştur.

Esad, Suriye'nin jeostratejik pozisyonu ve sahip olduğu potansiyele güvenerek elinin güçlü olduğunu düşünmüştür. Ayrıca Filistin davasında Suriye'nin en önemli aktör olduğunu, hem iç hem dış politikada dile getirmiştir. Rejim muhaliflerini ABD, Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar desteklemekte ve Esad'ın halkın meşru temsilcisi olmadığını vurgulamaktadır. Diğer taraftan Rejimi Rusya, Çin ve İran desteklemektedir (a.g.e. 63-66).

2.3.2. Protestoların Savaşa Dönüşmesi

Arap Baharı sürecinde uzun yıllardır iktidarda olan liderlerin devrilmesinden sonra Suriye hakkında da bir umut doğmuştur. Dera şehrinde iki bayan doktor telefonla konuşurken Hüsnü Mübarek'in düştüğünü ve sıranın Esad'a gelmesini istediklerini ifade etmişlerdir. İstihbaratçıların telefonları dinlemesiyle bayan doktorlar tutuklanmış ve saçları sıfıra vurularak cezalandırılmıştır. Bundan dolayı kadınlardan birinin akrabası olan 12-13 çocuk duvarlara 'Halk düzenin yıkılmasını istiyor' şeklindeki Arap dünyasında en çok atılan sloganı yazmıştır. Şikâyet üzerine bu çocuklar içeri alınıp çeşitli sıkıntılara ve işkencelere maruz bırakılmıştır. Bunun üzerine aşiret reisleri çocukların serbest bırakılmasını istemiş ancak onlar da hakaretlerle karşılaşmışlar. İlk protestolar bu olaylardan dolayı çıkmıştır. Normalde Dera, Ehlibeyt torunları ve Seyitlerin yaşadığı bir yer olması hasebiyle muhalif bir şehir değildi. Ancak sert müdahalelere maruz kalan halk ve öldürülen kişilerin olması, olayların büyümesine ve isyan dalgasının Şam, Lazkiye, Humus, Banyas, Hama, Kamışlı ve Halep'e doğru genişlemesine sebep olmuştur (Çelik, 2013: 2).

Ayaklanmaların ilk yılında Özgür Suriye Ordusu ve Ulusal Suriye Konseyinin Suriye Rejimine karşı savaşında 9000'den fazla ölü olmuştur. Bu şiddet dolu mücadeleler 2012 ye kadar Halep ve Şam haricinde bütün illere yayılmıştır. Ancak bu yıldan sonra iki şehirde fazlasıyla etkilenmiş ve binlerce insanın göç etmesine sebep olmuştur. Başta politik özgürlüklerin hedeflendiği bu eylemler daha sonra kanlı çatışmalara dönüşmüştür. 2012'de uluslararası komiteler Suriye'deki olayların sivil savaşa dönüştüğünü ifade etmiştir. Arap Birliği, Şam'ın üyeliğini iptal etmiş ve 2011'den itibaren uluslararası hakemler göndererek olayların çözümü üzerine yoğunlaşmıştır. Arap Birliği

ayrıca Rusya ve Çin tarafından veto edilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni de göreve çağırmaya çalışmıştır. Dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri “Barış Elçisi” olarak görevlendirilmiş ve Mart 2012'de hem hükümetin hem de Özgür Suriye Ordusu'nun kabul edeceği altı maddelik bir barış planı sunmuştur (Rozsa, 2012: 11). Ancak buna da uyulmamıştır. Bunu Bingöl şu sözlerle ifade etmiştir:

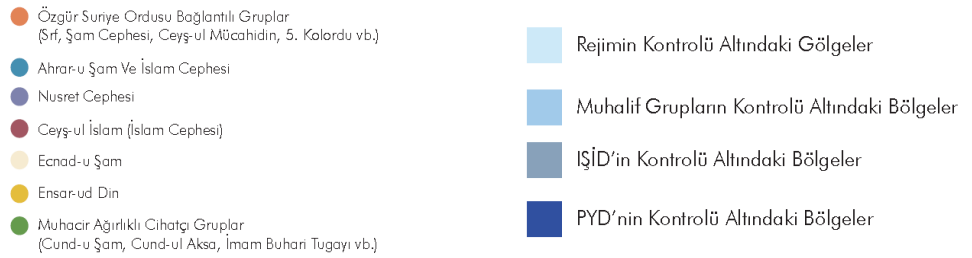
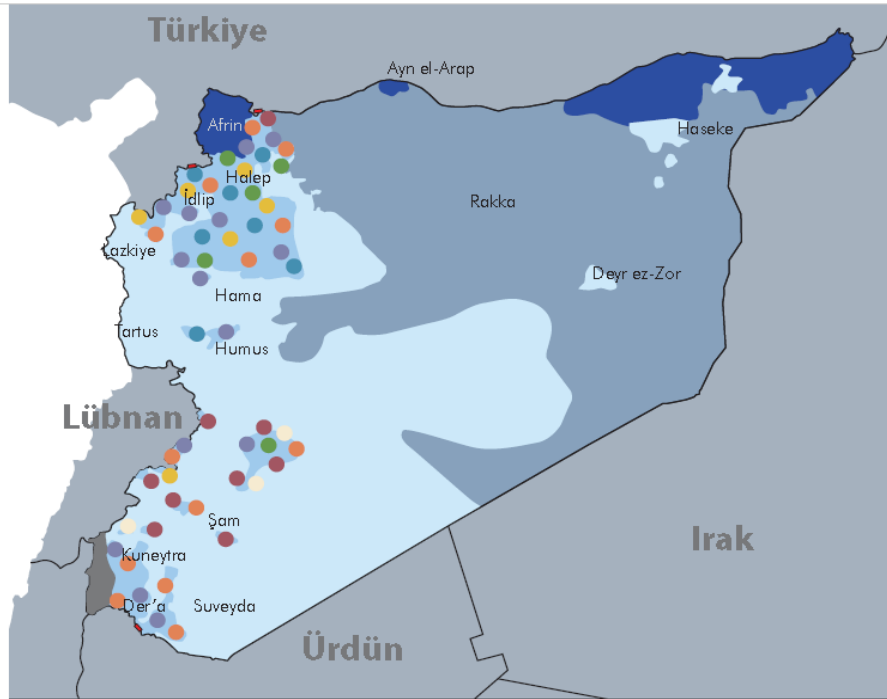
“...Başta ABD olmak üzere uluslararası aktörlerin bir bölümü, Tunus, Mısır, Cezayir ve Libya'da yaşananlardan dolayı Suriye'de de yönetim değişikliğinin kolaylıkla yapılabileceğine inanmıştır. Bu algıyla, Esad'ın önceki örneklerden ders alarak uluslararası baskılara direnemeyeceği varsayılmış, talepler sıralanmaya başlanmıştır. Ancak bu hesaplarda, Suriye'nin tarihsel, demografik ve siyasal dinamiklerinin farklılığı dikkate alınmadığı gibi bölgesel ve uluslararası güç dengeleri de ihmal edilmiştir. Hesapların tutmaması küresel aktörlerin yeni oyun planlarını gündeme getirmiş, Suriye krizi sadece Esad'ın değil bölgesel aktörlerin de kontrolünden çıkmış, BM'deki büyük güçlerin mücadelesine dönüşmüş, bölgesel çatışma riski taşımaya başlamıştır”(2012: 1)

İnsani durumların gittikçe kötüleşmesinden dolayı uluslararası toplum nasıl bir yol izleyeceği hakkında bölünmüştür. Avrupa Birliği ve ABD, Esad'ı istifaya çağırırken Rusya ve Çin, Rejimi desteklemeye devam etmiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) ile diğer ülkelerin çabalarını engellemiştir. Moskova, Suriye'nin Akdeniz'deki deniz üssü olması ve önemli bir silah pazarı olmasından dolayı ona özel bir önem vermektedir. Bölgede Suriye'nin çok az destekçisi vardır. İran ve Lübnan Hizbullah'ı Esad'a yakın durmakta, Tahran askeri ve ekonomik yardım sunarak mezhepsel dezavantajın etkisini azaltmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan Suudi Arabistan ve Katar başarıyı arttırmak adına muhalefeti silahlandırmıştır (Rozsa, 2012: 11). Türkiye başta dikkatli davranmaya çalışmıştır. Ancak sonraları şiddetin kendisini etkilemesi ve binlerce mültecinin Anadolu yarımadasına göç etmesinden dolayı kendini olayların içinde bulmuştur. Suriye'de bütün bu yaşanan şiddet ve istikrarsızlıkların sebebini Huntington (1996: 4) şöyle açıklamaktadır. “*Siyaset arenasına yeni giren grupların hızlı bir değişim istemesine rağmen siyasi yapı ve kurumların gelişim ve değişim değerinin yavaş olmasından dolayı istikrarsızlık ve düzensizlik ortaya çıkmakta ve bu çatışmaya sebep olmaktadır.*”

2.4. Suriye İç Savaşının Tarafları

İç savaş ilk günlerde Esad karşısında tüm gruplar muhalefet çatısı altında birleşmiş olsa da, sonra ki günlerde bu çatı dağılmış ve yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Savaşın taraflarını Esad Rejimi, Muhalifler, Kürtler ve Radikal İslami Gruplar olarak 4 temel gruba ayırabiliriz. Şekil 3.8’de bu grupların etkin olduğu bölgeleri harita üzerinde görebiliriz

Şekil 2.9. 2014 Yılı itibarıyla Suriye’de Savaşan Grupların Etkili Olduğu Bölgeler



Kaynak: http://file.setav.org/Files/Pdf/20150402160617_sinirlari-asan-kriz-suriye-pdf.pdf

2.4.1. Suriye Muhalifleri

İktidara geldikleri zaman hem Nusayrilere baskı uygulayacağından korktuğundan dolayı, hem de dış güçlerin bölgede İslami Grupları istemediğinden dolayı, Esad uzun yıllar Sünni grupları baskı altında tutmuştur. Bunların başında Müslüman Kardeşler gelmektedir. 1980'lerin başında iyice güçlenen Sünni gruplar iktidara başkaldırmış ve bunun sonucunda 1982'de *Hama Katliamı* olarak bilinen yaklaşık 30.000 kişinin katledildiği olay yaşanmış, Müslüman Kardeşler yok olmanın eşiğine gelmiştir. Bütün bunlara rağmen tekrar kendini toparlamış ve 2000'li yıllarda en büyük muhalif grup durumuna gelmiştir (Ataman, 2012: 31). Dünya aktörleri tarafından da kabul gören İhvan, yeterince kurumsallaşmadığı için etkili olamamış ve olayların seyrini değiştirememiştir.

2.4.1.1.Suriye Muhalefetinin Siyasi Yapısı

Gösterilerin ilk başladığı dönemlerde silahlı kuvvet kullanılmasından dolayı muhalifler birleşmiş ve uluslararası destek kazanmıştır. Bu durum muhalefeti başlarda birleştirmiştir. Hatta 'Suriye Halkının Dostları' adlı uluslararası bir grup oluşturulmuş ve muhalefet seksenden fazla ülke tarafından tanınmıştır. Örgüt farklı yerlerde toplantılar yapmış ve Suriye'nin meşru temsilcisi olarak ilan edilmiştir. İlk kez Haziran 2011'de Antalya'da toplanan Suriye Muhalefeti, aynı yılın ağustos sonunda İstanbul'da 'Suriye Ulusal Konseyi (SUK)'ni kurmuştur. Konseyin hedefleri Suriye halkının isteklerini gerçekleştirmek, Esad Rejimini devirmek ve sonrasında Suriye halkını temsil eden bir yönetim kurmaktır (Çelik, 2013: 4). Liderliğine Abdulbasit Seyda seçilmiştir. Bu toplantı, gösterilerin başlamasından yedi ay sonra gerçekleştirildiği için geç kalmakla eleştirilmiş ve muhalefet içinde görüş ayrılıkları başlamıştır. Dini gruplar (Müslüman, Hristiyan, Yahudi), Laikler, Liberaller ve Kürtler arasında ortak bir tavrın hâkim olmadığı açıktır (Sandıklı-Semin, 2012: 14). SUK'nin çatısı altında yer alan siyasi oluşumlar:

- Müslüman Kardeşler ve Destekçileri
- Şam Deklarasyonu
- Suriye Yerel Koordinasyon Komiteleri

- Suriye Yüksek Devrim Konseyi
- Bağımsız Liberaller Kitleleri
- Seküler ve Demokratik Suriyeliler Koalisyonu
- Suriye Devrim Genel Komisyonu
- Şam Baharı (Rabii El-Demaşk)
- Ulusalçı Şahsiyetler (a.g.e, 15)

Konseyin içindeki fikir ayrılıkları bir yana, Konsey halk ile nitelikli iletişim kuramamaktadır. Halkın isteği sadece özgürlük ve demokrasi değil aynı zamanda sosyo-ekonomik şartların geliştirilmesidir. Halk Esad Rejiminin yıkılmasını isterken kurumların dağılmadan ve sistemin bozulmadan devam etmesini istemektedir. Savaşın başında SUK, Türkiye, ABD, Avrupa ve Arap Ülkeleri tarafından Suriye'nin tek muhalif temsilcisi olarak tanınmış ancak sürece hâkim olamadığı gözlenmiştir. Toplumun bütün kesimlerini kapsamaması ve çözüm sürecine yeterince etki edememesinden dolayı uluslararası arenada eleştirilmiştir. Birkaç ay sonra Doha Kongresi'nde toplanarak Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu adıyla Suriye'deki tüm muhalefeti kapsamaya çalışmış (a.g.e, 16) ancak parçalanmadan kurtulamamıştır.

2.4.1.2. Suriye Muhalefetinin Askeri Yapısı

Olayların başlamasıyla Esad kuvvetleri muhalefete sert bir karşılık vermiş ve bir müddet sonra ilk muhalif askeri yapılanma olan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kurulmuştur. Böylece olaylar iç savaşa dönüşmüş ve zaman içinde farklı aktörler ortaya çıkmıştır. Bu aktörlerin çıkması dengeleri sürekli değiştirmiş ve ilişkilerin karmaşıklaşmasına sebep olmuştur.

Cenevre Toplantılarında siyasi çözüme ulaşılamaması askeri müdahaleyi zorunlu kılmış ve askeri muhalefeti ön plana çıkarmıştır. Ancak tüm muhalefeti temsil etmek amacıyla ortaya çıkan ÖSO bunu başaramamış ve birbirinden bağımsız birçok muhalif grup ortaya çıkmıştır. Rusya ve İran'ın yardımları ve birçok Şii savaşçının Esad birliğine katılması savaşta ayrımcı

dinamiklerin ağırlığını arttırmıştır. Diğer yandan Suriye Muhalefetine cihatçı grupların katılmasıyla, muhalefet kırılğan bir yapıdan oldukça farklı bir görünüme kavuşmuştur (Ulutaş, 2015: 8-9). Zaman içinde yeni yapılar yükselirken, var olan yapıların bir kısmı eriyip yok olmuştur. Bunun en önemli örneği cihatçı grupların zamanla muhalefeti domine etmesidir. Özellikle IŞİD'in sahada yükselişi, muhalefetin dönüşmesine önemli etki etmiştir. Ocak 2014'te muhalefete savaş açan IŞİD, Rakka ve Deyri'z-Zor dibi birçok büyük şehri ele geçirmiştir. Buna karşılık muhalefetin içinde de İslami yapılanmaların, özellikle İslami Cephe ve Nusra Cephesi gibi organize grupların, ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak IŞİD'in ortaya çıkması ve muhalefetle giriştiği toptan mücadele neticesinde muhalefet ciddi bir güç kaybetmiştir. Esad'a karşı Halep, Humus, Şam gibi bölgelerde mevziler kaybetmiş ve ülkenin doğusundan tamamen çekilmek zorunda kalmıştır (a.g.e, 9). Bu sıkıntılarla muhalifler bir yandan kendi aralarında savaşmışlar, diğer yandan da Şam Cephesi adında bir çatı örgüt kurmaya çalışmışlardır. 2014'te kurulan bu koalisyon hala yeterince entegre olamamıştır.

Grup 2015 itibariyle kendini biraz daha toparlamış ve Esad Rejimine karşı saldırılar düzenlemiştir. YPG ile ortak bir anlaşma imzalamıştır. Nusra Cephesi ve müttefikleri, aynı zamanda seküler gruplarla da savaşmak zorunda kalmıştır. Cemal Maruf liderliğindeki Suriyeli Devrimciler Cephesi ağır bir darbe almış ve el-Nusra tarafından silahlarına el konulmuştur. Muhalefet kendi içinde bu derece savaşırken aynı zamanda IŞİD ve Esad Rejimiyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ancak son dönemlerde ABD bombardımanı sonrası zayıflayan IŞİD'in baskısı azalınca muhalifler Rejime karşı daha rahat saldırabilmiştir. Muhalefet sürekli bazı bölgeleri kazanırken diğerlerini kaybetmekte ve savaş, yeni kozlar kullanıldıkça, sürekli değişmektedir. Uluslararası konjonktürün ve ülke içindeki halk desteğinin, ÖSO'yu hayal kırıklığına uğratması, onların cihatçı gruplara yönelmesini kaçınılmaz kılmıştır (a.g.e, 10-12). Zaten bu İslamcı gruplar kazandığı başarılar sayesinde halkın desteğini yanına çekmiştir.

2.4.1.3. Başlıca Muhalif Gruplar

2.4.1.3.1. Özgür Suriye Ordusu

Temmuz 2011'de Suriye ordusundaki albay görevinden istifa eden Riyad el-Esad tarafından kurulmuştur. Aralarında Suriye ordusundan ayrılan askerlerin bulunduğu ordu, birçok ülke tarafından Suriye'nin meşru muhalefeti olarak tanınmıştır. Grubun siyasi kanadı SUK'dir. 2013 yılında 40.000 savaşçısının olduğunu belirtmiştir. Amacı, Esad Rejimini devirip Suriye halkını korumaktır. SUK kurularak ABD, Libya Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye'den; silah, lojistik ve istihbarat desteği almaktadır. Ordu'dan ayrılanların yanlarında getirdikleri küçük silahlarla savaşmışlar ancak zamanla ağır silahlarla desteklenmişlerdir. Gönüllü savaşçılardan oluşan ve birçok bağımsız grubu barındıran ÖSO, emir komuta zincirinin zayıf olması sebebiyle çatışmalar yaşayabilmektedir. Grup ideolojik olarak heterojen bir yapıya sahiptir fakat bu yapıların ortak hedefi Rejimi devirmektir (Ulutaş, 2015: 24). ÖSO'nun kurulmasıyla Esad'a olan tepkiler azalmış, ülkenin tahribi nispeten muhaliflere bağlanmıştır. Bu sebeple muhalif kanadın başarılı olmadığı söylenebilir. Ordunun erken kurulması Esad'ın işlediği savaş suçlarını gölgede bırakmış ve koordineli hareket edemediğinden Rejime karşı etkili savaşmamış; hatta elde ettiği toprakları bile korumakta zorlanmıştır (Sandıklı-Semin, 2012: 20-21).

Hama ve İdlib şehirlerinde ÖSO oldukça etkilidir. 2015 yılı itibarıyla Dera şehrinde savaş 2016 yılı itibarıyla devam etmekte ve muhalifler ilerlemeyi sürdürmektedir. Şam'ın birkaç bölgesinde etkinliğini sürdüren muhalifler Deyri Zor'da Kasım 2011'de başlayan savaş Nusra Cephesi yardımıyla ilerlemiştir. Halep'te iki tarafın da çatışması devam ederken kesin bir üstünlük gösteren olmamıştır. 2012 de Humus'un birçok bölgesini ele geçiren ÖSO, yoğun bombardıman sonrasında burayı terk etmek zorunda kalmıştır. Haseki hattı ve Türkiye sınırı boyunca PYD güçleriyle de savaşmak zorunda kalmıştır. Daha sonra Afrin bölgesinin IŞİD'in eline geçmesiyle çatışmalar IŞİD-YPG mücadelesinde dönüşmüştür (Ulutaş, 2015: 25; El Sarraj-Taşgın, 2015: 6).

2.4.1.3.2. Özgür Suriye Ordusu İle Bağlantılı Gruplar

Suriye Devrimciler Cephesi: Ekim 2013'te Cemal Maruf tarafından kurulmuştur. Kuruluşunda 14 kurucu ismi yer almaktadır. Hala Dera ve Kuneytra bölgelerinde Esad'a karşı savaşmaktadır. Aynı zamanda IŞİD'e karşı savaşmaktadır 10.000 civarında savaşçısı vardır.

Hazm Hareketi: 2012 yılında Humus'ta etkili olan Faruk Tugaylarının 2014'te dağılmasıyla Hamza Şimali, İdlip, Halep ve Hama şehirlerinde bu grubu kurmuştur. ABD tarafından ağır silahlarla desteklenen bu grubun ÖSO için önemi büyüktür. Batıyla iyi ilişkiler geliştirmiştir. Mart 2015'te Nusra Cephesi'nin saldırısıyla grup dağılmış ve kalan üyeleri Şam Cephesinde katılmıştır.

Ceyşül Mücahidin: Tevfik Şehabettin liderliğinde Halep'te 2014 yılında kurulmuştur. 5000 civarında savaşçısı olan grup IŞİD'e karşı savaşını sürdürmektedir.

Beşinci kolordu: Eylül 2014'te birçok grubun katılımıyla kurulmuştur. Halep, Hama, İdlip bölgelerinde etkili olan grup 4000'e yakın savaşçıdan oluşmaktadır. Liderliğini Ahmet El-Samut yapmaktadır. ABD ve Suudi Arabistan tarafından ağır silahlar ile beslenmektedir (Ulutaş, 2015: 25-27)

2.4.1.3.3. Özgür Suriye Ordusu'na Yakın Bağımsız Gruplar

Hayat Düru el-Savra: Müslüman Kardeşlere bağlı olduğu düşünülen grup 2013 yılında İdlip civarında kurulmuştur. İslami demokrasi inşa etmek amacıyla kurulan grubun fazla etkinliği yoktur.

Feylak eş-Şam: Mart 2014'te birçok önemli grubun birleşmesiyle oluşmuştur. Grubun lideri Monder Harası'dır. Humus, Hama ve İdlip şehirlerinde etkinlik göstermektedir. Müslüman Kardeşler'in desteklediği grup ılımlı İslam'ı temsil etmektedir.

Asala ve al-Tanmiya: Abdulkadir Dafis liderliğinde 2012 yılında Halep'te kurulmuştur. İlimli İslamcı bir görüşe sahiptir Suudi Arabistan tarafından desteklenmekte ve Rejim güçlerine karşı savaşmaktadır.

Alviya al-Furkan: Muhammet Mecit el-Hatip önderliğinde Dera, Şam ve Kuneytra şehirlerinde etkinlik göstermektedir (a.g.e. 27-28).

2.4.1.3.4. İslam Cephesi

Yedi büyük grubun birleşmesiyle Kasım 2013'te kurulmuştur. 40-50.000 arasında savaşçısı vardır. Halep, Lazkiye ve Şam gibi bölgelerde Esad Rejimine karşı birçok operasyon düzenlemiş, IŞİD ve PYD ile savaşmıştır. Tamamı İslamcı gruplardır. Nusra Cephesi ile beraber hareket etmektedirler. İslam Cephesini oluşturan gruplar şunlardır:

Ahraru'ş-Şam: Savaşın en başında ortaya çıkan grup 15.000'e yakın savaşçıya sahip Selefi bir gruptur. ABD'nin Suriye'de düzenlediği hava saldırısında bu grup hedef alınmıştır. Rejim ordusuna bombalı saldırılar düzenleyerek ve Rakka bölgesinin ele geçirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Şukuru'ş-Şam: 2011 yılının sonlarında ortaya çıkmıştır. Selefi düşünceye mensuptur. Halep ve İdlib civarında etkindir. 3000 kadar savaşçısı vardır. Son dönemlerde kan kaybetmektedir.

Livaiü't-Tevhid: 2012 yılında Abdulkadir Salih tarafından Halep civarında kurulmuştur. 10.000'e yakın savaşçıya sahip olan grup Hadep'in alınmasında etkili olmuştur. Liderinin ölmesiyle ve IŞİD ile yaşadığı savaşlarla güç kaybetmiştir (Ulutaş, 2015: 25; El Sarraj-Taşgın, 2015: 6).

2.4.1.3.5. Şam Cephesi

Aralık 2014 tarihinde Abdülaziz Selami liderliğinde Halep'te kurulmuştur. Oldukça geniş bir koalisyon olan Şam Cephesi, henüz tam anlamıyla entegre bir yapı arz etmemektedir. Bünyesinde oldukça farklı ve geniş grupları bir arada bulundurmaktadır. Söz konusu gruplar İslami Cephe, Ceşul Mucahidin, Nureddin Zengi grubu, Elviya Fastakim Kema Umirt grubu, Asala ve Tanmiya ve son olarak Hazm Hareketi'nin feshinin ardından geriye kalan mensuplarından oluşmaktadır. Şam Cephesi'nin liderliğine İslam Cephesi

içerisinde yer alan Liva'ut Tevhid lideri Abdulaziz Selame getirilmiştir (Ulutaş, 2015: 30) Grup IŞİD'e karşı başarılar elde etmiştir. Afrin ve YPG ile yaptığı bir anlaşmada ortak bir sistem oluşturmuş ve buna göre Esad Rejimine karşı lojistik ve askeri anlamda birleşim kararı almıştır. İslami cepheye benzemekte, ancak İslami vurgular daha azdır.

2.4.1.3.6. Ensaru'd-Din

Temmuz 2014'te dört grubun birleşmesiyle oluşmuştur. Üyelerinin çoğu yabancıdır ve Esad Rejimine deneyimli ve cihatçı askerleriyle saldırmışlardır. IŞİD'le bağlantılı değildir. İslam Cephesi ile ortak hareket etmektedir. Sosyal Medya'yı etkin bir şekilde kullanıp yurt içi ve dışı bağışçılardan finansal destek elde etmektedir. Bu örgüte bağlı olan gruplar şunlardır:

- *Ceyş-ul Muhacirin ve'l-Ensar*
- *Hareket Şâmu'l-İslam*
- *Ketibetu'l Hadra*
- *Hareket Fecru'ş-Şam İslamiye*

2.4.2. Suriye İktidarı-Esad Rejimi

Esad'ı içten ve dıştan pek çok grup ve binlerce asker tarafından korunmaktadır. Bunların en önemlileri aşağıda belirtilmiştir.

2.4.2.1. Suriye Rejim Ordusu

Suriye Silahlı Kuvvetleri 200.000 civarında askeri personele sahiptir ve bölgenin en önemli güçlerinden biridir. Sovyet silah teknolojisi ile inşa edilmiştir. Birinci Ordu, Şam, Golan Tepeleri ve Ürdün sınırında görev yapmaktadır. İkinci Ordu Şam'ın kuzeyinden, Humus'a kadar olan bölgede etkindir. Üçüncü Ordu ise Irak ve Türkiye sınırında görev yapmaktadır. Bu Ordu'nun bir diğer görevi kimyasal ve biyolojik silahlar ile füzelerin üretim

tesislerini korumaktır (Timetürk, 2012). Hava ve Deniz Kuvvetleri, Rusya'nın eski silahlarıyla donatılmıştır ve çok güçlü olduğu söylenemez.

Esad güçleri muhaliflerle savaşıp kimyasal silah kullanarak 1500'den fazla kişiyi öldürmüştür (Sandıklı-Semin-Ünal, 2015: 20). Uluslararası örgütlerin ve büyük devletlerin buna karşılık hiçbir şey yapmaması, Esad'ın dış güçler tarafından desteklendiğini göstermektedir. Sadece kimyasal silahların imhası üzerine Rusya ve ABD arasında bir mutabakat meydana gelmiştir. Cenevre konferansında Esad Rejimi, Muhaliflerle aynı masaya oturmuştur. Bu durum, Esad'ın yaptığı bütün kimyasal silah denemelerinin “terörle mücadele” gibi yansıtılmasına sebep olmuştur (a.g.e.). Ayrıca 2011'den beri ciddiye alınmayan Esad burada muhatap kabul edilmiş ve Suriye'deki geçiş sürecinin onsuz olmayacağını göstermiştir.

2.4.2.2. Esad'a Bağlı Diğer Birlikler

İstihbarat: Suriye halkının sindirilmesinde en büyük etkiyi, el-*Muhaberat* olarak adlandırılan Suriye istihbaratı sağlamıştır. Siyasi, Genel, Askeri ve Hava İstihbaratı olarak dört istihbarat kurumu bulunmaktadır. Muhalefetin siyasi aktivitelerini, iç-dış güvenlik departmanlarını, medyayı ve halkın davranışlarını kontrol eden kurumdur. Kısacası Suriye'yi bir *istihbarat devleti* olarak tanımlayabiliriz. Savaş sürecinde istihbarattan kopmalar olmuştur (Ulutaş-Bölme, 2012:43-45).

Şebbiha Birlikleri: Kelime olarak ‘hayalet, hortlak’ anlamına gelir ve bir suç işleyip bedelini ödemeyenler için kullanılır. Bunlar savaşın başlamasıyla muhaliflere ve göstericilere operasyonlar düzenleyen, ateş açan örgütler olarak bilinmektedir. Grup Esad Ailesi tarafından komuta edilmektedir. Genellikle eğitimsiz ve iri cüsseli kişilerden oluşmaktadır. Olaylarda halkı sindirmek ve yıldırım için kullanılmıştır. Evlere, sokaklara ve köylere baskınlar düzenlemiştir. Düzenli bir örgütsel yapısı yoktur. 10.000 civarında militanı olduğu tahmin edilmektedir (a.g.e. 46-47).

2.4.2.3. Esad Rejiminin Saflarında Savaşan Milisler

Olayların çıkmasından sonra iyice güçlenen muhalifler, birçok bölgeyi kontrolleri altına almıştır. Buna karşılık Esad Rejimi bölgedeki müttefiklerden yardım alarak dengeyi kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Bu durum çökmenin eşiğine gelmiş olan Esad'ı kendine getirmiş ve bazı bölgelerde tutunmasını sağlamıştır. Bunlar İran Lübnan ve Ürdün'den gelen Şii gruplardır (Ulutaş, 2015: 37-38).

İran Devrim Muhafızları: Savaştan önce de Suriye'de Rejimin yanında bulunan bu grup, savaştan sonra etkin bir şekilde Rejimle birlikte savaşmıştır. İran yönetimi savaşta yer aldıklarını hiçbir zaman resmi olarak kabul etmemişlerdir. Fakat 2013 yılında Suriye'de ölen devrim muhafızları komutanları için resmi cenaze Töreni düzenlenmesi söylenenlerin tersini göstermektedir (Aljazeera 2015)

Lübnan Hizbullahı:1980'lerde Lübnan iç savaşında İran'ın desteğiyle ortaya çıkan grup Arap Baharı sürecinde Esad'ın saflarında savaşmıştır. Bunu başta inkâr etse de, daha sonra Amerika'nın yaptırım listesine eklenmiştir. Lideri Hasan Nasrallah, 2013'te Esad'a yardım ettiklerini belirtmiştir. Özellikle Lübnan sınırından denize ulaşan kısma kadar olan bölgeyi savunmuştur. Birçok ülkede uluslararası organizasyon tarafından terör listesine alınan örgütün 10.000 civarında militanı olduğu tahmin edilmektedir (Ulutaş, 2015: 37).

Ceyş'uş-Şa'bi: Ülkedeki Nusayri ve Şii nüfustan oluşan grup, terör örgütleri listesindedir. İran Devrim Muhafızları; Kudüs gücü ve Hizbullah tarafından desteklenip eğitim almaktadır. Bu halklara karşı Halep, Şam, Hama ve Humus bölgelerinde savaşmaktadır.

Asaib Ehli'l Hak Örgütü: Şii gruplardan olan örgüt 2006 yılında Kays Khazali tarafından kurulmuştur. Arap Baharı öncesi Irak'ta ABD'ye karşı birçok saldırıyı gerçekleştiren grup, İran tarafından desteklenmektedir. Suriye savaşının başlamasıyla buraya birçok savaşçı göndermiştir. Halep ve Şam bölgelerinde Esad'la birlikte savaşmıştır. İran'dan her ay 5 milyon dolar yardım ve askeri eğitim aldığı bilinmektedir (a.g.e. 38).

Liva Ebu'l-Fadl Abbas: Örgüt 2012 yılında Şam'da gündeme gelmiştir. Grubun lideri Ebu Hacer'dir. 10.000 civarında militanı olduğu tahmin

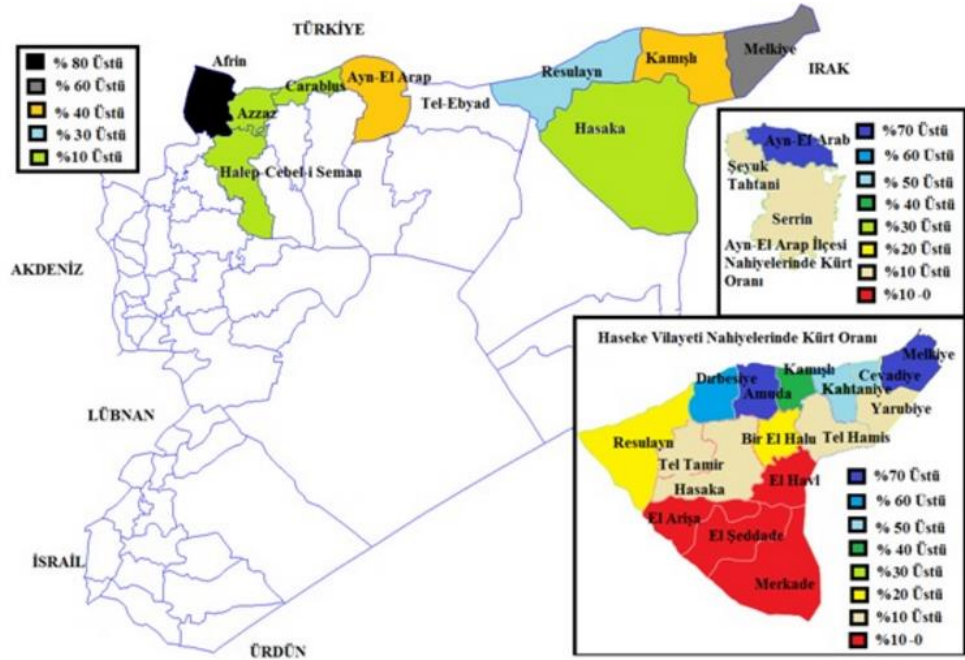
edilmektedir. İran ve Hizbullah'tan etkilenmiştir. Şam ve Halep gibi bölgelerde kutsal Türbeler ve mekânları korumaktadır.

Ketaibü Seyyid eş-Şüheda: Yabancı savaşçılardan oluşan bu grup genel olarak Şiilerden beslenmektedir. Hizbullah içindeki ayrılıklardan oluştuğu tahmin edilmektedir. Liderleri Ebu Mustafa Şeybani'dir. Şu anda yoğun olarak Şam'da konuşlanmıştır (a.g.e. 41).

2.4.3. Suriye'de Kürtler

Kürtler, Suriye'nin Nusayrilerden sonraki en büyük azınlığıdır. Son dönemde yaşanan olayların etkisiyle Kürt muhalefet, Kürtlerin sayısının 4 milyona yakın olduğunu söylemektedir. Ancak uluslararası kabul gören rapor ve yayınlarda nüfusun yaklaşık %9'unun Kürt olduğu ifade edilmekte, bu da 2 milyon civarında bir sayıya tekabül etmektedir. Kürtlerin çoğunlukta olduğu üç bölge vardır. Bunlar Afrin, Kobani ve Haseke'dir. Kürtler ayrıca Halep, Şam, Lazkiye ve Humus şehirlerinde de yaşamaktadır (Erkmen, 2012: 11).

Şekil 2.10. Suriye'de İlçeler ve Nahiyeler Bazında Kürt Nüfusu



Kaynak: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2015/01/05/7393/suriye-kurtleri-suriyenin-kuzeyinde-etnik-yapi-ve-kurt-nufusu>

2.4.3.1. Kürt Muhaliflerin Siyasal Yapılanması

Arap Baharına kadar yıllarca dağınık bir şekilde ve çatışma halinde olan Kürt Partileri, 2011'den itibaren örgütlenmeye başlamışlardır. Bu sebeple Abdülhekim Beşar başkanlığında Kürt Ulusal Konseyi (KUK) isimli bir çatı örgütü kurulmuştur. Bu örgütün amacı sistemin değişmesi, yerine çoğulcu demokratik parlamenter bir yapının oluşturulması, Kürtlerin Suriye'nin önemli bir unsuru olduğunun kabul edilmesidir (a.g.e. 11). Muhaliflere katılmamalarının iki temel sebebi vardır: Birincisi SUK'ne katıldıkları takdirde Kürt kimliği arka planda kalacak ve uluslararası topluma kendilerini kanıtlayamayacaklardır. İkincisi ve en önemlisi ise kuzeyde bir özerklik kazanma isteğidir.

Kürt temelli tüm partiler, Suriye Kürdistan Demokrat Partisi'nden çıkmıştır. En etkili olanları Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokratik, PYD) dir (Ataman, 2012; Erkmen, 2012). 2003 yılında kurulan Parti, 2012'de Mesut Barzani liderliğinde KUK'ne katılmıştır. Türkiye'deki PKK ve KCK yapılarının uzantısıdır (Sandıklı-Semin, 2012: 18-19). Esad, Kürt bölgelerini çatışmadan PYD'ye bırakmıştır

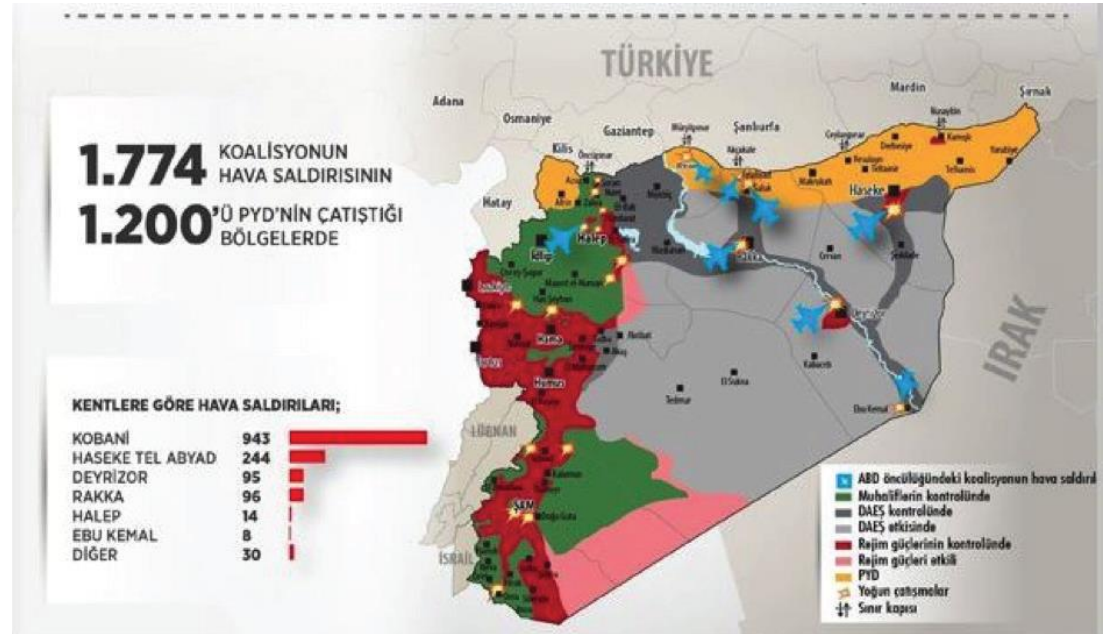
Hafız Esad döneminde Türkiye'nin Kürt sorununda Kürtleri desteklemiş ve kendi içinde bir Kürt sorunu oluşmasını engellemiştir. Öyle ki Suriye'deki birçok Kürt, Türkiye'ye gelip savaşmıştır (Erkmen, 2012). Uzun yıllar PKK'ya destek vermiş ve Abdullah Öcalan'ı barındırmıştır. 1998'de Türkiye'nin yoğun baskısı üzerine PKK kamplarını kapatıp onları sürmüştür. Bunun üzerine 2003 yılında PYD, PKK'nın bir uzantısı olarak oluşturulmuştur. Arap Baharı ile birlikte Parti lideri Salih Müslim, Esad ile *de facto* bir anlaşma yaptığını ilan etmiştir. Buna göre Kürtler Esad'la savaşmayacak, Esad'da Kürtlerin bazı bölgelerde egemenliği direk onlara verecekti (Acun, 2015: 3). Bunun sonucunda da Kürtler Suriye Muhalefeti ile çatışmaya başlamıştır.

2.4.3.2. Kürt Muhalefetin Askeri Yapılanması

PYD'nin askeri kanadı olan Halk Savunma Birlikleri (YPG) 2012 yılında kurulmuştur. Başlarda ÖSO ile savaşmıştı ancak bölgede IŞİD hâkimiyet

kurunca çatışma yön değiştirmiş oldu. IŞİD'in Kobani etrafındaki bütün köyleri alarak merkeze saldırması sonucu Kobani'den binlerce kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Kobani IŞİD'in eline geçmek üzereyken PYD lideri Salih Müslim uluslararası yardımlar istemiştir. Kobani düşmek üzereyken ABD, IŞİD'le mücadele kapsamında hava saldırısı düzenlemiş, PYD'ye silah yardımıyla bulunmuş ve IŞİD'i buradan püskürtmüştür. Aynı durum Tel Abyad bölgesinde de yaşanmış ve böylece PYD Amerika'nın radikal İslam'la mücadelesindeki kara ordusu haline gelmiştir.

Şekil 2.11. 2015 Yılı İtibarıyla Koalasyon Güçlerinin Hava Saldırıları ve Türkiye Sınırında Oluşturulmaya Çalışılan Kürt Koridoru (Sarı ile belirtilmiştir)



Kaynak: Anadolu ajansı

Aslında Tel Abyad bölgesi Arap ve Türkmen nüfusun yoğun olduğu bir bölgedir. Parti, bir Kürt koridoru oluşturmak amacıyla buraya çok önem vermiş ve bu bölgeyi alarak hem bir koridor oluşturmuş hem de IŞİD'in kuzey bağlantısını koparmıştır. Tel Abyad bölgesindeki Arap ve Türkmen nüfusunu zorla göç ettirerek buraya Kürt YPG üyelerini yerleştirmiştir (Acun, 2015: 3). Buranın etnik temizliğini yapmış ve bu bölgelerin demografik yapısının değişmesine sebep olmuştur.

ABD'nin selefi cihatçı gruplara -özellikle IŞİD'e- karşı PYD'yi kullanması dengeleri değiştirmiştir. Tel Abyad'ın alınmasıyla Kobani ve Cezire birleştirilmiştir. YPG'nin yeni hedefi 110 kilometrelik Cerablus-Azez sınır hattı olmuştur. PYD, ABD liderliğinde IŞİD'e birçok hava saldırısı yapmıştır (a.g.e. 6). Şekil 2.11.de görüldüğü gibi bölgedeki sıcak çatışma hala devam etmektedir.

2.4.4. Suriye'de Radikal İslami Gruplar

İslamcı gruplar kanlı eylemleriyle yakın tarihin en dikkat çeken unsurları olmuştur. Kendilerinden başka herkesi tekfir eden bu oluşumlar, Ortadoğu'da etkin olmaya çalışmaktadır. Suriye'de de etkinliğini arttıran İslami grupların en önemlilerine değinilmiştir.

2.4.3.3. El-Nusra Cephesi

El-Kaide örgütünün Suriye uzantısıdır. Ocak 2012'de Ebu Muhammed el Cevlani liderliğinde kurulmuştur. Çoğunluğu Suriye asıllı savaşçılardan oluşan grup intihar bombalarıyla ve saldırılarla Rejim ordusunun binalarını ve tesislerini hedef almıştır. Afganistan, Libya gibi Arap ülkelerinden ve ayrıca batılı ülkelere gelen savaşçıları vardır. Cihatçı karaktere sahiptir ve insan kaynağı açısından sıkıntı yaşamamıştır. Finansal ihtiyacını da cihatçı Baasçılardan ve Esad'dan aldığı bölgelerdeki maddi kaynaklardan sağlamıştır. Özellikle petrol sahalarını kontrol etmesiyle önemli bir finans kaynağı elde etmiştir. IŞİD'in tersine diğer muhalif gruplarla iyi ilişkiler kurmuş ve halkın desteğini almıştır. PYD'ye ve Esad Rejimine karşı savaşmıştır.

2012'de ABD tarafından terör örgütleri listesine alınmıştır. Hem destek kazanmak hem de savaşçı elde etmek için medyayı etkin ve profesyonelce kullanmaktadır. Farklı savaş stratejileri, saldırı taktikleri ve tecrübeli savaşçılarıyla Esad Rejimine en büyük darbeyi vuran örgüt olmuştur. Birçok şehrin alınmasında etkili olmuştur. Nusra Cephesi ile IŞİD arasında metodolojik olarak başlayan farklılık, zamanla ideolojik bir farklılığa dönüşmüştür. Özellikle diğer muhalif gruplarla ve halkla işbirliği içinde olması Nusra Cephesini IŞİD'den ayıran en önemli özelliğidir (Ulutaş, 2015: 31-33; El Sarraj-Taşgım,

2015: 7). Hatta IŞİD, Nusra Cephesini tekfir etmiş ve onunla savaşmıştır. IŞİD'le savaşması Nusra Cephesinin halk tarafından daha çok benimsenmesine yol açmıştır. Onun aksine IŞİD ulaşılmaz bir grup olarak görülmüş ve güç kaybetmeye başlamıştır.

Nusra Cephesi, gerçekleştirdiği El-Kaide tarzındaki eylemlerle ılımlı muhalifleri zayıflatmıştır. El-Kaide batının en tehlikeli gördüğü örgüttür. El-Nusra'nın onun uzantısı olması ve IŞİD'le birlikte Esad Rejimine karşı savaşması çöküşte olan Esad'ı ayağa kaldırmıştır. IŞİD'e karşı ABD'nin önderliğinde kurulan koalisyon güçlerinin gerçekleştirdiği saldırılarda bazen Nusra hedef gösterilmiştir. Bu saldırılarda Suriye'deki dengeler değişmiş, muhalifler zayıflamış ve radikal İslam'ın öne çıkmasıyla Esad Rejimi daha makul bir hale gelmiştir. Ortadoğu'nun kaygan zemininde Suriye'nin ve bölge ülkelerinin geleceği uluslararası toplumun tavrına bağlıdır (Terkan-Zayıf-Yaşar, 2015: 39). Bu durum Nusra Cephesinin geleceğinde de belirleyici olacaktır.

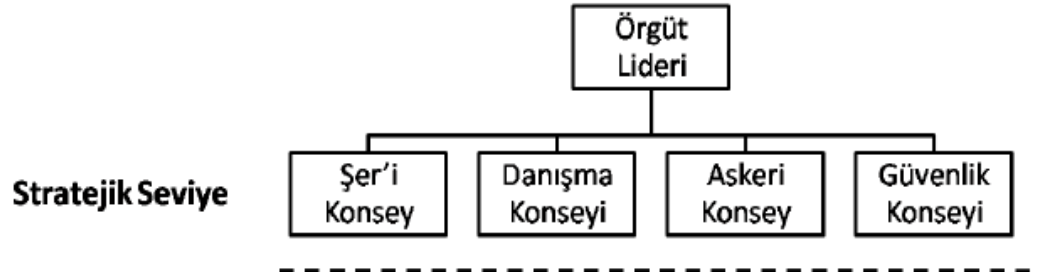
2.4.3.4. Irak Şam İslam Devleti

Yakın dönemde Suriye'deki varlığı Musul ve çevresindeki eylemleri ile dünya gündemine oturan Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) örgütü kanlı eylemleri ve yayılmacı politikasıyla hem Türkiye'de, hem de dünyada korku uyandırmıştır. 2001 yılında 11 Eylül saldırısı sonrasında ortaya çıkmıştır. İlk çıktığında adı Irak İslam devletidir. 2004 yılında El-Kaide'ye bağlılığını ilan etmiş ve ABD karşısındaki savaşta zamanla en önemli gruplardan biri olmuştur. 2011 yılı itibariyle ABD, İİD karşısında Sehva adında bir örgüt çıkarsa da bu bir süreliğine onu zayıflatmış, ancak örgüt tekrar güçlenmeye devam etmiştir. Örgütün Suriye'de de eylemlere başlamasıyla diğer el-Kaide bağlantılı el-Nusra örgütü buna karşı çıkmıştır. IŞİD'in Irak'ta kendisinin de Suriye'de eylemlerine devam edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine 2014 yılında görüş ayrılıkları sonrası El-Kaide lideri Ebubekir el-Bağdadi IŞİD ile bağlantılarının kalmadığını açıklamıştır (Gürler-Özdemir, 2014: 59-60).

IŞİD, basit bir örgütten çok, bir devlet gibi yönetilmektedir. Örgüt kanatlardan hücre yapılanmasına sahiptir ve iletişim gücü yüksektir. Şer'i

Konsey, Danışma Konseyi, Askeri Konsey ve Güvenlik Konseyinden oluşan bir yönetim sistemine sahiptir. Üst düzey yöneticilere gerçekleştirdiği suikastlar ve toplu katliamlar sayesinde topluma korku salarak toplumu kontrol etmek istenmektedir. Karşı tarafı zayıflatmakta ve zamanla bu eylemler sayesinde hedef bölgeyi ele geçirmektedir. İnterneti etkin bir şekilde kullanarak hem maddi gücünü, hem de eleman sayısını arttırmaktadır. 2014 yılı itibariyle: 2.4 milyar doları aşkın servete sahip olduğu bilinmektedir. Dünyadaki en iyi finanse edilen terör örgütüdür (Erdoğan-Deligöz, 2015: 16-18).

Şekil 2.12. Örgütün Teşkilat Şeması



Kaynak: http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/141/2.pdf

İŞİD 2016 yılı itibarıyla Suriye'de Rakka, Cerablus ve Tel Abyad bölgelerine hâkimdir. Aynı zamanda Halep kırsalı Deyr ez-Zor ve Haseke'de etkili bir unsurdur. Buralar Suriye'nin petrol gelirinin olduğu yerlerdir ve örgütün finansal kaynağı haline gelmiştir. 15.000 civarında militanın olduğu tahmin edilmektedir. 2014 yılı itibarıyla İŞİD; ÖSO, Mücahitler Ordusu, İslam Cephesi ve YPG ile çatışmalara girmiştir. Bu açıdan bakıldığında örgüt, Esad Rejim güçlerini zayıflatmak yerine, muhalif unsurlara zarar vermektedir (Gürler-Özdemir, 2014: 59-60). Bir yanda İran ve Rusya tarafından desteklenen Esad Rejimi, diğer yanda Körfez devletleri tarafından desteklenen İslam Cephesi gibi sefeli gruplar, bir diğer yandaysa İŞİD ve Nusra gibi terör örgütleri yer almaktadır (Erdoğan-Deligöz, 2015: 23-24). Bu durumda ılımlı muhalefetin zafer kazanması mümkün görünmemektedir.

İŞİD ideolojisini Selefilik mezhebinden almaktadır. Arabistan Vahhabiliği, Mısır Selefiliği, el-Kaide Örgütü ve son olarak İŞİD şeklindeki

silsile ile ortaya çıktığı söylenebilir. Sadece Hz. Muhammet dönemi İslami uygulamaları referans kabul eder ve ondan sonraki dönemde gerçekleştirilen bütün değişiklikleri yok sayar (a.g.e. 13-14). Farklı düşünce tarzı benimseyenler kâfir kabul edilir ve bunların cezası ölümdür.

Amacı hilafetin yeniden kurulması olan IŞİD, bu amaç yolunda cephesini genişletmektedir. Buna göre Suriye daha sonra Ürdün ve Lübnan ile genişleyerek İsrail sınırına geldiğinde ise asıl savaşı İsrail'le yapacaktır. Kudüs özgürleştirilecek ve Batının kuklaları olarak gördükleri rejimleri yok edip hilafeti ihya edeceklerdir. Bu nedenle kendilerinden dahi olmayanları tekfir ederek onlarla savaşmakta ve muhaliflerin hepsini karşısına almaktadır (Gürler-Özdemir, 2014: 59-60). IŞİD ayrıca masum sivillere işkence ederek, insanların kafasını kopararak İslamifobinin yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca Selefî düşünceden hareketle birçok türbe ve camii yıkarak Müslümanlara da savaş açmıştır. Bu görüntüsüyle IŞİD, İslam kılığına girmiş bir terör örgütünden başka bir şey değildir.

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN TÜRKİYE -SURIYE İLİŞKİLERİ

3.1. Türk Dış Politikası

Türk Dış Politikası (TDP)'ni iyi anlayabilmek için cumhuriyetten günümüze kadar uygulanan politikaların değişimini ve bu dönemlerin siyasi, ekonomik olaylarını göz önünde bulundurmak gerekir. Türkiye'nin jeopolitik konumu onu her dönemde farklı siyasi konjonktürler içine sokmuş ve farklı diplomasi yöntemleri uygulamaya itmiştir. Çalışmamızın bir bölümünde TDP'nin evrelerini inceleyeceğiz. Cumhuriyet Dönemi, İkinci Dünya Savaşı Dönemi, Soğuk Savaş Dönemi, Soğuk Savaş Sonrası ile Son Dönem TDP'ni ayrıntılarıyla irdeleyeceğiz.

Türkiye cumhuriyeti devletinin kuruluşundan itibaren dış politikada belli hedefler güdülmüştür. Özellikle Cumhuriyet döneminde önem verilen bu hedefleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Egemenlik ve eşitlik ilkesine dayalı ilişkiler
2. İki anlaşmalara ve hukuka saygı
3. Uluslararası uyuşmazlıklara barışçıl yollarla çözülmesi
4. İttifaklara katılmama
5. Uluslararası örgütlere karşı izlenen çekimser politika
6. Mevcut dengeleri koruma
7. Batılılaşma ve demokratikleşme (Yakut, 2013: 63)

Atatürk'ün konuşmaları ve eylemleri incelendiğinde ise şu ilkelerin ön plana çıktığı görülür:

- *Gerçekçi stratejiler izlenmesi*
- *Taktikler geliştirilmesi*
- *Diyaloğa açık olunması*
- *Geçmişten gerekli derslerin çıkarılarak geleceğe ilişkin planların kurgulanması*
- *Uluslararası alanda aktif fakat serüvencilikten uzak dış politika izlenmesi*

- *İrredentist olunmaması, ırkçılığın reddedilerek insani değerlerin ön plana çıkarılması*
- *Yurtta barış, dünyada barış*
- *Kendi gücüne dayanma” (Gönlübol-Kürkçüoğlu, 2000: 1-26).*

Bu ilkelerin bir kısmı daha sonra kısmen değişmiş olsa da temelde aynı kalmış ve günümüz siyasetinin temelini oluşturmuştur.

3.2.Türk Dış Politikasının Öncelikleri ve Kuruluşundan Bu Yana Geçirdiği Evreler

Milli mücadelenin temel hedefi, Osmanlıdan geriye kalan Türk topraklarını kurtarıp Avrupa modelinde modern bir ülke inşa etmektir. Misakı Milli, Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi gibi girişimler bunu gerçekleştirmek amacıyla yapılmıştır. Bu dönemde TDP'nin temel hedefi, Türkiye'nin diğer ülkeler tarafından tanınmasıdır. Ortak düşmana sahip olan ülkelere yardım elde etme ve tehdidin geldiği batıya yönelik politika gütmektir. Savaşın bitmesi ile iç sorunlarına daha çok odaklanan Türkiye aynı dönemde Lozan'dan artakalan Musul, Fransa'ya borçlar, Yunanistan'la nüfus mübadelesi, Suriye sınırı, Boğazlar gibi sorunlarla uğraşmaya devam etmiştir (Sarıay, 2013).

Kuruluşundan 1930 yılına kadarki süre boyunca Türkiye'nin en önemli dış sorunu güvenlik olmuştur. Türkiye reel politik unsurların etkisiyle oluşan jeopolitik konumundan ve tarihi birikiminden ötürü kendine has özellikleri olan bir ülkedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla hem iç hem dış politikada mevcut düzeni ve sınırları koruma anlayışı ile hareket edilmiş, Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesi rehber kabul edilmiştir. Bu dönemde TDP gerçekliği esas almış ve realist bir politika izlemiştir. Aynı zamanda barışı koruma esaslı olduğu için idealist bir anlayışta benimsendiği söylenebilir. Devletlere barışçıl yollarla yaklaşmış ve siyasi ilişki kurma girişiminde bulunulmuştur (Güven, 2012). 1932 yılında Türkiye, Milletler Cemiyetine girerek uluslararası işbirliğine katılmıştır. Bu, Batılı ülkelere yaklaşma yönünde önemli bir adım olmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının etkisi Türkiye'de hissedilmeye başlanmıştır.

Bu dönem, iki savaş arası barış dönemi değil, ikinci bir savaş için tohum ekilen dönemdir. Böyle bir dönemde Türkiye yayılmacı politikalar izleyen ülkelerin arasında yer almamış ve barıştırmacı politikalar güderek uluslararası barışı destekleyen ülkelerin yanında yer almıştır. Bu olumlu tavırları sayesinde bunalım içinde bulunan Avrupa ülkelerinin aksine istikrarlı bir çizgi içindeydi. Bu durum 2008 yılında yaşanan ekonomik krizi anımsatıyor. Özellikle ABD ve Avrupa ülkelerini etkileyen kriz ülkemizi teğet geçmiştir. Yunanistan, İspanya, İtalya gibi birçok güçlü ekonominin batma noktasına geldiği böyle bir ortamda Türkiye, krizi bunu küçük sarsıntılarla atlattır.

3.2.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1920-1938)

Atatürk Dönemini, Türkiye tarihinin en parlak dönemi olarak görürüm. Bu sadece maddi güçle ölçülecek bir durum değildir. Yapılan reform ve yenilikler dönemin konjonktürünü düşününce olağanüstüdür. Modernleşme alanında atılan adımların yanında eğitim, sanayi ve politikada da ilerleme kaydedilmiştir. Kılık-kıyafetin değiştirilmesi, Latin alfabesine geçilip eğitim sisteminin yenilenmesi, saltanatın kaldırılıp cumhuriyetin tesis edilmesi, kurulan birçok fabrika, vb. Üstelik tüm bunlar çözülecek pek çok uluslararası sorunla uğraşırken gerçekleşmiştir. Günümüzle kıyaslanamayacak derecede umut verici bir dönem olmuştur. Büyük bir imparatorluğun küllerinden doğmuş, savaşın getirdiği sorunlar yetmez gibi bu imparatorluğun problemleriyle de baş etmek zorunda kalmıştır. Aşağıda dış politikada karşılaşılan bu sorunlara değinilmiştir.

3.2.1.1. Türk-İngiliz İlişkileri

1923 yılında Ankara'nın başkent ilan edilmesi Fransa ve İngiltere'nin tepkisine sebep olmuştur. İngiltere İstanbul'un başkent olarak kalmasını istemiştir. Bu dönemde İngilizlerle en büyük problem Musul'un geleceği konusudur. 1924'te yapılan Haliç Konferansı'nda sonuç alamayan İngiltere konuyu Milletlere Cemiyetine taşımıştır. Milletler Cemiyeti ise Brüksel Hattı adıyla geçici bir sınır çizmiştir. Türkiye karara tepki gösterse de, Şeyh Sait

İsyanı, Yunanistan'la mübadele sorunu, Ordu'nun güçlü olmaması ile İtalyanların Anadolu'ya yönelik istilacı söylemleri nedeniyle savaşı göze alamadı. 1926'da imzalanan Ankara antlaşmasıyla Musul'u Irak'a bıraktı. Türkiye Irak petrol gelirlerinin 25 yıl süreyle %10 unu alacaktır.

Şekil 3.1. Yakın Tarihte Musul



Kaynak:http://www.haber10.com/siyaset/musulda_sokaga_cikma_yasagi_ila_n_edildi-193830

Bu olaylardan sonra İtalya'nın Habeşistan'ı ve Arnavutluk'u; Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal ederek yayılmacı bir politika izlemesi İngiltere'yi Türkiye'ye yaklaştırmıştır. İngiltere Balkan Antantı, Sadabat Paktı ve Hatay sorununda Türkiye'ye yardımcı olmuştur (Yakut, 2013: 65-81).

3.2.1.2. Türk-Fransız İlişkileri

Türkiye içindeki Fransız okulları sorun haline gelmiştir. Fransa bu okullarda bağımsız davranmak istemektedir ancak Türkiye konuyu iç meseleye dönüştürüp direktince Fransız okulları yönetmeliği uygulamak zorunda kalmışlardır. 1926 yılında Bozkurt, Lotus adlı iki geminin tartışması sonucu Türkiye kaptanlarını tutuklamıştır. Fransa durumu Uluslararası Adalet Divanına götürmüştü ve Türkiye lehine sonuçlanmıştır.

Fransa'yla yaşanan bir başka sorun da Osmanlı borçlarıdır. Türkiye 1954 yılında borçların son taksidini ödeyip borçları bitirmiştir. 1930'lu yılların

sonlarında Fransızlarla en büyük sorunumuz *Hatay Sorunu* olmuştur. 1936 yılında Fransa, Hatay'da manda yönetimini kaldırmıştır. Hatay'ın Özerk yapısının bozulacağı düşüncesiyle Türkiye durumu Milletler Cemiyetine bildirmiştir. Oluşturulan *Sandler Raporu* sonrasında Tayfur Sökmen Cumhurbaşkanlığında, 1938 yılında Hatay özerkliğini kazanmış ve 1939 yılındaysa Türkiye'ye katılma kararı almıştır. İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikalarına karşı Fransa, Türkiye ile işbirliği içinde olmuş ve bu duruma ses çıkarmamıştır (Yakut, 2013: 68-85).

Şekil 3.2. Hatay Devleti'nin Meclisi (1938)



Kaynak:

http://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/turkiyeye_katilma_karari_burada_alindi

3.2.1.3. Türk-İtalyan İlişkileri

İtalya'da 1922 yılında Mussolini'nin iktidara gelmesi ile faşizmin benimsenmesi ve İtalya'nın Türkiye'nin bazı bölgelerini de kapsayan Roma İmparatorluğu'nu ihya etmek istemesi, Türkiye'de sorun olmuştur. 1934 yılında Mussolini Anadolu topraklarını genişleme alanı olarak ilan etmiş, 12 adayı silahlandırmış ve Habeşistan ile Arnavutluk'u işgal etmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Milletler Cemiyetinin İtalya'ya yaptığı ambargoya katılmış, Habeşistan'a yardım etmiş ve İngiltere ile Fransa'ya yakınlaşmıştır (a.g.e. 69-80). İlişkiler uzun bir süre gergin kalmıştır.

3.2.1.4. Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Mustafa Kemal önderliğindeki kurtuluş savaşında yenilgiye uğrattığımız Yunanlılar bağımsızlıklarından itibaren Osmanlı için sorun teşkil etmiştir. İtilaf Devletlerinin desteğini alarak Megali İdeayı gerçekleştirmeye çalışmış ve bu amaçla Anadolu topraklarına saldırmıştır. Yunan tarihçi ve devlet adamı Panayotis Pipinellis, Yunan emperyalizminin amacı olan bu düşüncüyü (Büyük İdeal) şöyle tanımlar: “...Yunan varlığının anlamı, Yunanistan’ı tüm Yunan ırkını bir sınır içinde toplayacak, birleşik ve ulusal bir devletin çekirdeği haline gelmeye zorluyordu... Herkes kendisini Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırma hayaline kaptırmıştı...”(Bolat, 2006: 52-53)

Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında patrikhane ve mübadele sorunları en önemli problemlerdi. Patrikhane sorunu 1925 yılında çözülmüştür. Fakat nüfus mübadelesi iki ülke arasında uzun yıllar problem olmuş ve çözümünde dahi binlerce insanın hayatı değişmiştir. İnsanlar yerlerinden edilmiş ve malını mülkünü kaybetmiştir. Asıl üzücü nokta ise yüzyıllarca balkan topraklarında inşa edilen bir kültürün bir anda yok edilmesidir.

Şekil 3.3. Nüfus Mübadelesi (1930)



Kaynak: <http://blog.milliyet.com.tr/balkan-savasi-nin-100yili--balkan-da-turk-soykirimi-ve-gocu/Blog/?BlogNo=384854>

1930'da “Tarafsızlık Antlaşması” imzalanmıştır. 1933'te Bulgaristan'ın yayımlacı politikalarına karşı Türkiye ile Yunanistan arasında “Samimi Anlaşma Belgesi” imzalanmıştır. Hemen ertesesi yıl balkan antantında iki ülke bölgesel bir işbirliği oluşturmuştur (Yakut, 2013: 70-86).

3.2.1.5. Türkiye'nin Diğer Ülkelerle İlişkileri

Rusya ile Kurtuluş Savaşından itibaren küçük sorunlar yaşansa da 1925 yılında *Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması* ilişkilerin düzelmesini sağlamıştır. 1930'larda Türkiye'nin, İngiltere ve Fransa ile yakın ilişkiler içinde olması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Özellikle Montrö Boğazlar Sözleşmesinde Sovyetler Birliğinin tezlerini kabul ettirememesi, ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur (a.g.e. 74-85).

ABD ile ilişkilerimizde Ermenilerin rahatsız olmasından dolayı Lozan reddedilmiş, 1927'ye kadar ilişkiler gergin kalmış, 1928'de Briand-Kellog Paktı'nın imzalanmasıyla olaylar normalleşmiştir. 1930'larda Afyon ekimi ve kaçakçılığı sorun olmuş, fakat bu da kısa sürede çözüme kavuşmuştur. Almanya ile ilişkiler başlarda olumlu devam etse de, Hitler'in iktidara gelmesinden sonra iş birliği yok olmuştur. Almanya'nın revizyonist politikaları Türkiye'nin İngiltere'ye yakınlaşmasına ve Almanya ile ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştur. İran ilişkileri de Sünni-Şii çatışması ve Kürt aşiretlerinin etkilerinden dolayı güvensizlik üzerine kurulmuştur. Şah Rıza'nın iktidara gelmesiyle 1926'da *Türkiye-İran Dostluk Antlaşması* imzalanmış ve sonraki yıllarda iki ülke birbirini desteklemiştir (Sarınay, 2013). Bu dönemde Türkiye, Ortadoğu'ya da yatırım yapmıştır. Müslüman ülkelerin desteğini yanına çekmiş Afganistan, Suriye gibi ülkelerle iş birliği yapmıştır.

3.2.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi

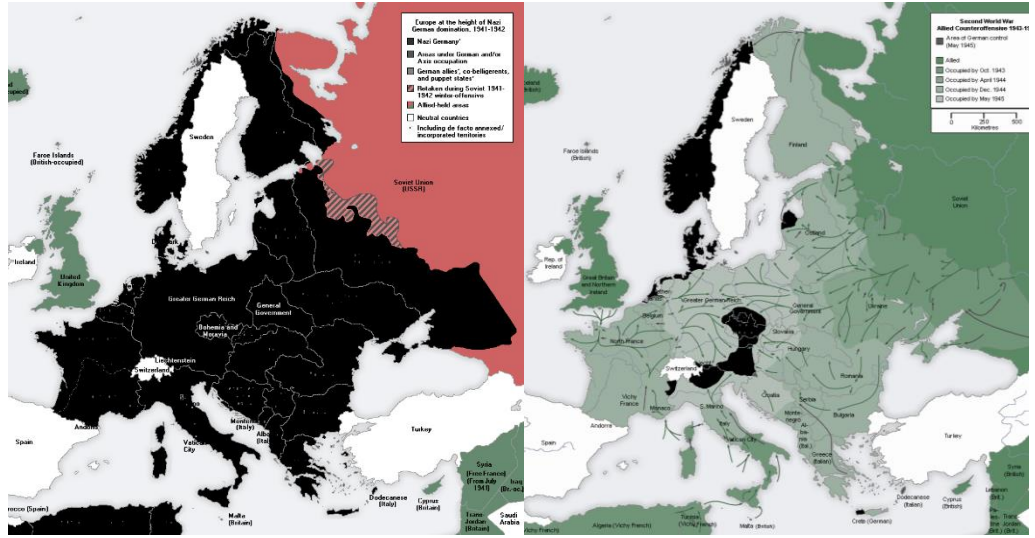
Bunun hakkında okuduklarım ve izlediklerim savaşın ne kadar yıkıcı ve ölümcül bir olduğunu göstermiştir. Birazdan sebepleri ve süreci hakkında bahsedeceğiz ama ben en son söyleyeceğimi en başta söylemek istiyorum.

1945'teki manzaraya baktığımızda paramparça olmuş bir Almanya, atom bombalarıyla yerle bir olmuş bir Japonya ve genel manada milyonlarca vatandaşını ve ekonomik üstünlüğünü kaybetmiş bir Avrupa görüyoruz. Ancak şimdiki duruma baktığımızda tüm bu ülkeler kendini toparlamış ve dünyanın en büyük ekonomileri haline gelmiştir. Her biri, birer teknoloji ve finans devi haline gelen bu ülkeler, hatalarından ders çıkarabilen kültüre sahiptir. Dünya muvazenesinde gerilerde kalan Türkiye'nin ihtişamlı imparatorluk yıllarını ihya ederek bu ülkelerle yarışır hale gelmesini umut ediyorum.

3.2.2.1. Savaşın Nedenleri, Süreci ve Sonuçları

1938 yılında Almanya hızla silahlanmış, Versay Anlaşmasını yırtmış, Milletler Cemiyetinden çekilmiş ve Almanların yaşadığı bölgeleri kendisine bağlamıştır. Diğer tarafta Büyük Roma İdealiyle güç isteyen İtalya ve pasifikte etkili olmaya çalışan Japonya'yı dahil ederek bir ittifak oluşturmuştur. İngiltere ve Fransa karşısındaki üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Hitler *Bir Millet Bir Devlet* politikası ile hareket etmiştir (Sarıncı, 2013). 1939 yılında *Alman Sovyet Saldırmazlık Paktı* ile iki ülke Polonya'yı paylaşmış ve işgal etmiştir. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Sovyetler daha sonra Letonya, Estonya'yı; Almanlar: Norveç, Danimarka, Belçika Hollanda ve Fransa'yı da işgal etti. İtalya, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etti. İngiltere hariç tüm cephelerde başarılı olan Almanya'nın yeni rakibi Sovyetler Birliği olmuştur. İtalyanlar, Yugoslavya ve Yunanistan'a saldırmıştır. İngilizler karşı atak geliştirerek Habeşistan'ı işgal etmiştir. Fransızlar da Suriye ve Lübnan'ı ele geçirmiştir. 1941 yılına gelindiğinde Almanya, Sovyetler Birliği'ne saldırmış ve aralarındaki savaş ikinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Almanlar Stalingrad'daki sıkı direnişten sonra geri çekilmiş ve Sovyetler saldırıya geçmiştir (Erdoğan, 2013: 105-106).

Şekil 3.4. 1941’de ve 1945’te Almanya’nın Egemenliği Altındaki Topraklar



Kaynak: www.donanimhaber.com

Şekil 3.4.’te ilk haritada Almanya’nın genişlediği sınırlar siyah ile gösterilmiş, ikinci haritada ise savaştan sonra gerilediği sınırlar gösterilmiştir. Bunun ardında Almanya ikiye bölünmüştür. Diğer tarafta Japonya, Pasifik deki etki alanını genişletmek amacıyla ABD’nin pasifik donanması merkezi üssü olan Pearl Harbour’a 1941’de hava baskını düzenlemiştir. Böylece ABD savaşa dahil edilmiştir. 1945 yılına kadar Mussolini devrilmiş, Almanlar geri püskürtülmüş, Fransa işgalden kurtarılmış, Hitler intihar ederek Almanya teslim olmuştur (a.g.e. 106-107). ABD Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atom bombası atıp da Japonya'nın teslim olmasıyla savaş sona ermiştir.

3.2.2.2. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye

2. Dünya Savaşı ülkemizin geçtiği en zorlu sınavlardan biridir. Türkiye diplomatik başarıları sayesinde bu kötü dönemden bile başarıyla çıkabilmiştir. Savaşın başlaması ile birlikte hem müttefiklerin hem de Türkiye’nin politikası stratejik önlemlere göre şekillenmiştir. Türkiye bu süreçte çok yönlü bir diplomasi yürütmüştür. İstikrar, denge ve tarafsızlık kavramlarını benimseyerek savaşın dışında kalabilmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda edindiği tecrübeler sayesinde, ikinci Dünya Savaşı’nda savaşa girmekten uzak durabilmiş ve savaş yıllarında Avrupa güçleriyle ilişkilerini devam ettirebilmiştir. Böyle bir

dönemde savaşın dışında kalabilmek başarılı bir politika izlediğinin kanıtıdır (Güven,2012). Türkiye savaşa girmek için baskı görmüştür. 1939 yılında İngiltere, Fransa ve Türkiye *Üçlü İttifak* kurarak birbirlerine karşı savaşmayacağını garantilemiş ve savaş halinde birbirlerine yardım edeceği taahhüdünde bulunmuştur. Savaş boyunca bu ittifaka dayanılarak denge politikası izlenmiştir. Sovyetler Birliğiyle savaşa girmekten, savaş boyunca kaçınmıştır. Bu ittifaka rağmen Türkiye savaşın dışında kalmış ve tek amacı toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını korumak olmuştur (Sarınay, 2013). Aynı dönemde Almanya ve Sovyetler Birliği de Türkiye'nin savaşa girmesi için yoğun çaba harcamıştır. Almanların ve Sovyetlerin işgal tehdidine karşı Türkiye ikisiyle de ayrı ayrı saldırmazlık paktları imzalamıştır. Her ne kadar tarafsız kalmaya çalışsa da hem müttefikler hem Mihver Devletler tarafından savaşa sokulmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Casablanca Konferansı
- Adana Konferansı (İnönü Churchill Görüşmeleri)
- Washington Konferansı
- Quebec Konferansı
- Moskova Konferansı
- 1.Kahire Konferansı (Eden-Menemencioğlu Görüşmesi)
- Tahran Konferansı
- İkinci Kahire Konferansı
- Almanya İle İlişkilerin Kesilmesi
- Churchill-Stalin Görüşmesi Ve Yüzdeler Anlaşması
- Yalta Konferansı (Erdoğan, 2013: 107-119).

3.2.3. Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile uluslararası sistem topyekûn değişmiştir. Savaş sonunda ortaya çıkan ABD ve Rusya gibi iki süper güç ve bunların etrafında kümelenen ülkelerle birlikte doğu ve batı olmak üzere iki farklı blok oluşturmuştur. Bu iki blok yaklaşık 45 yıl Soğuk Savaş sekinde

mücadele etmiştir. Bu köklü değişim Türkiye'yi de etkilemiş ve yeni sorunlarla baş başa bırakmıştır. Özellikle güç boşluğundan faydalanarak güçlenen Sovyetler Birliği, Türkiye'ye baskı yapmıştır (Güven, 2012). Bundan dolayı Türkiye, SSCB aleyhinde politikalar geliştirerek Batının yanında yer almıştır. Zaten tarih boyunca Rusya ile olan ilişkilerimiz sürekli inişli çıkışlı olmuş, ortak çıkar durumu dışında mesafeli davranmıştır.

Sovyetler Birliği tehdidine karşı ABD, Truman Doktrini ve Marshall planı çerçevesinde ülkemizi desteklemiştir. Yine bu amaçla ABD önderliğinde *Kuzey Atlantik İttifakı* (NATO) kurulmuştur. Engellere rağmen Türkiye 1949'da bu ittifaka aday olmuştur. Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle ülkenin batıya yönelik politikaları daha da artmış ve 1950 Kore Savaşı'na asker göndermiştir. Bu durum ABD'nin NATO'ya üyeliğimiz konusunda olumlu bir tavır almasına sebep olmuştur. 1952 yılında Türkiye NATO'ya alınmıştır (Sarıнай, 2013). Atatürk Döneminden beri Avrupa yanlısı politikalar güden ülkemizin NATO'ya girmesi, onu amacına biraz daha yaklaştırmıştır.

Türkiye ile Amerika arasında yaşanan işbirliğinin bir benzeri ise aynı dönemde Sovyetler Birliği ile Suriye arasında yaşanmaktadır. Amerika ile Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu konusunda kesişen politikaları, işbirliği içerisinde buldukları Türkiye ile Suriye'yi savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye ile Suriye arasında bir sınır güvenliği sorunu gibi görünen anlaşmazlık aslında Amerika ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan ve Ortadoğu'ya hâkim olmayı amaçlayan mücadelenin bölge ülkelerinde yarattığı bir etkiydi. Konu Birleşmiş Milletler gündemine taşınmış, uluslararası ortamda hararetli görüşmeler yapılmış ve büyük fikir ayrılıkları doğmuştur. Ancak görüşmeler sonucunda problem Soğuk Savaşın bir uzantısı olmaktan çıkarak Türkiye ile Suriye arasındaki bir düzeye indirgenmiş ve iki ülke arasında yapılan görüşmeler neticesinde çözümlenmiştir (Alıntılayan, Küçükvatan, 2011: 73). Fakat yaşananlar gerek Türkiye'nin, gerekse Suriye'nin bölgedeki ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Türkiye'nin AB'ne üyeliği yüzünden uzun yıllar Batı bağımlılığı artmış ve ABD ile arasında birçok ikili anlaşma imzalanmıştır. Kıbrıs Harekâtında AB'nin tavrı ve Johnson Mektubu yüzünden ABD ile aramızdaki yakınlığın

bozulmasına sebep olmuştur. Öyle ki ABD Türkiye'ye silah ambargosu uygulamış ve ilişkilerin daha da gerilmesine sebep olmuştur. 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ın işgali, Humeyni'nin devrimle iktidara gelmesi ve Irak-İran Savaşları Türkiye'nin ABD'deki önemini bir kez daha arttırmış ve özellikle Turgut Özal döneminde ilişkiler tekrar düzelmiştir. Avrupa Birliği açısından baktığımızda Soğuk Savaş döneminde AB'ne yakın olduğumuzu görmekteyiz. 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması, siyasi ve iktisadi ilişkilerin geliştirilmesini ve tam üyelik için altyapının hazırlanmasını sağlamıştır. 1970'lerde Türkiye'de gerçekleşen ekonomik ve siyasi gelişmeler ışığında 1987'de AB'ne tam başvurusundan olumsuz yanıt alınmıştır (Sarınay, 2013). Bu olaylardan sonra batıya olan bağımlılığı ve Türkiye Sovyetler Birliği ve üçüncü dünya ülkeleri ile iyi ilişkiler içinde olmaya başlamıştır. Bu açıdan Rusya'yı Batı'ya karşı bir koz olarak kullanmıştır.

1967'de Arap-İsrail savaşında Arapların yanında yer alarak olumlu bir adım atmıştır. Sovyetler Birliği'nin Araplarla işbirliği içinde olması, Türkiye'nin Araplarla politika yapmasını zorlaştırmıştır. Yunanistan ile ilişkilerine baktığımızda ise onun, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin en çok mücadele ettiği ülke olduğunu görebiliriz. 1947 Paris Antlaşması ile 12 adayı ele geçiren, 1950'lerde Enosis (Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması) amacıyla Kıbrıs'a yönelen Yunanistan dengelerin bozulmasına sebep olmuştur. Yunanistan bu yayılcı politikayı batı bağlantısını kullanarak izlemiştir. Özellikle Kıbrıs konusunda yaşanan sorunlardan dolayı Türkiye, adadaki Türklerin can ve mal güvenliklerini korumak amacıyla bir harekât düzenlemiştir. Bu, uluslararası tepkilere sebep olmuştur (a.g.e.). Özellikle 1981 yılında Yunanistan'ın Avrupa Birliğine üye olması onun elini güçlendirmiş ve uluslararası camiada Türkiye'nin tecrit edinmesi, baskı altında bırakılması ve zayıflatılması için elinden geleni yapmıştır. Günümüzde Yunanlılarla aramız iyi olsa da gelecekte neler yaşanacağını bilemeyiz. Çünkü kadim bir düşmanlık söz konusudur. Tabii ki devletler duygusal davranmazlar ancak geçmişten ders almalıdırlar.

3.2.4. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası

1989 yılında Sovyetler Birliği'nde yaşanan değişimler ve 1991'de bu Birliğin dağılması, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da yaşanan değişimler uluslararası sistemin değişmesine sebep olmuştur. Sosyalist Rejimler hızla çökmüş, Yugoslavya ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birçok devlet bağımsızlığını kazanmış ve demokratikleşme yolunda ciddi adımlar atılmıştır. Böylece yaklaşık 45 yıldır süren Doğu-Batı cepheleri savaşı sona ermiş ve tek kutuplu *Yeni Dünya Düzeni* gelmiştir. Globalleşme veya küreselleşme olarak adlandırılan bu dönemde özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü öne çıkmıştır. Kantarcı (2012) bu dönemdeki ABD-SSCB ilişkilerini şöyle özetlemektedir:

“SSCB'nin parçalanmasından sonra uluslararası sistemde yerini alan Rusya Federasyonu (RF), 1991-2000 yılları Gorbaçov'un başlattığı Glasnost (açıklık, şeffaflık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma, yeniden inşa) politikaları doğrultusunda gerek liberal demokratik siyasi yapıya geçiş, gerekse serbest piyasa ekonomisi sistemine entegre olma yolunda hızlı bir reform sürecine girmiştir...RF'nin iç politikaya odaklanması sonucu dış politikada etken bir aktör olamaması, 1990-2000 arası dönemde ABD'nin dünya jeopolitiğindeki hareket serbestisini fazlasıyla arttırmış ve tek kalan süper güç olarak ABD'yi küresel bir imparatorluk olma amacına yöneltmiştir.” (s, 61)

ABD'nin tek süper güç olduğu *Yeni Dünya Düzeni* oluşturma çabaları bir yana, dünyada yeni güç merkezleri ortaya çıkmıştır. İki Almanya'nın birleşmesinde ortaya çıkan güçlü bir Almanya'nın içinde bulunduğu Avrupa Birliği, Japonya liderliğindeki Asya Pasifik Bölgesi, hızla büyüyen ekonomisi ve askeri gücü ile Çin yeni güç merkezleri haline gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında dünya yeniden yapılanmakta ve aslında bu sistem Yeni Dünya Düzeni değil de, Yeni Dünya Düzensizliği olarak adlandırılmaktadır (Sarıay, 2013).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ABD kibirlenmiştir. Kendisini dünyanın hâkimi konumunda algılamış ve istediğini yapacağını düşünmüştür. Bu sebeple Afganistan ve Irak müdahalelerini gerçekleştirmiş ve yanılmıştır. Yapılan onca zarardan sonra kendi askerlerini bu bölgelerden çekmek zorunda kalmış ve hayal ettiği kazancı elde edememiştir.

Yıllardır Sovyet tehdidine karşı Batının yanında yer alarak politika üreten Türkiye'nin tavrı bu dönemde değişmiştir. Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin bölgedeki ağırlığı artmış ancak önemi azalmıştır. SSCB yıkılınca, Türkiye etrafındaki küçük ülkelerle baş başa kalmış, komünizmin yıkılmasıyla ülkemizin batıdaki önemi azalmıştır. Ortadoğu Balkanlar ve Kafkaslar ile çizilen *istikrarsızlık üçgeni* içinde sıkışmış ve Türkiye bu üçgene taraf olmak durumunda kalmıştır. Soğuk Savaş sonrası süreçte Ermeni Sorunu ve iç sorunlar ülkenin uğraştığı temel problemler haline gelmiştir (Güven, 2012). Bununla birlikte bağımsız Kürdistan kurma hayalindeki olan PKK'nın saldırıları Türkiye'nin ciddi güvenlik tehditleri altında olduğunu göstermektedir. Suriye ve Yunanistan'ın PKK terör örgütüne destek vermesi Türkiye'nin bu ülkelerle olan ilişkilerinin gerginleşmesine sebep olmuştur. 1999 Depremi sonrası Türkiye ile Yunanistan arasında yardımlaşma ve işbirliği ön plana çıkmıştır.

Sovyetler Birliğinin küllerinden doğan Rusya, artık Batı için bir tehdit oluşturmamakta ve dünya liderliği için oynamamaktadır. Yakın Çevre Politikaları bağlamında bölgesel güç olma çabaları Rusya'nın Türkiye için de bir tehdit olmaya başladığını göstermektedir. Sovyetler Birliği tehlikesine karşı oluşturulan NATO, Sovyetlerin dağılmasıyla önemini kaybetmiştir. Ancak yeni tehdidin İslam ülkelerinden geleceğinin belirtilmesi üzerine NATO, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini yeni tehdit alanları olarak görmüş ve köklü strateji değişikliğine gitmiştir (Sarıncı, 2013). Soğuk Savaşta kilit rolde bulunan Türkiye savaş sonrasında ABD'nin Ortadoğu politikasında da önemli bir noktada olmaya devam etmiştir. 1990'ların başında Türkiye ABD merkezli dış politika yürütmüş ve bölgesel güç olma politikasını sürdürmüştür (Akçiçek 2013: 16-18)

Maastricht Antlaşmasından sonra yeni bir genişleme sürecine giren Avrupa Birliği birçok Doğu Avrupa ülkesinin adaylık sürecini başlatmıştır. Buna rağmen özellikle 1997 Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği zirvesinde Türkiye'nin üye olamayacağını ve gelecekte dahi üyeliği kabul edilmeyeceği konuşulmuştur. Türk siyasetinde ve kamuoyunda büyük hayal kırıklığına sebep olan bu olay ülkemizin yeni arayışlara girmesi gerektiği yönünde fikirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türk kamuoyunda sırf dini ve kültürel farklılıklardan dolayı Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabul edilmediği görüşü

yaygınlaşmıştır. Ancak bu durum 1999 Helsinki zirvesinde değişmiş ve Türkiye'nin adaylığı tescillenmiştir (Sarınay, 2013).

Türkiye, Ermeni-Azeri tartışmasında, Körfez bölgesindeki gelişmelerde, Suriye ile yaşanan problemlerde ve Kıbrıs ile Balkanlar'daki sorunlarda önemli rol almıştır. Bu dönemde komünizm tehlikesinin ortadan kalkması, ülkemiz açısından en önemli konuların terör, ayrılıkçılık ve güvenlik problemleri olmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Suriye ve Irak'ın teröre destek vermesinden dolayı bu ülkeler, güvenlik tehdidi olarak görülmüştür. Öte yandan Yunanistan ile Kıbrıs ve Ege sorunlarında çözüm bulunamamıştır (Akçiçek 2013: 18-19). Sovyetler Birliği'nin ardından özgürlüğüne kavuşan Türki cumhuriyetlerle yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmamız ABD tarafından desteklenmiş ve bu yönde politikalar geliştirmeye çalışmıştır.

Şekil 3.5. Türk Dünyası Haritası



Kaynak: www.artvin.edu.tr

Şekil 3.5.'te Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk devletlerini görmekteyiz. Türkiye daha ilk günlerden çoğunu tanımış ve onlarla siyasi, kültürel ve ekonomik işbirlikleri kurmuştur. Bu durum bölgede hızla büyüyen Rusya ve İran etkisine karşı Türkiye'ye bir avantaj olarak dönmüştür. Kültürel tarihi yakınlığı ve jeopolitik konumu sayesinde Türkiye Balkanlar'da da başarılı girişimlerde bulunmuştur. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan balkan ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Özellikle Bosna Hersek, Makedonya, Arnavutluk Bulgaristan ve

Romanya gibi ülkelerle işbirlikleri yapabilmiştir (Sarınay, 2013). Bütün bu gelişmeler Soğuk Savaş boyunca taraf olan Türkiye'nin, bu savaştan sonra kendi dış politikasını üretebildiğini ve seçeneksiz olmadığını göstermiştir. Buralarda özellikle 1990'lı yıllarda açılan Türk okulları, yapılan ticaret ve kültür anlaşmaları Orta Asya'yla iletişimimizi arttırmıştır. Benim de takdir ettiğim bu girişimler yeterli seviyede olmadığı, sivil toplum örgütleri seviyesinde kaldığı için bu ülkeler tekrar Rus etkisi altına girmiştir.

3.2.5. Son Dönem Türk dış Politikası ve Komşularla Yaşanan Sorunlar

Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi, 2002 yılında %34 oy alarak tek başına iktidar olmuştur. İktidara gelmesiyle 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin yeni güvenlik ve dış politikasının Ortadoğu'da oluşturduğu gerilim ve AB politikaları dış politikanın temelleri olmuştur. 2003 yılında ABD Afganistan'dan sonra Irak'a saldırmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin de yanında yer almasını istemiş ancak hazırlanan tezkere TBMM'nde reddedilmiştir. Bunun üzerine Amerika'yla ilişkiler en alt seviyeye indirilmiş fakat *Büyük Ortadoğu Projesi* ile Türkiye'nin önemi tekrar artmış ve ilişkileri normalleşmiştir. 2009 yılında ABD ile ilişkilerimizde *Model Ortaklık* kavramı kullanılmıştır (Bağcı-Güler, 2013: 172-175). Buna göre İran, Irak, İsrail, Filistin, Suriye ve Afganistan konularında ortak hareket edilecektir.

Bu dönemde ülkenin temel hedefi Avrupa Birliği üyeliği olmuş ve dış politika buna göre şekillenmiştir. Avrupa Birliği ile 2005 *Lüksemburg Hükümetler Arası Konferansı*'nda Türkiye tartışılmış ve müzakerelerin başlamasına karar verilmiştir. İlk açılan *Bilim ve Araştırma Faslı* olmuştur. Almanya ve Fransa, Türkiye'nin AB üyeliğine itiraz etmişlerdir. Sebep olarak da, dinsel-kültürel farklılıklar, yoksul ve kalabalık bir ülke olması sebebiyle AB'ni zarara uğratacağı düşüncesi... (a.g.e. 176-179). Bu sebeple süreç yavaş işlemiş bazen de durma noktasına gelmiştir. Angela Merkel, Türkiye'nin sadece imtiyazlı ortaklık ilişkisinde kalıp AB üyeliğine dâhil edilmemesini savunmuştur. Buna rağmen ülkemizin en büyük ticaret ortağı olmuştur.

Yıllarca çabaladığımız AB üyesi olma umudu dönemsel değişimler göstermektedir. Olumlu adımlar atılmış olsa da bunlar kesin sonuç getirmemiştir. Benim düşünceme göre ülkemizin AB üyesi olması zor bir ihtimaldir. İdealist bir yaklaşımla bakacak olursak, yukarıda da bahsettiğim gibi, Birlik, Hristiyan devletlerden oluşmaktadır. Müslüman bir ülkenin aralarında olmasını halk da kabul etmez hükümetler de. Özellikle İslamifobinin Avrupa’da bu kadar yaygınlaşıp benimsendiği bir dönemde... Özellikle IŞİD, el-Kaide, Hizbullah gibi radikal İslamcı grupların buralarda yaptığı eylem ve katliamlar devam ederken...

Realist bir yaklaşımla bakacak olursak; Türkiye ekonomik gelişmişlik açısından Avrupa’nın oldukça gerisindedir. Yüksek işsizlik oranı göz önüne alındığında ülkemizin AB’ye katılması, birliğe ağır bir yük olacaktır. Schengen Vizesinin sağladığı kolaylıkla Türk vatandaşlar Avrupa’da rahatça hareket edebilecek ve bölgenin olası iş imkânlarını elde ederek ülkelerin kendi vatandaşlarının işsiz kalmasına sebep olacaktır. Kaldı ki yargı bağımsızlığı, medya ve basın özgürlüğü, insan hakları, kadına şiddet gibi alanlarda umut vermeyen ülkemizin birliğe kabul edilmesi için ciddi bir sebep de yoktur. Zaten son yıllarda, Dış Politikanın Avrupa Birliği’nden ibaret olmadığını düşünen Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı, ilk yıllarında Rusya ile işbirliği yapmıştır. Avrupa Birliğinden uzaklaşan Türkiye, dünyaya açılmaya çalışmıştır. Dış politikada Özerk hale gelmek için çaba harcanmıştır.

Bu doğrultuda Ak Parti’nin vizyonunu şu şekilde ifade edebiliriz:

- Ülke içi demokrasi ve güvenlik dengesi oluşturmak
- Aktif bir dış politika üretmek
- Komşuları ile sıfır sorun
- Rusya ABD ve AB’ye gibi küresel güçler arasında denge oluşturmak
- Uluslararası örgütlere daha etkin ve etkili kullanmak
- Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkaslar gibi bölgelerde olumlu ilişkiler geliştirmek (Erdoğan, 2013:243-247).

Yunanistan ile Kara Suları, Egedeki Kıta Sahaneliği, Uçuş Bildirim Bölgesi, Fır Hattı (Hava Sahası), Ege Adalarının Yunanistan Tarafından

Silahlandırılması, Batı Trakya'daki Türk Azınlığı ve Kayalıkların Belirsiz Durumu gibi sorunların çözülememiş olmasına rağmen ilişkiler normal seviyede ilerlemiştir (Aydınlı-Erdoğan, 2013: 201-207). Yunanistan ile bir başka önemli konuda Kıbrıs sorunudur. 1997 Lüksemburg Görüşmelerinde çözülemeyen bu sorun Kofi Annan'ın getirdiği 'Annan Planı' olarak bilinen ve *Birleşik Kıbrıs Devleti* oluşturmayı hedefleyen bir plandır (Bağcı-Güler, 2013: 181-182). Başta olumlu karşılansa da sonradan kabul edilmemiştir.

2007 sonrası dönemde TDP dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun geliştirdiği vizyonla yürütülmüştür. Stratejik derinlik, yumuşak güç, proaktif diplomasi, uluslararası düzeyde aktif katılım, vizyon odaklılık, barış havzası, komşularla sıfır sorun, tarihsel miras, düzen kurucu aktör, merkezi barış havzası, gibi kavramlarla dış politika yeniden yorumlanmış ve çok boyutluluk kazanmıştır. Özellikle stratejik derinlik bu dönemde en öne çıkan kavramlardan biri olmuştur (Erdoğan, 2013:247-252).

Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının Rusya ile işbirliği, bir ortaklıklar çerçevesinde olumlu ilerlemekteydi. Bu doğrultuda vizelerin kaldırılması dâhil birçok antlaşma imzalanmıştır. Ancak son dönemde yaşanan uçak düşürme krizinden dolayı Rusya'yla ilişkiler sıfır seviyesine indirilmiştir. Avrupa Birliğinden kısmen uzaklaşmış olan Türkiye, enerjisini Ortadoğu'daki ilişkilere harcamıştır. Fakat Arap Baharı'nın etkisiyle çoğu Ortadoğu ülkesi ile ilişkiler zarar görmüştür. Ülkemiz uluslararası arenada bir yalnızlık yaşamaktadır. Bu durum yöneticisinden esnafına, turizmciiden tüccarlara kadar toplumun her kesimini etkilemektedir. Turizme bağlı ekonominin olduğu illerimizde oteller zarar etmektedir. Tüccarlarımız ilişkilerin koptuğu ülkelere çekilmek zorunda kalmaktadır. Tüm bunlar ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Gelir gider dengesini sağlamak adına vatandaşa daha çok vergi yüklenmekte ve halkın refah seviyesi düşmektedir.

2000'li yıllarda İsrail ile çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Özellikle Türkiye'nin Hamas ile ilişkileri, İsrail'in Gazze saldırıları ve 2009'daki Davos Krizi sonrasında ilişkiler derin yara almıştır. 2010 yılında Mavi Marmara Operasyonu olarak bilinen olayda, Gazze'ye yardım götüren gemi İsrail askerlerinin saldırısına uğramış ve Türk siviller hayatını kaybetmiştir. Bu durum diplomatik krize sebep olmuştur (Aydınlı-Erdoğan, 2013: 205-217). Yakın

dönemde Irak'ın mezhepsel ve etnik olarak bölünmesinden sonra oluşan Özerk Kürt Yönetimi, Türkiye'nin endişelenmesine sebep olmuştur (Oğuzlu, 2012: 50). Gelecek yıllarda Kürklerin bağımsızlığını ilan etmesi ihtimali, Türkiye'nin toprak bütünlüğü açısından tehditir. Ayrıca Irak'ta ortaya çıkıp Suriye'de genişleyen IŞİD Türkiye açısından bir başka tehdit unsurudur.

3.3. Türkiye Suriye İlişkileri

Türkiye'nin en uzun sınırı olan Suriye ile kadim bir ortak tarih ve akrabalık bağımız vardır. Fakat ilişkilerimizde tarih boyunca inişler ve çıkışlar yaşanmıştır. Türkiye kurtuluş savaşındayken, aynı dönemde Fransa mandası olmamak adına Suriye mücadele veriyordu. İki devletin güçleri bu süreçte yardımlaşıyorlardı. Türkiye bağımsızlığını kazanırken Suriye, Fransız mandası olmaktan kurtulamadı (Al-Jazeera, 2014). 1946'ya kadar bu şekilde varlığını sürdürdü. Bu dönemde yaşanan en büyük sorun, önceki sayfalarda da değinilen, Hatay Sorunudur. 1938'de bağımsızlığını kazandıktan sonra 1939'da Türkiye'ye katılan Hatay, Suriye'nin kabullenemediği bir mesele haline dönüşmüştür. Uzun yıllar Şam Yönetimi Hatay'ı haritalarına dâhil etmiş ve bu, ilişkilere zarar vermiştir.

3.3.1. Hafız Esad döneminde İlişkiler

Hatay sorunu ile başlayan kötü ilişkiler, uzun seneler karşılıklı tehditlerden dolayı gergin seyretmiştir. Öyle ki, kimi zaman, savaş noktasına gelmiştir. Suriye 1980'li yıllarda çeşitli açılardan PKK terörünü desteklemiştir. Hem barınma, silah eğitimi alması ve kamp kurmasına izin verilmiş; hem de istihbarat gibi konularda yardım etmiştir. PKK lideri Abdullah Öcalan 1999 yılına kadar Şam'da kalmıştır.

1980'lerin sonunda Türkiye'nin Fırat ve Dicle üzerinde GAP kapsamında barajlar yapması, *Su Sorununun* ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kendisine yeterince su gelmediğini savunmuş ve bunu Arap Ligi'nde dile getirerek çeşitli kararlar çıkmasına sebep olmuştur. Ekim 1998 tarihinde Adana

Protokolü imzalanmış ve iki ülke arasındaki ilişkiler saygı ve iyi komşuluk temelinde başlamıştır (Keskin, 2013).

3.3.2. Beşar Esad döneminde ilişkiler

Beşar Esad, iktidara geldiği yıllarda ABD'nin baskısı, Irak ile yaşanan sorunlar ve İsrail tarafından kuşatılması Suriye'nin Türkiye ile yakınlaşma politikası üretmeye itmiştir. Özellikle Ahmet Necdet Sezer'in bir 2000 yılında Hafız Esad'ın cenazesine katılması ilişkilerin daha da iyi olmasını sağlamıştır. İlişkilerin asıl dönüm noktası 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi ve Ortadoğu merkezli dış politika yürütmesiyle yaşanmıştır. Türkiye'nin yürüttüğü Komşularla Sıfır Sorun politikasında Suriye'ye özel önem verilmiştir. Bu doğrultuda Beşar Esad'ın ülkemizi ziyaret etmesi tarihi bir adım olarak görülmüştür (Keskin, 2013). 2003 Irak Savaşı'nda Amerika'nın Türkiye topraklarını kullanmak istemesi ve Türkiye'nin bunu reddetmesi üzerine Irak Savaşına karşı olan Suriye'yle münasebetimizin daha da iyileşmesini sağlamıştır. Aradaki tüm sorunların çözülmesi adına iki taraf da olumlu adımlar atmıştır. Nitekim aynı yıl İslam Konferansı Örgütü'nün Malezya'da yapılan zirvesinde konuşan Esad yıllardır Türkiye ile yaşanan Hatay Sorunu hakkında şunları diyecektir:

“Konunun çözümü de mutlaka zamana ihtiyaç duymaktadır. Ancak bu, sorunun 'çözülemez' olduğu anlamına gelmez. Nitekim dikkat ederseniz, biz hiçbir zaman, oranın Suriye toprağı olduğunu ve bunun için Türkiye ile savaşağımızı söylemedik. Bana göre bu sorunun en doğru çözümü konuyu bu aşamada bir tarafa bırakmaktır. İkinci olarak, var olan ilişkilerimizi öyle iç içe hale getirmeliyiz ki, sorunun çözümüne doğru daha rahat adımlar atılabilsin. Üçüncü olarak, o düzeye yükseldiğinde, bu ilişkiler var olan sınırlardan çok daha güçlü olacaktır zaten. İşte o zaman bu sorun da çok daha kolay ve kendiliğinden çözülecektir. Ancak, bu sorunun çözümü sonuçta hükümetler arasında sağlanacaktır. Unutulmamalıdır ki, şimdi Suriye ve Türkiye arasında çok büyük bir karşılıklı güven sağlanmıştır; bize düşen bu güveni sürekli güçlendirmektir” (Ağırakça, Türkiye Suriye İlişkileri)

2005 yılından sonra iki ülkenin ilişkileri sınır illeri başta olmak üzere hepimizi heyecanlandırmıştır. Bir Hataylı olarak ben de olumlu etkisine şahit oldum. Yalnızca kimlikle sınırı geçme imkânımızın olması, oralarda rahat dolaşmamız, ekonomik ve kültürel etkileşimin artmasını sağlıyordu. Zaten ortak bir tarihe sahip olmamız kendi evimizde gibi hissetmemize sebep oluyordu. Bu dönemde iki ülke arasında ticaret başta olmak üzere; turizm, kültür, gümrük, ulaştırma, güvenlik ve tarım gibi birçok alanda projeler ve ortaklıklar hayata geçirilmiştir. 2007 yılında *Türkiye-Suriye Serbest Ticaret Antlaşması* yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl Dışişleri Bakanı Ali Babacan, Suriye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Ardından Esad'ın Türkiye'ye gelmesi ve ziyaret esnasında iki ülke arasında *İşbirliği Mutabakat Zaptı* imzalanması ilişkilerin daha da düzelmesini sağlamıştır.

İsrail'in 2008 Gazze Saldırısı, 2009 Davos Krizi ve 2010 Mavi Marmara Operasyonu sonrasında ortak düşmana karşı Türkiye de Suriye'ye yakınlaşmıştır. 2009 yılında vizeler kaldırılmıştır. 2010 yılında Asi Nehri üzerinde inşa edilmesi planlanan *Türkiye-Suriye Dostluk Barajı* önünde iki ülke başkanı dostluk ve kardeşlik mesajları vermiştir (Keskin, 2013). Şahsen bulunduğum mitingde halkın coşku ve heyecanına şahit oldum. Bu dostluğun asla bitmeyeceği düşüncesindeydik. Ancak birkaç ay sonra Arap Baharı'nın başlamasıyla Suriye ile ilişkiler gerilimli bir havaya girmiştir. Türk bürokratlar ve siyasiler Suriye'nin reforma ihtiyacı olduğunu hatırlatmış ve bu yönde tavsiyelerde bulunmuştur. İlişkilerin zirve yaptığı bir dönemden sonra Arap Baharında isyan dalgasının Suriye'ye sıçraması ve Ordu'nun sert tepki vermesi sonucu Ankara-Şam arası bozulmaya başlamıştır.

2011 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın: "*Suriye meselesi bizim iç meselemizdir.*" demesi üzerine Esad'ın, içişlerine karışılmaması gerektiğini bildirmesi durumun daha da kötüye gitmesine sebep olmuştur. Bu olaylardan sonra Türkiye Suriye arasındaki tüm ticaret anlaşmaları ve bütün politik ilişkiler askıya alınmıştır. Suriye devlet bankalarıyla ilişkiler kesilmiş, ekonomik ve ticari bağlantılar dondurulmuş ve Suriye Ordusuna silah tedariki durdurulmuştur. Aynı dönemde Türkiye'ye sığınmaya başlayan mültecilerin sayısı hızla artmaya başlamıştır. Türkiye muhalifleri desteklerken ÖSO'nun İstanbul'da ofis açmasına ve Hatay'da konuşlanmasına izin vermiştir (Al-Jazeera, 2014). Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti, Suriye krizini TDP'nin

vizyonunu ve misyonunu gösterme şansı olarak görmüştür. Türkiye bu süreçte, sahip olduğu bölgesel gücün sınırlarını ve bölgedeki devrim taleplerini etkileme potansiyelini test etmiştir. *Yeni Osmanlıcı* olarak nitelendirilen politikası ve Ortadoğu'da oyun kurucu ülke söylemlerinin getirdiği özgüvenle devrim güçlerine yaptığı askeri ve siyasi yardımlara rağmen başarıya ulaşamamıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 292).

Ak Parti iktidarı Arap Baharına kadar Komşularla Sıfır Sorun politikasını etkili bir şekilde yürütebilmiştir. Bu dönemi dış politikadaki *altın çağ* olarak niteleyebilirim. Bölgesel güç olmayı hedefleyen ülkemiz için ekonominin güçlü olması ön şarttır. Bu politika sayesinde bölge ülkeleriyle ticaret anlaşmaları imzalanması ekonomimizi olumlu etkilemiştir. Ülkenin büyümesi iç siyaseti de etkilemiş ve Ak Parti'nin oylarını arttırmasını sağlamıştır. Olumlu etkisini gören Parti, bölgesel ittifaklara daha çok yönelmiş ve uzun yıllar Suriye ile yaşadığı sorunları bir kenara bırakarak samimi ilişkiler kurmuştur. Fakat Arap Baharıyla birlikte başlayan Komşularla Sıfır Sorun Politikasından uzaklaşma eğilimi, Suriye krizi ile birlikte had safhaya ulaşmış ve bu politika iyice terk edilmeye başlanmıştır. Bu politika başlarda Türkiye'yi bölgesel güç olma yolunda olumlu etkilerken, son dönemlerde etkisini yitirmiştir

3.3.3. Arap Baharı Sonrası Değişen Suriye Politikası ve Yaşanan Krizlerle Yükselen Tansiyon

Savaşın başlamasından itibaren gerilimin hiç düşmediği Türkiye-Suriye İlişkilerinde, savaşın başlarında tansiyonu yükselten önemli sebepler arasında sınır ihlalleri ve Türkiye tarafına düşen mermiler yer almaktadır. Rejim Ordusu ve ÖSO arasında devam eden çatışmalar kimi zaman Türkiye sınırına doğru sıçramıştır. Türkiye'ye yakın köylerde gerçekleştirilen operasyonlarda birçok Türk vatandaşı ölmüş ya da yaralanmıştır. Bunun üzerine ordumuzun Suriye'ye ateş etmesi sonucu 34 Suriye askeri öldürülmüştür. Ankara bu süre zarfında muhalefeti desteklemiş ve Esad Rejimi ile Ankara arasında gerginliğe sebep olan birçok olay yaşanmıştır (Abuhasan, 2013: 83). 2016 yılına kadar yaşanan bazı olaylar şunlardır:

3.3.3.1. Suriye Uçağının İndirilmesi

11 Ekim 2012 tarihinde ABD'nin askeri kargo istihbaratıyla hareket eden Türk güçleri Rusya'dan Suriye'ye giden yolcu uçağını Ankara'nın Esenboğa Havalimanında indirmiştir. Rusya ve Suriye olaylara tepki gösterse de ABD ve Avrupa ülkeleri bu konuda Türkiye'yi desteklediklerini bildirmiştir.

3.3.3.2. Türk Uçağının Düşürülmesi

22 Haziran 2012 tarihinde Suriye'nin Türk savaş uçağını düşürmesi uluslararası kamuoyunda ve ülkemizde büyük tepkiler meydana getirmiştir. Silahsız tek başına ve tanıma sistemi açık halde Suriye tarafından sınır ihlalleri gerekçesiyle düşürülmüştür. Lazkiye'nin sekiz mil açığında düşen uçak deniz seviyesinin 1260 metre altında bulunmuş ve iki pilot Hasan Hüseyin Aksoy ile Gökhan Ertan'ın naaşları çıkarılmıştır. Bu olay Türkiye'nin muhalifleri desteklemesinin sonucu olarak yorumlanmış ve Esad Rejiminin Türkiye'yi bir sıcak savaşa sokma girişimi olarak yorumlanmıştır. Uluslararası kamuoyu olayda Rusya'nın eli olduğunu belirtse de, Türkiye soğukkanlılığını koruyarak sıcak savaşa girmemiştir. Bu yönde birçok gazete ve televizyon programının açıklamaları mevcuttur. Suriye devlet kanalının verdiği habere göre, bu olayda Rusların uçağı düşürmüş olabileceğini ancak NATO'nun Türkiye'nin Suriye müdahalesini istemediğinden bu olayı gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Birçok farklı iddiaya rağmen olayın gerçek sebebi anlaşılammış ve Türkiye diplomatik davranarak savaştan uzak kalmıştır (a.g.e).

3.3.3.3. Cilvegözü Sınır Kapısı Saldırısı

13 Şubat 2013 tarihinde Türkiye-Suriye sınırının Hatay bölgesinde yer alan Cilvegözü Sınır Kapısı'nda bombalı araç saldırısı gerçekleştirilmiş ve dört Türk vatandaşı dahil 14 kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmıştır. Haber kanalları bu olayın SUK heyetinin bölgeye gelmesinden az bir süre önce gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bölgenin Özgür Suriye Ordusuna ait olduğunu belirten Şam Hükümeti, bu olaydan ÖSO'nun sorumlu tutması gerektiğini ifade etmiştir. Muhalifler bu

suçlamayı reddederek olayın Şam Hükümeti tarafından yapıldığını iddia etmiştir. Bir ay sonra 8 kişi gözaltına alınmış ve bunların 5'i adliyeye sevk edilmiştir. İçlerinde Türk vatandaşının olması dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler'in açıklama yapmasını zorunlu kılmıştır. Güler, bu kişilerin Suriye istihbaratı ve ordusuyla bağlantılı olduklarını bildirmiştir (a.g.e. 85).

3.3.3.4. Reyhanlı'daki Patlamalar

İki ülke arasında yaşanan olayların en vehimi, Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde 11 Mayıs 2013 tarihinde meydana gelen patlamadır. Tahrip gücü yüksek patlayıcıların iki araca yüklenip kent meydanında patlatılması sonucu 50 kişi hayatını kaybetmiş onlarca kişi yaralanmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler bu konunun Suriye istihbaratı olan El-Muhaberatla bağlantılı olan gruplar tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.

İddiaya göre olay Türkiye ile Suriye arasında kriz meydana getirmek amacıyla İsrail tarafından gerçekleştirilmiştir. Rusya ve Çin karşısında çaresiz kalan ABD tarafından gerçekleştirildiği de Türk istihbaratı tarafından yapıldığı da ortaya atılan iddialar arasındadır (a.g.e. 86-87). Ancak olayı üstlenen olmamıştır.

3.3.3.5. Suriye Uçağının Düşürülmesi

23 Mart 2014 tarihinde Suriye'ye ait bir savaş uçağının Türk sınırını ihlal etmesi sonucu Hatay'ın Yayladağı ilçesi Keseb Kasabası yakınına düşürüldüğünü, Hatay Valisi Mehmet Celalettin Lekesiz bildirmiştir. Recep Tayyip Erdoğan olayla alakalı şu açıklamaları yapmıştır: “*Suriye uçağı saat 12:15 civarı sınırimızı ihlal etti. Uçaklarımız kalktı bu uçağı vurdu. Başta genelkurmay başkanım olmak üzere kuvvetlerimizi o şerefli pilotlarımızı ve hava kuvvetlerimizi tebrik ediyorum.*” Olayla alakalı Doğan Haber Ajansı, pilotun paraşütle atladığını fakat yerinin tespit edilemediğini söyledi.

Milliyet Gazetesi'nin haberine göre Türk askerlerinin uyarılarına rağmen uçak, Hatay Yayladağı'na bağlı Çamlıtepe Hudut Karakolu bölgesinin 1500 metre civarında bir hava sınırimızı ihlal etmiştir. Bu konuyla alakalı açıklama yapan Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz angajman kuralı gereğince Suriye uçağının uyarılıp düşürüldüğünü ifade etmiştir (2014).

3.4. Türk Dış Politikası Açısından Suriye Krizi

Suriye'de yaşanan süreçlerin Türkiye'ye olan bir başka etkisi de Esad Rejiminin çekildiği bölgelerde oluşan güç boşluğu ve bunun oluşturduğu problemlerdir. Devlet dışı grupların, dini ve etnik azınlıkların hâkimiyetine geçen Suriye toprakları yeni aktörler ve ülkemiz için yeni sorunların kaynağı haline gelmiştir. Değişken koşullarda ve kaygan zeminde Türkiye bütüncül politikalar üretmekte zorlanmış, değişen şartların etkisiyle yeni politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 292). Toplum olarak hepimizi etkileyen bu durum, dış politikada istikrarın yakalanmamasından dolayı güvensizliğe neden olmuştur.

3.4.1. Suriye Krizinin Türkiye'ye Siyasi Etkileri

Suriye'deki kriz bölgedeki ülkelerin sadece politikalarını etkileyen bir durum olmaktan çıkmış ayrıca Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eder olmuştur. Pek çok açıdan ülkemizi etkileyen krizi *Sandıklı ve Semin* şöyle özetlemiştir:

“Kriz; Türkiye'ye giriş yapan sığınmacılar, Esad Rejiminin PKK terör örgütüne sağladığı destek, Suriye'nin kuzeydoğusundaki ayrılıkçı eğilimler ve iki ülke arasındaki ticaretin sona ermesi nedeniyle Türkiye'yi doğrudan etkilemiştir. Suriye krizi Türkiye'nin Irak ve İran'la ilişkilerinde problemlere zemin hazırlayarak Türkiye'yi dolaylı olarak da etkilemiştir. Türkiye, Suriye'deki krizin bölgesel ve küresel bir anlaşmazlığa dönüşebileceğini yeterince değerlendirememiş, krizin tarafı haline gelmeye başlamıştır” (2012 s:3).

Türkiye'yi etkileyen siyasi olaylara ayrıntılı bir şekilde bakarsak uzun vadede en büyük problemin Kürt kesimi ile yaşanacağı açıkça görülmektedir. Suriye Kürtleri, nüfusun yüzde 9-10 civarında bir orana sahiptir. Bu kesim kuzey Irak'takine benzer özerk bir yapı talep etmektedir. Kuzey Irak'taki durum göz önüne alındığında Suriye'nin kuzeyindeki durum Türkiye açısından ciddi bir tehdittir. Irak'ta oluşan güç boşluğundan sonra terörist gruplar Türkiye'ye sızmakta ve Suriye'den de ayrılıkçı gruplar sınırı geçmektedir. Söz konusu sızmalar Türkiye'nin özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesini istikrarsızlığa ve sorunlara gebe bırakmıştır. Önümüzdeki yıllarda PKK terörünün kuzey Suriye'de elde ettiği kazanımlardan sonra Suriye'nin parçalanma ihtimali ile burada bir Kürt Yönetimi kurulabilir. Böyle bir senaryo ülkemiz açısından ciddi bir güvenlik endişesini gündeme getirmektedir. Suriye'nin güneyine yoğunlaşan Esad Rejimi kuzeyde bir güç boşluğu oluşturmuş ve bu da Kürtlerin bölgeye etkin olmasına zemin hazırlamıştır. Hatta Kürtlerin muhalefetle birleşmesini engellemek adına Esad Rejimi, PKK-KCK uzantısı olan PYD'ye silah ve mühimmat tedarikinde bulunmuştur. Bu doğrultuda PYD Kuzey Suriye'de varlığını güçlendirmekte ve bölge Kürt halkından erzak temin etmektedir. Bölgede dört ayaklı konfederal-bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlayan PKK, bu amaç doğrultusunda Suriye'nin kuzeyinde PYD üzerinden büyük Özerk yapı tesis etmeyi hedeflemektedir (Altundegir ve Yılmaz, 2016: 293). Ortaya çıkan Kürt yapılanması özellikle Türkiye açısından tehdit oluşturmakta ve hepimizi endişelendirmektedir. Şu anda ülke içinde ciddi bir güce ulaşan PKK yüzlerce askerimizi şehit etmekte ve şehirlere girip buraları yerle bir etmektedir. Ülkemizin doğusunda özerk bir yapı kurmayı hedefleyen Kürtlerin bir kısmı bu amaçla insanları kaçırmaktan ve askerleri öldürmekten çekinmemektedir. BOP'nde telaffuz edilen Kürt Devletinin temelleri bu şekilde atılmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan IŞİD gibi petrol kaynaklarını elinde bulunduran ve dünyanın en zengin terör örgütleri arasında görülen oluşumlar, Türkiye için hem kısa hem uzun vadeli tehdit oluşturmaktadır. Bu gruplar güçlendikçe bölgedeki istikrarsızlık daha da artacak ve ülkemiz kendini ateş çemberinin içinde bulacaktır. En büyük güvenlik tehdidi görülen Kürt unsurlara karşı IŞİD, ehveni şer olarak görülüyordu. IŞİD'in bu kadar güçlenmesi Türkiye açısından büyük

risktir. Bu örgüt içerisinde çok sayıda Türkiye kökenli insan bulunuyor ve mezhepçi, tekfiri ideolojileriyle ülkede eylemde bulunmalarını önleyecek bir engel bulunmuyor (Diler ve Gültekin, 2014). IŞİD'in 17 Eylül 2014 tarihinde YPG'nin savunma hattını delerek Kobani'ye doğru ilerlemesi sonucu Kobani ve çevre köylerde yaşayan yaklaşık 200,000 Suriye Kürdü Türkiye'ye kaçmıştır. Kobani'deki çatışmalar, Türkiye içindeki Kürt grupları da karşı karşıya getirmiştir. PKK sempatanları, IŞİD ile işbirliği yaptığı gerekçesi ile Hüda-Par üyelerine ve kurumlarına saldırılar düzenlemişlerdir. PKK sempatanları, hükümetin Kobani konusundaki yanlış tutumundan dolayı protestolar yapmış ve ülkeyi savaş meydanına çevirmiştir. Bu protestolar sonucunda 31 kişinin (BBC Türkçe, 2015) hayatını kaybetmesi hepimizi derinden üzmüştür.

2015 yılında IŞİD'in Türkiye'ye sınır komşusu olmasıyla Türkiye rasyonel olmayan başka bir yapıyla daha muhatap olmuştur. IŞİD'in Irak'ta gerçekleştirdiği rehine krizi ile Türkiye'yi büyük bir utancın içine sokmuştur. Suriye'de de yaptıklarını düşününce Güney sınırlarımızda bu örgütün neler yapabileceğini tahmin etmek oldukça güçtür. Bu örgütün Türkiye içinde de hücrelerinin olduğunu iddia eden raporlar vardır. Bunun yanında Hizbullah gibi IŞİD'e sempatisi olan grupların da Türkiye'de kısmen etkili olması IŞİD'i ciddiye almak için önemli bir noktadır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 293). Bu tablo Türkiye'nin nasıl bir bataklığa çekildiğini net bir şekilde göstermektedir. Türkiye'yi etkileyen durumlar yalnızca Suriye ve Irak sınırında yaşanan istikrarsızlık ve belirsizlikler değildir. Sonraki sayfalarda daha geniş bir şekilde değineceğim mülteciler konusu ciddi bir sorun haline gelmiştir. Suriye savaşının en çok mağdur olan kısımları sivil halk, canlarını kurtarmak adına Türk topraklarına sığınmış ve ülkemiz onların problemleri ile ilgilenmiştir. Başlarda tahammül edilebilir seviyede olan mülteci sayısı günümüz itibarıyla 2 milyona yaklaşmıştır. Bu insanlara barınma imkânı yaratmaya çalışan Türkiye onların getirdiği sorunlarla da baş etmek zorunda kalmıştır.

3.4.2. Suriye Krizinin Ekonomik Sonuçları

1998'den sonra özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Suriye ile ekonomik ilişkilerimiz gelişmeye başlamıştır. Serbest Ticaret Antlaşmasının

2004'te imzalanması, 2007 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte iki ülke arasındaki ticari hacmi 1 milyar dolar sınırını geçmiştir. Siyasi gelişmelerin yanı sıra ticari alanda da büyük gelişmeler yaşanmıştır. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi 2009'da tesis edilmiş ve buna paralel, ticaret hacmi hızla büyümüştür. 2010 yılına gelindiğinde ticaret hacminin 2,5 milyar dolar düzeyine ulaştığını görmekteyiz. Suriye krizinin ortaya çıkmasıyla inşa edilen ticari bağlar kopma noktasına gelmiştir. Suriye'yi Avrupa'ya, Türkiye ise Arap dünyasına bağlayan ve buralara açılmasını sağlayan iki ülke arası sınır kapıları kapanınca birçok lojistik firma ciddi zarar görmüş bazıları iflas etmiş ve bu da genel manada Türkiye ekonomisinde olumsuz etki meydana getirmiştir. Göçer ve Çınar konuya farklı bir açıdan bakarak üç temelde özetlemişlerdir.

“Suriye’deki kriz Türkiye’yi ekonomik olarak başlıca üç yoldan etkilemektedir: Birincisi; iki ülke arasındaki ticaret hacminin azalması ve bu ülkeye yapılan ihracatın düşmesidir. Krizden önce bu ülkeye ihracat yaparak büyüyen Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa’daki firmalar, krizle birlikte bu avantajlarını kaybetmiştir. İkincisi; turizmdeki kayıplardır. Suriye ile Türkiye arasındaki vizelerin 16 Eylül 2009’da karşılıklı olarak kaldırılmasının da etkisiyle, gününbirlik alışveriş turlarıyla ve Türkiye’yi gezmeye gelen turistlerle, bölgenin turizm gelirlerinde önemli artışlar yaşanmış, ancak krizle birlikte turizm de zarar görmüştür. Üçüncüsü; emlak piyasasında yaşanmıştır. Krizden önce, zengin Suriyeli ve Orta Doğulular, Gaziantep ve çevre illerde gayrimenkul satın alırken, krizle birlikte bu durum sona ermiş ve yerini, konut kiralamaya çalışan sığınmacılar almıştır (2014: 59).

Bu başlıklara somut örnekler verilmiştir. Tablo 3.1’de gördüğümüz gibi, 2011 yılından sonra sınır kapılarından geçen lojistik araç sayısı hızla gerilemiş, 2012’de Sınır kapısı kapatılınca bu sayı 30’a kadar düşmüştür. Diğer aylardaki sayı da savaş öncesinin ancak üçte birine denk gelmektedir. Şunu da göz önünde bulundurmak gerekiyor ki bu sınırdan geçen lojistik araçlar sadece Suriye’yle ticaretimizi değil diğer Arap ülkelerine giden ticaret yollarımızın Suriye üzerinden geçmesinden dolayı tüm Ortadoğu ticaretimiz etkilemektedir.

Tablo 3.1. Cilvegözü Sınır Kapısından Geçiş Yapan Lojistik Araçları

<i>Cilvegözü Sınır Kapısı</i>	<i>Eşya Taşımalı ve Eşya Dolu Taşımacılık, Araç Sayısı</i>
Temmuz 2010	15.000
Temmuz 2011	15.000
Aralık 2011	7.980
Temmuz 2012	3023
Ağustos 2012	30
Eylül 2012	184
Ekim 2012	4793
Aralık 2012	4364
Ocak 2013	4355
Şubat 2013	4557
Nisan 2013	4355
Mayıs 2013	4364

(Kaynak: REÇBER, K. ve AYHAN, V. (2013). “Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri” , Alternatif Politika, 5:3. s:336)

Suriye krizinin ülkemizi ekonomik açıdan olumsuz etkilediği diğer alan turizmdir. Özellikle 2009 yılında iki ülke arasındaki vizelerin kalkmasıyla hem günübirlik geziler, hem de uzun seyahatlere katılan Suriyeli sayısı hızla artmış ve bunun, ekonomik açıdan ciddi katkıları olmuştur. Krizin başlamasıyla birlikte turist sayısının birden azalması, turistik bölgelerde ki girişimcileri zor durumda bırakmıştır. 2009 yılı verilerine göre Suriyeli turist sayısı 400.000 civarında iken 2012 de 235.000'e düşmüştür (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 297). Bunun dışında 12 Ocak 2016'da Suriye uyruklu bir IŞİD canlı bombasının kendini Sultanahmet Meydanı'nda patlatıp 10 Alman uyruklu vatandaşın ölmesine sebep olması Türkiye'de planlanan birçok turistik gezi ve rezervasyonun iptaline sebep olmuştur.

Krizin ekonomik açıdan olumlu etkilediği bazı kesimler de vardır. Kamplarda yaşayan Suriyelilere ve Suriye içinde muhtaç kişilere yapılan yardımlar yerel firmalar tarafından sağlanmıştır. Bu bölgelere gelecek yardım malzemelerinin çoğunu yine yerel firmalar karşılamaktadır. Böylece Suriye krizi ile beraber düşen ihracatlar sınır illerdeki üretimin artmasıyla toparlanmaya başlamıştır. Örneğin Gaziantep'in Suriye'ye yaptığı ihracat rakamları 2011

yılında 133 milyon iken, 2013'te 278 milyon dolar seviyesine çıkmıştır (Orhan ve Gündoğar, 2015:18). Yine Suriye sınırındaki diğer bir ilimiz olan Hatay'da başlarda ihracat düşerken 2013 ile birlikte ciddi bir artış göstermiştir.

Hatay ilinin yaptığı ihracat rakamlarına baktığımızda 2010 yılında 25 milyon dolar civarı olan ihracat rakamlarında savaşın başlamasıyla ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 2013 yılına gelindiğinde arz talep dengesinin artması ve sınır kapılarından ihracata tekrar izin verilmesiyle rakamlar savaş öncesi dönemden daha yüksek olmuştur. Fakat bunlar bölgesel etkiler olduğu için genel zararı karşılamamaktadır.

Savaşın Türkiye'ye faturasının ne kadar olduğunu net olarak hesaplamamız mümkün değildir. Yukarıda bahsettiğimiz kayıtlar ve düşüşleri kısmen tespit edilebilmiştir. Ancak fırsat maliyeti denen ve kaçan fırsatların neler olduğu hesaplanamaz (a.g.e. 298). Bu kaçan fırsatlar arasında yapılacak yeni ticari anlaşmalar, kurulacak yeni ilişkiler gibi etkenleri gösterebiliriz. Krizin ne zaman biteceği belli değildir. Bu yüzden ülkemizin ekonomik zararlarını tespit etmek imkan dahilinde değildir. Bunun ötesinde halklar arasında zarar gören güven duygusunun onarılması ve açılan yaraların tekrar kapanması kriz sonrası dahi uzun zaman alacaktır. Sonuç olarak kayıplar ve zararlar artmaya devam edecektir.

3.4.3. Suriyeli Mülteci Sorunu ve Türkiye'ye Etkileri

Suriye savaşının başlamasından günümüze kadar 3 milyonu aşkın Suriyeli mülteci, başta Türkiye Lübnan Ürdün gibi ülkeler olmak üzere, birçok ülkeye sığınmak durumunda kalmıştır. Türkiye bu süre zarfında *Geçici Koruma Statüsü* vererek tüm Suriyelileri kabul etmiştir. Geçici korumayı şöyle tanımlayabiliriz: ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve istediği halde geri dönemeyen, ülkemize gelmiş, uluslararası sığınma talebi kabul edilmeyen yabancılara geçici bir süreliğine verilen koruma hakkıdır. BM'nin rakamlarına göre Mayıs 2015 itibarıyla 3.980.623 kayıtlı Suriyeli başka ülkelere sığınmıştır. Türkiye bunlardan 1.7 milyondan fazlasına ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR,2015).

Savaşın başından bu tarihe kadar Türkiye mültecilere 5.6 milyar dolar insani yardım yapmıştır. Bu miktarın içinde yalnızca 394 milyon doları Avrupa ülkelerinden gelmiştir (AFAD; 2015). Bu iki rakamı kıyaslayınca savaşın Türkiye'ye faturasının ne kadar da ciddi olduğunu görebilmekteyiz. AB Komisyonu'nun Şubat 2016'da mülteci adına Türkiye'ye 3 milyar dolar verme taahhüdü Ankara'yı rahatlatıcak olsa da bu, daha çok Suriyeli ve onlarla birlikte gelen sorunu kabul etmek anlamına gelecektir. Ayrıca çeşitli zorluklarla ve binlerce dolar masraf yaparak Avrupa'ya ulaşan mültecilerin öylece Türkiye'ye iade edilmeleri adil değildir. Toplum olarak buna dur demeliyiz. Ülkemize geri dönmeleri ne onları ne de bizi hoşnut etmektedir. Çünkü burada onlara yeterince iş imkânı sağlanmamakta ve barınacakları ortamlar tesis edilmemektedir. Bu sığınmacıların oran olarak az bir kısmı kamplarda yaşamakta, geri kalanları da kentlerde barınmaya çalışmaktadır. Kamplardakilerin durumu diğerlerinden daha iyidir. AFAD'ın Haziran 2015 kayıtlarına göre barınma merkezlerinden faydalanan Suriyeli sayısı 295.323'tür.

1.7 milyon Suriyelinin Türkiye'de barındığını göz önüne alırsak kentlerde yaşayanların fazlalığını görebiliriz. Hatta Türkiye mülteci raporuna göre bu sayının oldukça artacağı ve bunların yaklaşık %90'ının kamplar dışında yaşayacağını belirtmesi, Türkiye'yi ne derece etkileyeceğini açıkça göstermektedir.

Tablo 3.2. Türkiye'de Barınma Merkezleri Dışında Yaşayan Suriyeliler (İlk 10)

<i>Şehir</i>	<i>Suriyeli Sayısı</i>
İstanbul	330.000
Gaziantep	220.000
Hatay	190.000
Şanlıurfa	170.000
Mardin	70.000
Adana	50.000
Kilis	49.000
Mersin	45.000
Konya	45.000
Kahramanmaraş	44.000

(Kaynak: ORHAN, O VE GÜNDOĞAR, S. (2015) “ Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri” , Orsam Rapor No: 19)

Tablo 3.2.'de kamplar dışında yaşayan Suriyeli mülteci sayıları verilmiştir. Özellikle en fazla sayıyı barındıran illerin çoğunlukla sınır şehirleri olduğunu görmekteyiz. En çok kişiye ev sahipliği yapan İstanbul'da sığınmacılar kötü çalışma şartları, yüksek ev kiralari ve toplumsal dışlanmışlık yüzünden zor bir hayat yaşamaktadırlar. Diğer şehirlerdekiiler de benzer koşullara maruz kalmakta ancak İstanbul'un bu konuda en kötü olduğunu söylemek mümkündür.

Mülteciler, ekonomik ve sosyal açıdan sorun oluşturmaktadır. Kaplarda yaşayanlar ekonomik açıdan sorun oluşturmaktadır. Kentlerde yaşayanların ise yöre halkıyla yaşadığı sorunların yanı sıra ülkenin hukuku, sosyal ve siyasi düzene uyum sağlayamamaları önemli bir sorun olmuştur (Yılmaz, 2013). Şahsen gözlemediğim kadarıyla maddi durumu iyi olan Suriyelilerin entegrasyon süreci kolay yaşanmıştır. Fakat çoğunluğunun durumu kötüdür ve bunların bir kısmı akrabalarının yanına yerleşse de çoğu çok kötü şartlarda yaşamak zorunda kalmaktadır.

Gelen mültecilerle birlikte şehirlerin nüfusları artmış ve merkezlerde altyapı sorunları meydana gelmiştir. Yeterli istihdam gerçekleşmediği için güvenlik problemleri de ortaya çıkmıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 295). Tüm bu yaşananlar toplumsal huzuru bozmakta ve bunun sonucunda da yerel halkın sığınmacılara karşı tepkisi artmaktadır. Açlık güdüsüyle hırsızlık ve gasp olaylarına karışan Suriyeliler halkın büyük tepkisini çekmiştir. Bu sebeple esnaf lar büyük güvenlik kaygısı yaşamaktadır. Güvenlik zafiyetinden dolayı çoğu mahallede kadınlar yalnız yürümekten çekinmektedir. Sığınmacıların buldukları mahallelerde kavga çıkartmaları halkın huzurunu kaçırmıştır.

Diğer bir sorun da Suriyelilerin düşük ücretle çalışmasıdır. Bunun iki farklı sonucu olmuştur. Birincisi; yerel halkın istihdam oranı zaten düşüktür. Daha az ücretle çalıştırılan Suriyelilerin olmasından dolayı bu oran yerel halk içinde daha da düşmüştür. Öyle ki Suriyeli mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde işini kaybeden yerel halkın büyük bir kesimi bunun sebebinin sığınmacılar olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir sorun ise sığınmacıların bir kısmı dışında çoğunun Türkçe bilmiyor olmasıdır. Kaynaklanan diyalog eksikliğinden dolayı işletmeler zarar etmiştir (a.g.e.). Ancak bunu tamamı için söylemek doğru

değildir. Özellikle küçük işletmelerin düşük ücretlerle Suriyeli çalıştırdığına hepimiz şahit olmuşuzdur. Bu işyerlerinin çalışanlarına hak ettiği ücretleri vermemeleri haksız kazanç sağlamalarına sebep olmuştur.

Şehirlerde canlanma meydana gelmiş olsa da ticaretle uğraşmayan yerel halk bundan olumsuz etkilenmiştir. Özellikle maddi durumu iyi olan Suriyelilere evleri kiralayarak bölgede ev sıkıntısı oluşmasına sebep olmuştur. Buna paralel olarak özellikle Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis ve Hatay gibi sınır illerde ev fiyatları 2, kira fiyatları ise 2-3 kat artmıştır. Bu bölgelerde Suriyelilere kiralamak için hızlıca evler inşa edilmesi, güvensiz ve bozuk yapılanmayı beraberinde getirmektedir (Orhan 2014: 16). Bölgelerde yaşanan arz-talep dengesinin değişmesi enflasyona sebep olmuştur. Suriye krizinin meydana getirdiği gergin ortam, bozuk Türkiye-Suriye ilişkileri, güney sınırlarında artan sığınmacı sayısı, ekonomiye vurduğu darbeler, istikrarsızlık ve sıkıntılara neden olmuştur. Dört senedir çözülemeyen ve artarak devam eden kriz Türkiye açısından sorun olmaya devam edecektir.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan Sykes-Picot antlaşması Ortadoğu'nun hayat damarlarını kesmiştir. Devletleri yalnızca siyasi olarak değil, aynı zamanda sosyal açıdan da bölmüştür. Osmanlı zamanında kardeşçe yaşayan topluluklar bir anda birbirine düşman edilmiş ve günümüzdeki çatışmaların zemini hazırlanmıştır. Özellikle Suriye'nin yıllarca Fransız mandası altında kalması ve sonrasında isyanlar ve darbelerle kendini bulmaya çalışması bu sürecin eseridir. *Kendini Bulmak* dense de, bunu hiçbir zaman başaramamıştır.

Çalışmanın başında asıl önemli olan nokta “Yaklaşık %10'luk bir Alevi kesimi diğer %90'luk kesime nasıl hükmetmiştir?” sorusudur. Baba-oğul Esad orduyu ellerinde tutmuş, muhalif sesleri susturmuştur. Batı ülkeleri veya diğer Arap ülkelerini hedef göstermiş, halkı elinde tutmak amacıyla sürekli düşman üretmişlerdir. Ayrıca, benim gördüğüm kadarıyla, Baas Rejimi Arap dünyasındaki diğer diktatöryal rejimler gibi korku duvarları örerek kendi hâkimiyetini kurmuştur. Bunlardan biri, Rejime karşı gelecek herhangi bir tehdide karşı onu koruyacak, askerlerden oluşan bir duvardır. Diğeri ise Suriye halkının içine işletilmiş olan, Ba'as partisine herhangi bir alternatifin olmadığı ve partinin düşmesi halinde kan dökülüp istikrarın yerini anarşinin alacağı korkusudur. Nitekim bu iki senaryo da Arap Baharı sürecinde gerçekleşecek ve Esad'ı koruyan askeri duvar çok kan dökecektir. Fakat başlarda Esad bu duvarlar sayesinde halkın asla başkaldırmayacağını düşünmüştür.

Demokrasiyi inşa etmeyi ve adaletsizliğe son vermeyi amaçlayan halk, büyük çaplı bir başkaldırı gerçekleştirebilmiş, ancak bu, felakete sonuçlanmıştır. Koltuğundan vazgeçmeyen Esad, halka topyekûn bir savaş ilan etmiştir. Benim varsayımına göre Esad, iktidarı bırakması durumunda sahip olduğu her şeyi kaybedeceğini düşünmüş ve bunu bir ölüm kalım mücadelesi olarak algılamıştır. Başka bir varsayımına göre ise, büyük güçlerin savaşa müdahil olmasıyla olaylar genişlemiş ve Suriye toprakları günümüzde medeniyetlerin çatıştığı bir meydan haline gelmiştir. Bu sebeple işler Esad'ın elinden çıkmış, uluslararası bir düelloya dönüşmüştür.

Arap Baharı, Ortadoğu coğrafyasının temel taşlarını yerinden oynatmış, bölge için yeni bir çağ açmıştır. Söylenecek, yazılacak daha binlerce şey vardır. Burada insanlar yeni sorunlarla baş etmeye çalışmakta ya da açılan yaraları sarmaya çalışmaktadır. Protestolar ilk başladığında tüm dünya olanları alkışlamış ve halkın özgürlük taleplerini takdir etmişti. Ben de, tedirginliklerimin yanında, heyecanlanıyor ve yaşananlara umutla bakıyordum. Çünkü bu kaçınılmaz bir süreçti. Halk daha fazla baskı altında yaşayamazdı. İsyen dalgası önü alınamaz bir şekilde tüm Ortadoğu ülkelerini etkilemiştir. Özellikle Suriye kara tablonun sembolü olmuştur. İsyenler ABD, Rusya, İran, Türkiye ve bunlar dışında birçok ülkenin de dâhil olduğu bir iç savaşa dönüşmüş ve bu toprakları bir satranç tahtası haline getirmiştir. Kimi yazarlara göre Üçüncü Dünya Savaşı burada çıkacaktır. Böyle bir şeyin gerçekleşmesi oldukça zordur. Çünkü Yakın tarihte Soğuk Savaş'tan çıkan büyük güçler, birbirleriyle savaşmamaları gerektiğini ve böyle bir durumda bunun felaketle sonuçlanacağını biliyorlar. Zaten Sovyetlerin dağılmasından sonra kendini ancak toparlayabilen Rusya'nın kırılğan ekonomisi, ABD ile girişeceği bir mücadelede yerle bir olabilir. Diğer taraftan Irak ve Afganistan savaşlarında umduğunu bulamayan ABD, 2008 ekonomik krizinde epey sarsılmıştır. Tekrar bir harp meydanına girmesi onu iyice yıpratacaktır. Bu sebeple müdahil olan ülkeler bölgedeki örgütleri maşa gibi kullanmakta ve savaşı uzaktan yönetmektedir. PYD, NATO ve ABD'nin; Esad Rejimi, İran ve Rusya'nın; ÖSO, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın bölgedeki elleri olmuştur. IŞİD ise hepsinin ortak düşmanıdır. Son duruma baktığımızda, Suriye topraklarının bu aktörler arasında çatışmalar sonucu sürekli el değiştirdiğini söylemek mümkündür. Özellikle 2016 itibariyle ülke genelinde çatışmaların ciddi bir artış gösterdiğini görmekteyiz.

Bu yaşananlar ülkemizi ciddi şekilde etkilemiştir. Türkiye kuruluşundan bu yana gerek komşularla gerekse diğer ülkelerde sorunlar yaşamıştır. Avrupa Birliği'nin kurulmasından sonra Türkiye'nin dış politika hedefi Birlik'e katılmak olmuştur. 1963 Ankara Antlaşması'ndan sonra küçük adımlar atılmış olsa da ciddi bir kademe kaydedilemediği için 2000'li yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde, hükümet politika değiştirmiştir. Avrupa Birliği üyeliğinin yanında bölgesel bir güç olmak adına Ortadoğu'ya yönelmiştir. Başta Suriye

olmak üzere Mısır, Libya, Tunus gibi birçok Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesi ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Fakat Arap Baharı'nın ortaya çıkması ile birlikte bu ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Özellikle Suriye, bir anda düşman ilan edilmiş ve yıllardır oluşturulmaya çalışılan dostluk ilişkileri tersine dönmüştür. Erdoğan, Esad'ın düşmesini istemiş ve muhalifleri desteklemiştir. Savaşın başında Rejimin düşeceğine ve muhaliflerin iktidara geldiğinde Suriye'nin Türkiye ile ilişkilerinin önemli seviyeye çıkacağını düşünen Erdoğan'ın bu düşünceleri gerçekleşmemiştir. Çünkü savaş büyümüş ve dış güçlerin müdahalesiyle bir çıkmaza sürüklenmiştir. Esad, düşmek bir yana, her geçen gün biraz daha güçlenmektedir.

En uzun sınırimız olan Suriye'de savaşın bu denli büyümesi ile ülkemizi etkilemesi kaçınılmazdır. Yaşanan siyasi krizler iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. Siyasi ve askeri sonuçlarının dışında ekonomik açıdan da Türkiye'yi etkilediğini söylemek mümkündür. Özellikle sınır illerde bu durum birçok şirketin batmasına sebep olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde geliştirilen ticaret ve yapılan yatırımlar ziyan olmuştur.

Bunların dışında savaştan kaçan yaklaşık 2.500.000 Suriyeli ülkemize sığınmış ve bizim açımızdan büyük bir problem meydana getirmiştir. Barınma, güvenlik, istihdam sorunları yaşayan Suriyeliler, Türkiye'de zor şartlar altında yaşamaya çalışmaktadır. Öyle ki buradaki zor şartlara dayanamayıp Avrupa'ya kaçmaya ve orada rahat bir hayat sürmeye çalışan mültecilerin Ege üzerinden Yunanistan'a kaçarken on binlercesi boğularak hayatını kaybetmiştir.

En önemlisi, Geçiş Sürecinin bir an önce gerçekleşmesi ve bu süreçte daha fazla can yanmamasıdır. Hem gelecekte yaşanabilecek olayları hem de günümüzdeki problemleri önlemek adına yapılması gerekenler aşağıda sıralanmıştır. Tabi ki problemin çözümünün basit olmadığını ve gelecek nesilleri etkileyeceğini biliyoruz. Ancak herkes elini taşın altına koymalıdır. Küresel aktörlerin bölge ülkeleri ile işbirliği içinde olması hayati bir önem taşımaktadır. Yaşananlar bu tez çalışmasında sığamayacak kadar büyüktür. Ateş düştüğü yeri yakar dememek lazım. Çünkü Suriye krizi başta komşularını olmak üzere bütün dünyayı az veya çok etkilemiştir. Yapılan okumalar ve araştırmalardan çıkarılan sonuçlar ve önerilerim şunlardır

1. Suriye'de halkın iradesi (Self Determinasyon) doğrultusunda krizin çözümlenmesi için uluslararası kamuoyunun ve başat aktörlerin bu konuda adım atmaları gerekmektedir. Uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütlerinin Suriye'deki insani krizin durması yönünde eylemler gerçekleştirmeli ve toplantılar yapmalıdır.
2. Esad Rejiminin zayıflaması ile ortaya çıkan IŞİD ve PYD gibi terör örgütleri güç boşluğundan faydalanarak büyümüştür. Bu durum Türkiye'yi fazlaca etkilemektedir. Türkiye hem içerde çeşitli eylemler gerçekleştiren IŞİD'le baş etmek zorunda kalmakta, hem Suriye'nin kuzeyinde özerk bir yapı oluşturmaya çalışan PYD'ye engel olmaya çalışmakta, hem de ülkenin doğusunu harabeye çeviren PKK terörü ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple bu tür örgütlerin gelişmesine engel olunmalı ve bölgede bir an önce meşru bir hükümet kurulmalıdır.
3. Uluslararası güçler bölgedeki çıkarlarını gözetmeye devam ederse herhangi bir sonuca ulaşılmayacağı açıktır. Bu sebeple bölgedeki emellerinden ve isteklerini yaptırmaya çalışmaktan vazgeçip Suriye konusunda ortak bir karara varmaları gerekmektedir.
4. Bölgedeki halkların ırk ve mezhep farklılıkları gözetilerek ortak bir hedef oluşturmalarına ve bir arada yaşayabilme kabiliyetlerini arttırmalarına yardımcı olunmalıdır. Aksi takdirde savaşlar her zaman kaçınılmaz olacaktır.
5. Esad'ın kendi halkını ve milyonların hayatını mahvetmeyi bir an önce bırakması ve büyük güçlerin savaşı büyütme yerine mutabakat sağlamaya çalışması gerekmektedir.
6. PYD bölgedeki Arap çoğunluğunun olduğu bölgelerde etnik temizlik yapmayı bırakıp sınırlarına çekilmeli ve meşru bir hükümetin kurulması adına muhalefetle işbirliği içinde olmalıdır.
7. Tüm Muhalefet, en başta olduğu gibi, ortak bir hedef güderek uluslararası destek almalıdır.
8. IŞİD İslam adını kullanarak insanları katletmemeli ve yine aynı amaçla tarihi eserleri tahrip edip dinin temellerini bozmayı bırakmalıdır.

9. Uluslararası anlaşmalara ve savaş hukukuna aykırı davranan Esad, her gün birçok sivilin ölümüne sebep olmaktadır. *Yumuşak Güç* kullanarak Esad'ın bu eylemlerinin sonra erdirilmesi sağlanmalıdır.
10. Suriye hapishanelerinde yaşanan işkencelerin ve insan hakları ihlallerinin durdurulması ve hapislerdeki masum insanların özgürlüklerine kavuşturulması gerekmektedir. Mahkûm kadın ve çocukların tamamı serbest bırakılmalıdır.

Şu ana kadar yazılan maddeler uluslararası toplumun ve Suriye'nin yapması gerekenlerdir. Ancak bu maddeden itibaren yazdığım çözüm önerileri Türkiye'nin yapması veya yapmaması gerekli şeylerdir.

11. Türkiye, Suriye de çatışma ortamında bulunmaktan ve savaşa girmekten kesinlikle kaçınmalıdır.
12. Türkiye, Suriye'de taraf olmaktan çok realist davranıp kendi çıkarlarını, bölge halkının menfaatini ve insan haklarını gözetmelidir.
13. Bazı iddialara göre Türkiye başlarda Esad'a karşı IŞİD'i desteklemiş, sonrasında ise bu örgütün kontrolden çıkmasıyla ona karşı El-Nusra Cephesine yardımda bulunmuştur. Bunu bir an önce bırakıp teröre destek veren ülke konumundan çıkmalıdır.
14. Son dönemlerde Türkiye'nin yaşadığı Rusya Uçağını Düşürme olayının faturası hem ekonomik hem de siyasi açıdan ağır olmuştur. Diplomatik ilişkiler, ithalat ve ihracata dayalı ticaret ile turizm gibi temel sektörlerde ülkemiz büyük darbe almıştır. Hükümet ilişkileri yumuşatmaya ve Rusya ile yeniden anlaşmalar imzalamaya çalışmalıdır.
15. Evlerini terk etmek zorunda kalan mültecilere sürekli ve düzenli olarak insani yardım ulaştırılmalı ve bunlar daha kapsamlı hale getirilmelidir.
16. Sığınmacıların Türkiye'deki yaşam koşullarını arttırmak adına bürokrasideki görevlilerin ve STK'ların işbirliği içinde hareket etmesi ve bu konuda projeler üretip bu halkı topluma entegre etmeye çalışması gerektiği görüşündeyim. Bu sebeple devlet destekli dil kursları açılmalı ve o insanların istihdamı sağlanmalıdır.
17. Suriyelilerin yaşadığı bölgelerdeki, başta çocukların olmak üzere, tüm sığınmacıların sağlık, güvenlik ve eğitimleri ile ilgili önlemler alınmalı ve

bu konuda çalışmalar yapılmalıdır. Suriyeli çocukların ülkemizde çok zor şartlarda yaşadığını ve kötü niyetli insanlar tarafından suça itildiğini görüyoruz. Devletin bunlara eğitim hakkı vererek hepsini istihdam etmesi gerekmektedir. Aksi halde ülkemizde suç oranları daha da yükselecektir

18. Türkiye'de oluşturulan kampların belli bir sisteme ve düzene konulması ve ihtiyacı olan tüm sığınmacıların kamplara yerleştirilmesi gerekmektedir.
19. Sığınmacıların yaptığı birkaç yanlış eylemden dolayı hepsi zan altında kalmış ve toplumda bu insanlara karşı kötü bir izlenim oluşmuştur. Sırf bu sebepten dolayı birçok Suriyelinin kötü muameleye maruz kaldığını işe alınmadığını ve dışlandığını görüyoruz. Mültecilerin elinde olmadan evini yurdunu terk etmek zorunda kaldığı, bizim onlara sahip çıkmamız gerektiği konusunda kamuoyu bilinçlendirilmelidir.
20. Türkiye'de tecavüze uğrayan, bir cinsel meta olarak alınıp satılan Suriyeli kadın mültecilerin bir an önce bu zor durumlardan kurtularak güvenli bir hayata kavuşturulması gerektiği hepimizin hemfikir olduğu bir konudur. İzlediğim videolarda ve okuduğum haberlerde bu kadınlara ne türlü işkenceler yapıldığı ve onların nasıl kötü yollara sürüklendiğine şahit oldum. Çoğu savaşta eşlerini kaybedip dul kalan bu kadınları, devlet koruma altına almalıdır. Onlara iş, barınma imkanı ve güvenli bir hayat sunmalıdır.

Yapılan bu analiz ve çözüm önerilerinin gerçekleşmesi tabii ki zordur ama imkânsız değildir. Toplum olarak bu konuda dertlenirsek hem Suriye'nin hem de ülkemizin kaderi değiştirilebilir. Böylece ekonominin gelişeceği bir zemin hazırlanmış, refahı arttırılmış ve huzur tesis edilmiş olur.

KAYNAKÇA

KİTAP

- Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset Savaş ve Diplomasi* (5th Ed. Vol. 1). Bursa, Tc: MKM Yayınları.
- Akçiçek, A. ve Erdoğan, M. (2013). Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası. K. Yakut ve M. Erdoğan (Ed.). *Türk Dış Politikası-II* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 16-18.
- Aydınlı, D. ve Erdoğan, M. (2013). Ak Parti'nin İkinci Dönemi Türk Dış Politikası: 2007-2011. K. Yakut ve M. Erdoğan (Ed.). *Türk Dış Politikası-II* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2984, 201-217. doi:978-975-06-1644-0
- Bağcı, H. ve Kocaay, M. (2013). Helsinki Zirvesi'nden Ulusal Program'a Türk Dış Politikası (1999-2001). K. Yakut ve M. Erdoğan (Ed.). *Türk Dış Politikası-II* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2984, 172-182. doi:978-975-06-1644-0
- Ben-Haim, R. (2008). İsrail Hakkında Gerçekler. *İsrail Enformasyon Merkezi*, İsrail. 95.
http://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents%20languages/Turkish/ISRAIL%20HAKKINDA%20GERCEKLER.pdf
- Dağ, M. E. (2013). *Suriye: Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü* (2nd ed.). İstanbul: IHH İnsani Yardım Vakfı, 15-71.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York, NY: Plenum
- Erdoğan, M. (2013). II. Dünya Savaşı Dönemi Türk Dış Politikası. K. Yakut ve H. Bağcı (Ed.). *Türk Dış Politikası-I* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 105-119. Retrieved May 11, 2016.
- Erdoğan, M. (2013). Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Özellikleri. : K. Yakut ve M. Erdoğan (Ed.). *Türk Dış Politikası-II* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 243-247.
- Erkmen, S. (2012). Suriye'de Kürt Hareketleri. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 127*. doi:978-605-4615-23-0

Huntington, Samuel. *Political Order in Changing Societies*. New Haven : Yale University Press, 1996.

Kürkçüoğlu, Ö. (1998). II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Dünyanın Genel Durumu. İ. Güneş (Ed.). *Dünya'nın ve Türkiye'nin Yakın Tarihi*. içinde. Eskişehir: *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, 1-26.

Veysel, A. (2012). Arap Baharı, İsyenlar, Devrimler ve Değişim. Bursa: MKM Yayınları. 490-508.

Yakut, K. (2013). Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası. K. Yakut ve H. Bağcı (Ed.). *Türk Dış Politikası-I*. içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 63-94.

MAKALE-RAPOR

Acun, C. (2015). “Kuzey Suriye’de PYD Kuşığı”, *Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 107, 3-6. Retrieved May 11, 2016, from http://file.setav.org/Files/Pdf/20160224112810_pkknin-kuzey-suriye-orgutlenmesi-pyd-ypg-pdf.pdf

AFAD (2015). “Afet Raporu:Suriye”, <https://www.afad.gov.tr/tr/IcerikDetay1.aspx?IcerikID=848&ID=16>, 14.06.2015.

Ağırakça, A. “Türkiye Suriye İlişkileri”, http://ahmetagirakca.com.tr/.../1-TURKIYE_SURIYE_ILISKILERI_+.pdf, erişim tarihi, 26.04.2016

Altundeğer, N. Ve E. Yılmaz. (2016). İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye’ye Faturası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 290-298.

Ataman, M. (2012). Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler Ve Uluslararası Toplum. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 6, 31. Retrieved from <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=116620&q=suriye-de-iktidar-mucadelesi>

Ayhan, V. ve K. Dilek. (2012). Suriye’deki İktidar Mücadelesinin Türkiyeli Etnik Ve Mezhepsel Gruplara Etkisi (Rapor - No: 11). *Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi*.

- Bingöl, O. (2013). Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25-41.
- Bolat, M. (2006). Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 7.1, 52-53. Retrieved May 11, 2016, from http://kefad.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt7Sayi1/JKEF_7_1_2006_45_74.pdf
- Brown, N. (2013). Tracking the "Arab Spring": Egypt's Failed Transition. *Journal of Democracy*, 24.4, 45-46. Retrieved from <http://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/Brown-24-4.pdf>
- Bingöl, O. (2012). Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği. *Barış Kitap*, Ankara, 541-484.
- Çağırın, M.E. (2011). Birleşmiş Milletler Zorlama Tedbirleri ve Libya. *Ortadoğu Analiz*. 3. 27, 15-20.
- Çelik, C. (2013). Suriye'de iç savaş nasıl başladı? *Vatan Gazetesi*. Retrieved May 7, 2016, from <http://www.gazetevatan.com/suriye-de-ic-savas-nasil-basladi--538013-gundem/>
- Diriöz, A. (2011). Bağımsızlığından Günümüze Tunus'a Kısa Bir Bakış. *Ortadoğu Analiz*, 3.36, 81.
- Diriöz, A. (2011). Bağımsızlığından Günümüze Tunus'a Kısa Bir Bakış. *Ortadoğu Analiz* 3.36, 79-82.
- Durac, V. (2012). Yemen's Arab Spring-Democratic Opening or Regime Maintenance. *BRISMES Annual Conference 2012 Revolution and Revolt: Understanding teh Forms and Causes of Change*. <http://brismes2012.files.wordpress.com/2012/02/vincent-durac-Yemens-arabspring>.
- El Sarraj, A. ve C. Taşgın.(2015). Arap Baharı ve Suriye İç Çatışması. *İstanbul Fikir Enstitüsü Yayınları*, 6.7, Retrieved May 7, 2016, from [https://www.academia.edu/10169148/ Arap Baharı_ve_Suriye_İç_Çatışması](https://www.academia.edu/10169148/ Arap_Baharı_ve_Suriye_İç_Çatışması)
- Elbadawi, Ibrahim, Samir Makdisi, ve Gary Milante. "Explaining The Arab Democracy Deficit: The Role Of Oil And Conflicts." *Democracy in The Arab World: Explaining The Deficit* içinde, yazar Samir Makdisi ve Ibrahim Elbadawi, 41-82. New York: Routledge, 2011.
- Elbistan, Y. (b.t.). Arap Baharı'nın Mısır'daki Etkisi. *Global Journalism*. Retrieved From Arap Baharı'nın Mısır'daki Etkisi

https://www.academia.edu/7288726/ARAP_BAHARI_NIN_MISIR_DAKI_ETKISI.

- Erdoğan, Ş. ve E. Deligöz. (2015). Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14.1. Retrieved from http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/141/2.pdf
- Erkmen, S. (2012). *Suriye’de Kürt Hareketleri* (Rapor No. 127, 11). Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. doi:978-605-4615-23-0
- Goldstone, Jack A. (2011). Understanding The Revolutions Of 2011: Weakness And Resilience İn Middle Eastern Autocracies. *Foreign Affairs* 90.3
- Göçer, İ. Çınar, S. (2015). Arap Baharı’nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye’nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6.10, 51-68.
- Gülşen, S. M. (2011). Suriye. *Atılım Üniversitesi Yayınları*.
- Gürler, R. T. ve Ö. B. Özdemir. (2014). İşid: Irak’ta Yerli Suriye’de Yabancı. *Ortadoğu Analiz*, 6.63, Retrieved from http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2014714_recept_ayyipguruleromerbehramozdemir.pdf
- Güven, M. (2012). Türk Dış Politikasının Evrimi. *Akademik Perspektif Dergisi*. Retrieved May 1, 2016, from <http://akademikperspektif.com/2012/07/02/turk-dis-politikasinin-evrimi/>
- Haouas ve Diğerleri. (2012). Youth Unemployment in Tunisia: Characteristics and Policy Responses.” *Topics in Middle Eastern and African Economies* 14. 395-415.
- IMF. (2012). *World Economic Outlook:Coping with High Debt and Sluggish Growth*. World Economic and Financial Surveys, International Monetary Fund, Washington. 230.
- Kantarıcı,Ş. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem:Yeni Sürecin Adı“Koalisyonlar Dönemi Mi?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. Yıl:8,S.16.

- Keskin, M. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye-Suriye İlişkileri. *Akademik Perspektif*. Retrieved from <http://akademikperspektif.com/2013/06/16/gecmisten-gunumuze-turkiye-suriye-iliskileri/>
- Koçak, K. A. (2013). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. *Yasama Dergisi*, 22, 24-32.
- Küçükvatan, M. (2011). Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı. *Çttad*, 11.23, 73. Retrieved May 1, 2016, from http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi_23_en_son/04_.pdf
- Kuşoğlu, B. (2013). Libya Arap Baharı'na NATO "Katkısı"1. *YASAMA DERGİSİ*, 22, 99. Retrieved from http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/99-118.pdf
- Lynch, M. (b.t.). Obama's 'Arab Spring'?. *Foreign Policy*. Retrieved January 06, 2011, from <http://foreignpolicy.com/2011/01/06/obamas-arab-spring/>
- Mutuk, M. R. (b.t.). Orta Doğu Petrolleri, *MTA* 81 http://www.mta.gov.tr/v2.0/eng/dergi_pdf/40/13.pdf
- Oğuzlu, T. (2011). Arap Baharı ve Yansımaları. *Ortadoğu Analiz*, 3.36, 8-16.
- Oğuzlu, T. (2012). Komşularla Sıfır Sorun Politikası ve Arap Baharı: Tıkanmışlık Durumunun Bir Analizi. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 4.42, 50.
- Orhan, D. D. (2013). Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3.1-2, 26-27. Retrieved from [http://asbd.atilim.edu.tr/shares/sbedergi/files/#2_dersan_orhan\(1\).pdf](http://asbd.atilim.edu.tr/shares/sbedergi/files/#2_dersan_orhan(1).pdf)
- Orhan, O ve S. Gündoğar. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*. Rapor No: 19.
- Orhan, O. (2014). Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar Ve Öneriler, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi* Rapor No: 189.
- Özkan, M. (2013). Egypt's Foreign Policy under Mohamed Morsi. *Ortadoğu Analiz*, 5.51, 10. Retrieved from http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201331_oanaliz_mart.pdf
- Öztürkler, H. (2012). Tunus Ekonomisinin Genel Özellikleri. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ortadoğu Analiz*. 4.37, 52-59.

- Popkin, Samuel L. (Ed.). 1991. *The Reasoning Voter. Communication and Persuasion in Presidential Campaigns*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Reçber, K. ve V. Ayhan. (2013). Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri. *Alternatif Politika*, 5.3, 336)
- Rózsa, E. (2012). The Arab Spring Its Impact on the Region and on the Middle East Conference. *Academic Peace Orchestra Middle East Policy Brief*, 9(10), 2-11.
- SAE. (2011). Türk Dış Politikasında Sorunsuz Alan Kaldı Mı?. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*. 2. Retrieved from http://www.turksae.com/sql_file/384.pdf
- Sandıklı, A. ve A. Semin. (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye. *Bilge Adamlar Strateji ve Araştırmalar Merkezi*. 52, 3-21. doi:978-605-89672-9-8
- Sandıklı, A. Semin, A. ve B. Ünal. (2015). Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri. *Bilge Adamlar Strateji ve Araştırmalar Merkezi*, 65, 20.
- Sarınay, Y. (2013). Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi*. Retrieved from <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-48/aturkten-gunumuze-turk-dis-politikasi-hakkinda-genel-bir-degerlendirme>
- Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. *YASAMA DERGİSİ*, 23, 57-65. Retrieved October 13, 2013, from http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2013/sayi23/54-79.pdf
- Şensoy, S. (2012). Orta Doğu'daki Son Gelişmeler ve Jeostratejik Manzara. *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/4934/orta_dogudaki_son_gelismeler_ve_jeostratejik_manzara
- Şenzeybek, A. (2013). Suriye'de Dürzi-Nusayri-İsmaili ve Sünni İlişkileri. *E-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 6.2, 469-493
- Çelik, S. ve Gürtuna, A. (2005). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Etkileri, *Global Strateji Enstitüsü*, s:17
- Terkan, A., Zayıf, V. ve İ. Yaşar. (2015). El Nusra Cephesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14.1, 39. Retrieved May 11, 2016, from http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/141/3.pdf

- Ulutaş, U., Kanat, K. B. ve C. Acun. (2015). Sınırları Aşan Kriz Suriye. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 120, 8-40. Retrieved May 7, 2016, from http://file.setav.org/Files/Pdf/20150402160617_sinirlari-asan-kriz-suriye-pdf.pdf
- Ulutaş, U. ve S. M. Bölme. (2012). Suriye’de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 43-45. Retrieved April 11, 2016, from <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=108383&q=suriye-de-aktorler-Rejim-muhalefet-dini-yapi-ve-medya>
- UNHCR. (2015). Syria Regional Refugee Response. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, 14.06.2015.
- Usul, A. R. (2011). Arap Halk Hareketleri, Bölgede Demokratikleşme İmkânları, Libya ve Türkiye’nin Tutumu. *Global Polical Trends Center*. http://www.gpotcenter.org/dosyalar/GPT1_Ortadoğu-KuzeyAfrika_IST_11APR2011.pdf.
- Yılmaz, H. (2013). Türkiye’de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği, Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler. *Mazlumder Raporu*. Http://İstanbul.Mazlumder.Org/Webimage/Suriyeli_Multeciler_Raporu_2013.Pdf.
- Yolcu, E. (n.d.). Suriye. *Vahdet Dergisi*. Retrieved February 6, 2016, from <http://www.enfal.de/suriye.htm>
- Uysal, A. ve A. Gökçen. (2015). 2014 Tunus Seçimleri Analizi. *Akademik Ortadoğu*. 9.2, 113.
- Zisser, E. (2011). The Renewal of the “Struggle for Syria”: The Rise and Fall of the Ba’th Party. *Sharkiyya*, (The Arab Spring – Special Issue). 21-28.

TEZ

- Abuhasan, M. (2013). *Arap Baharı Sonrası Suriye’de Yaşanan Gelişmeler Ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri*. Ankara: T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 83-87
- Ayrancı, Z. Ş. (2006). Türkiye - Suriye İlişkileri. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, 8-10.
- Akbaba, M. (2009). Türkiye - Suriye Ekonomik İlişkileri 2002–2007. *Marmara Üniversitesi Yayınları*.

Saitkorkmaz, M. (2015). *Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-1960)*.
Kahramanmaraş, Yc: Sütçü İmam Üniversitesi.

İNTERNET SİTESİ

21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. (2015). *Suriye Kürtleri: Suriyenin Kuzeyinde Etnik Yapı ve Kürt Nüfusu*. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ortadogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2015/01/05/7393/suriye-kurtleri-suriyenin-kuzeyinde-etnik-yapi-ve-kurt-nufusu>

AGOS. (2014). 12 Soruda IŞİD ve Ortadoğu'daki kriz. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/7375/12-soruda-isid-ve-ortadogudaki-kriz>

Al Jazeera. (2014). *Aşiretler ülkesi Libya*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/asiretler-ulkesi-libya>

Al Jazeera. (2015). *Suriye'deki İthal Şii Savaşçılar*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-ithal-sii-savascilar>

Artvin Çoruh Üniversitesi. (b.t). *Türk Dünyası Araştırma Topluluğu*. <http://www.artvin.edu.tr/tr/menu/1581/177/turk-dunyasi-arastirma-toplulugu>

BBC. (2015). *Tel Abyad'dan Türkiye ve Kobani'ye Kaçış*. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150610_tel_abyad_akcak_ale_kobani

Donanım Haber. (2013). *1941-1942 Nazi Almanyası- Mayıs 1945'de Nazi Almaya'sının kontrolünde olan bölgeler*. <https://mobile.donanimhaber.com/showTopic.asp?m=85281333&p=1&anchorToGo=85281333#85281333>

Haber 10. (b.t). *Musul'da Sokağa Çıkma Yasağı İlan Edildi*. http://www.haber10.com/siyaset/musulda_sokaga_cikma_yasagi_ilan_edildi-193830

Milliyet Gazetesi. (2012). *Balkan Savaşı'nın 100. Yılı, Balkan'da Türk soykırımı*

ve göçü. <http://blog.milliyet.com.tr/balkan-savasi-nin-100yili--balkanda-turk-soykirimi-ve-gocu/Blog/?BlogNo=384854>

Milliyet Gazetesi. (2014). *Sınır İhlali Yapan Suriye Uçağı Düşürüldü.*
<http://www.milliyet.com.tr/sinirda-savas-ucagi-dustu/gundem/detay/1855930/default.htm>.

NTV MSNBS. (2004). *Irak işgalinin yıldönümü.*
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/249978.asp>

Sabah Gazetesi. (b.t). *Türkiye'ye Katılma Kararı Burada Alındı.*
http://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/turkiyeye_katilma_karari_burada_alindi

TİMETÜRK. (2012). *Rakamlarla Suriye Ordusu'nun Gücü.*
<http://www.timeturk.com/tr/2012/06/23/iste-suriye-ordusu-nun-gucu.html>

Wikimedia Commons. (2014). *Arab Spring Map.*
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arab_Spring_map.png

Wikipedia. (2016). *Arap Spring.* https://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Spring

DSİ. (b.t). <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari>